

Almanach

Aktuálne otázky svetovej ekonomiky a politiky

Vedecký časopis
Ročník XVII.
1/2022

ALMANACH

Actual Issues in World Economics and Politics

Scientific journal

Faculty of International Relations

University of Economics in Bratislava

Volume XVII

Almanach

Aktuálne otázky svetovej ekonomiky a politiky

Vedecký časopis
Ročník XVII.
1/2022

ALMANACH

Actual Issues in World Economics and Politics

Scientific journal

Faculty of International Relations

University of Economics in Bratislava

Volume XVII

ALMANACH

Redakcia/Editorial Office

Fakulta medzinárodných vzťahov Ekonomickej univerzity v Bratislave
Dolnozemska cesta 1/b, 852 35 Bratislava, Slovak Republic
phone: +421 2 6729 5456, e-mail: eva.vlkova@euba.sk

Hlavný redaktor/Editor-in-chief

Rudolf KUCHARČÍK University of Economics in Bratislava, Slovak Republic

Redakčná rada/Editorial Board

Katarína BROCKOVÁ University of Economics in Bratislava, Slovak Republic

Ľubomír ČECH University of Economics in Bratislava, Slovak Republic

Samuel ČELOVSKÝ University in Novi Sad, Serbia

Lenka FOJTÍKOVÁ Vysoká škola PRIGO v Havířove, Czech Republic

Tomáš GONGOL Silesian University in Opava, Czech Republic

Martin GREŠŠ University of Economics in Bratislava, Slovak Republic

Simona CHUGURYAN University of Economics in Bratislava, Slovak Republic

Jana ILIEVA University of Tourism and Management in Skopje,
Republic of Macedonia

Karol JANAS Alexander Dubcek University in Trencin, Slovak
Republic

Eva JANČÍKOVÁ University of Economics in Bratislava, Slovak Republic

Kiyoshi KASAHARA Rikkyo University, Japan

Rastislav KAZANSKÝ Matej Bel University, Slovak Republic

Olyana KINDIBALIK University of European Studies of Moldova, Republic
of Moldova

Helena KOŚCIELNIAK Technical University in Częstochowa, Poland

Milan KURUCZ University of Economics in Bratislava, Slovak Republic

Ľudmila LIPKOVÁ University of Economics in Bratislava, Slovak Republic

POGÁTSA Zoltán University of West Hungary, Hungary

František ŠKVRNDA University of Economics in Bratislava, Slovak Republic

Dalibor VLČEK Matej Bel University, Slovak Republic

Tetyana ZUBRO University of Economics in Bratislava, Slovak Republic

Výkonný redaktor/Managing Editor

Eva VLKOVÁ

Recenzenti/Reviewers

Katarína Brocková, Ľubomír Čech, Boris Dziura, Barbora
Janubová, Milan Kurucz, František Škvrnda, st., Natália
Zagoršková

Jazyková redakcia/Language editing: bez korektúry/no language editing

Vydavateľ/Publisher

Vydavateľstvo EKONÓM, Ekonomická univerzita v Bratislave

© Ekonomická univerzita v Bratislave, Fakulta medzinárodných vzťahov, 2022

IČO 00 399 957

ISSN 1339-3502

Issues in 2022

MARCH

JUNE

SEPTEMBER

DECEMBER

Obsah/Contents

Postavenie migrantiek z národného a globálneho pohľadu <i>Women Migrants from National and Global Perspective</i> Zuzana Beňová	5
Európska bezpečnosť a obrana v ére rastúceho napätia a konkurencie veľmocí <i>European Security and Defence in An Era of Growing Tension and Competition Among the Great Powers</i> Radoslav Ivančík	13
K niektorým otázkam zahranično-obchodných stratégií rozvojových štátov <i>On Some Issues Related to Trade Strategies of Developing Countries</i> Mykhaylo Kunychka	34
Kritické poznámky k aktuálnym teoretickým interpretáciám hybridnej vojny <i>Critical Comments on Current Theoretical Interpretations of Hybrid War</i> František Škvrnda	52
Recenzie WINKLER, MARTIN a kolektív: <i>Právo v medzinárodnom obchode</i> . Bratislava: Wolters Kluwer, 2021. ISBN 978-80-571-0320-2 Katarína Brocková	65
BELICA, Miroslav: <i>Vzpomínky na Sýrii. Od arabského socializmu k islámskemu štátu</i> . Praha: Nakladatelství Epoque, 2021, 489 s. ISBN 978-80-278-0015-5 Karol R. Sorby	68

POSTAVENIE MIGRANTIEK Z NÁRODNÉHO A GLOBÁLNEHO POHLĀDU

WOMEN MIGRANTS FROM NATIONAL AND GLOBAL PERSPECTIVE

Zuzana Beňová

Fakulta medzinárodných vzťahov, Ekonomická univerzita v Bratislave, Dolnozemska cesta 1/b,
852 35 Bratislava 5, Slovenská republika, e-mail: zuzana.benova@euba.sk

Abstrakt: Predkladaný príspevok venuje pozornosť ženám migrantkám, ako špecifickej skupine migrujúcich. V úvodnej časti analyzujeme kvantitatívne údaje o migrantkách z globálneho aspektu a následne ich porovnávame za jednotlivé regióny sveta. Zásadne rozdiely sú viditeľné najmä pri porovnaní hospodársky vyspelých a rozvojových regiónov. Následne sa stať venuje výlučne postaveniu a kvantitatívnym údajom o migrantkách na Slovensku. V texte analyzujeme hlavné príčiny relatívne nízkych počtov migrantiek na Slovensku najmä v komparácii s mužmi migrantmi.

Kľúčové slová: migrácia, ženy, Slovensko

JEL klasifikácia: F22, O15

Abstract: This paper pays attention to women migrants as a specific group of migrants. In the introductory part, it analyzes quantitative data on women migrants from a global perspective and then we compare them for individual regions of the world. Significant differences are especially visible when comparing economically developed countries and developing countries. Subsequently, the article deals exclusively with the status and quantitative data on women migrants from a national perspective. In the text we analyze the main causes of relatively low numbers of women migrants in Slovakia, especially in comparison with data on men migrants.

Key words: migration, women, Slovakia

JEL Classification: F22, O15

Úvod

Migračné trendy patria k jedným z najviditeľnejších v súčasnom medzinárodnom prostredí. Nestabilné geopolitické prostredie, klimatické zmeny, vytváranie sociálnych sietí či mnohé ďalšie faktory spôsobujú, že počet migrantov v celosvetovom meradle narastá. Kvantitatívne ukazovatele o migrantoch však o nich neposkytujú dostatočný obraz a preto je nevyhnutné pristúpiť aj ku ich kvalitatívnej charakteristike. Jedným z takýchto delení je aj rozdelenie migrantov podľa ich pohlavia. V celosvetovom meradle sa podiel mužov a žien na celkovom objeme migrantov výrazne nelíši a v sledovanom období rokov 2000 a 2020 ani výrazne nezmenil. Avšak migrantky je potrebné vnímať ako špecifickú skupinu osôb, ktoré sú v cieľovej destinácii ale aj v krajine pôvodu vystavené rôznym negatívnym fenoménom, ktoré v súvislosti s mužskou migráciou nevidujeme. Nasledujúca stať sa vzhľadom na uvedené venuje práve špecifickému postaveniu migrantiek z celosvetového aj slovenského hľadiska.

Stať je prehľadne rozdelená do troch na seba nadväzujúcich kapitol. V úvodnej kapitole analyzujeme pôsobenie migrantiek z celosvetového hľadiska s dôrazom na vybrané regióny sveta. Okrem iného analyzujeme hlavné trendy, ktoré v súvislosti s migráciou žien evidujeme s dôrazom na rozdielne tendencie v jednotlivých krajinách medzinárodného spoločenstva. V stati uvádzame aj závery štúdií vybraných autorov, ktorí sa venujú migrácii a následným

asimilačným procesom žien v cieľových destináciách. Z pomedzi širokej škály zahraničných autorov pracujeme so závermi nasledovných štúdií Kahanec, Zaiceva, Zimmermann, 2010; Amuedo-Dorantes, De La Rica 2007; Priblisky 2004 a King a Vullnetari 2006.

Následne pozornosť venujeme Slovensku a vybraným negatívnym aspektom, ktorým sú migrantky na našom území vystavené. Okrem kvantitatívneho vyjadrenia ich celkového počtu pristupujeme aj ku analýze jednotlivých negatívnych javov, ktorým čelia. Odvolávame sa na závery štúdií autorov dlhodobo sa venujúcim problematike migrácie a postavenia žien v spoločnosti, menovite Sekulová a Gyárfášová 2009; Hlinčíková, Lamačková, a Sekulová 2011; Blažek, Andrášová, Paulenová 2013 a Filadelfiová a Sekulová 2009.

Výrazným limitom výskumu a state je skutočnosť, že štatistiky a dáta o migrantoch rozdelených podľa pohlavia sú ťažko verejne dostupné a zároveň na Slovensku chýbajú politiky zamerané na ženy migrantky a ich následný proces asimilácie a integrácie.

1 Pôsobenie migrantiek z celosvetového hľadiska

Pokiaľ pristúpime k rozdeleniu absolútneho celosvetového počtu migrantov na mužov a ženy, ich vzájomný pomer je nasledovný, z celkového počtu migrantov tvoria 51,9 % muži a ženy 48,1 %. Pokiaľ sa pozrieme na rozdelenie mužov a žien z regionálneho, nie globálneho hľadiska, zisťujeme, že v regióne Severnej Ameriky (51,8 %), Európy (51,6 %) a Oceánie (50,5 %) je percentuálny podiel žien na celkovom počte migrantov vyšší ako mužov.¹ Pre úplnosť je potrebné doplniť, že hovoríme len o minimálnych rozdieloch, tak ako je uvedené vyššie v zátvorkách pri jednotlivých regiónoch. OSN uvádza, že vyššie zastúpenie migrantiek v daných regiónoch je zapríčinené najmä dvoma faktormi a síce väčším zastúpením migrantiek, ktoré migrovali v prvých vlnách a predlžovaním dĺžky života migrantiek v komparácii s migrantmi mužského pohlavia. Vo zvyšných sledovaných regiónoch prevažujú v štatistikách migrantov muži nad ženy, tak ako ilustrujú nasledovné pomery Ázia (41,8 %), Latinská Amerika a Karibik (49,5 %), Afrika (47,1 %).²

Výraznejšie zmeny v podieloch migrujúcich žien a mužov za uplynulých 20 rokov neevidujeme. V porovnaní rokov 2000 a 2020 klesol percentuálny podiel žien na celkovom počte migrantov len minimálne o 1,3 percentuálneho bodu. Hlavným dôvodom vyššieho zastúpenia mužov ako žien na celkovom počte migrantov je motív migrácie, ktorý je zväčša pracovný. Pracovné podmienky pre mužov a ženy sa odlišujú aj v prípade, že nehovoríme o migrantkách, ale tuzemskej populácii. Ženská časť populácie čelí neopodstatnenej diskriminácii z dôvodu pohlavia, ktorá sa prejavuje v nižšom platovom ohodnotení, obsadzovaní nižšie kvalifikovaných pracovných pozícií, či absencii žien na manažérskych či líderských pozíciách. Podobnej a v mnohých prípadoch ešte diskriminujúcejšej pozícii čelia migrantky. Možnosti samotného zamestnania sa a následných pracovných podmienok sa líšia pre migrantky a migrantov. Vo všeobecnosti možno konštatovať, že migrantky majú nižšie šance, že budú zamestnané než migranti mužského pohlavia. Priemerný pomer zamestnanosti migrantiek k tuzemskému obyvateľstvu je 75 % (migrantky) zatiaľ čo migrantov 85 %.³

Zapojenie žien na trhu práce v cieľových destináciách a ich mzdové ohodnotenie sa stalo jadrom výskumu viacerých štúdií. Autori neprichádzajú k jednotnému konsenzu v otázke možnej diskriminácie žien na trhu práce a ich následnom mzdovom ohodnotení. De la Rica a Amuedo-Dorantes uvádzajú, že na úroveň zamestnanosti migrantov majú najzásadnejší vplyv iné kvalitatívne ukazovatele než pohlavie. Podľa záverov ich štúdie na zamestnanosť migrantov bez ohľadu na pohlavie do najväčšej miery vplyva vzdelanie. Vo všeobecnosti prichádzajú k záveru, že vysokokvalifikovaní migranti s vyšším dosiahnutím vzdelaním sa na trh práce

¹ MIGRATION DATA PORTAL. (2021): Gender and migration.

² MIGRATION DATA PORTAL. (2021): Gender and migration.

³ MIGRATION DATA PORTAL. (2021): Gender and migration

zapoja rýchlejšie ako tuzemské obyvateľstvo s nižšou kvalifikáciou bez vyššieho vzdelania. Autori tým pádom nepokladajú pohlavie migrantov za ústredný faktor ich možnej diskriminácie pri vstupe na trh práce.⁴

Negatívnemu trendu, ktorému migrantky čelia je mzdová diskriminácia, s tou sa nestretávame len pri osobách s migračnou minulosťou, ale čelí jej aj ženská tuzemská populácia. Vo všeobecnosti možno konštatovať, že mzdové rozdiely medzi migrantmi a migrantkami sú väčšie v krajinách, ktoré evidujú vysokú mzdovú nerovnosť aj medzi tuzemským obyvateľstvom. Platová nerovnosť medzi mužmi a ženami sa znižuje s rastúcou úrovňou miezd v hospodárstve. Z pomedzi analyzovaných krajín najväčšej mzdovej diskriminácii čelili migrantky v Ghane, Mali a Tanzánii, ktoré zarábali približne o 80 % menej v porovnaní s mužmi.⁵ Všetky tri krajiny patria do skupiny krajín s nízkymi príjmami (Mali, Tanzánia), respektíve so strednými nižšími príjmami (Ghana). Naopak najnižšie mzdové rozdiely boli z pomedzi analyzovaných krajín zaznamenané v Nórsku a Francúzsku, kde migrantky v porovnaní s migrantmi zarábajú približne o 8 % menej.⁶

Samotný vstup na trh práce môže pre migrantky vo vybraných krajinách predstavovať prekážku a problém. Pri analýze vstupu migrantiek na trh práce je možné sledovať značné rozdiely naprieč jednotlivými krajinami medzinárodného spoločenstva. Tak ako uvádza De la Rica a Amuedo-Dorantes je potrebné brať do úvahy aj iné kvalitatívne aspekty migrantov nielen ich pohlavie. Vo všeobecnosti možno konštatovať, že v krajinách, v ktorých sú indexy rodovej rovnosti vyššie, evidujeme nižšiu mieru možnej diskriminácie migrantiek pri ich vstupe na trh práce. Ani ženy priamo pochádzajúce z týchto krajín nie sú pri vstupe na trh práce konfrontované s diskrimináciou v porovnaní s mužmi. Pri zamestnávaní žien v krajinách s vysokou rodovou rovnosťou zohrávajú kľúčové úlohy vzdelanie, požadovaná kvalifikácia či iné požiadavky.

Migrantky často obsadzujú nízko kvalifikované pracovné pozície napriek ich vyššej kvalifikácii. Tento trend je charakteristický najmä pre skupinu krajín s nízkymi, respektíve strednými príjmami. Naopak v krajinách s vysokými príjmami je možné sledovať pozitívny trend v danej oblasti. Zo sledovaných 24 z celkového počtu 40 krajín sa v rozmedzí rokov 2009 až 2019 zvýšil podiel migrantiek, ktoré dosiahli terciárne alebo vyššie vzdelanie.⁷ Z pomedzi analyzovaných členských krajín Európskej únie v štrnástich bol podiel migrantiek v produktívnom veku s vysokoškolským vzdelaním vyšší ako podiel migrantov s rovnakou charakteristikou, v dvoch krajinách bol pomer vyrovnaný a v piatich prevažovali muži nad ženami. Zvýšenie podielu migrantiek voči migrantom s vysokoškolským vzdelaním je spôsobené najmä kombináciou dvoch faktorov. V hospodársky vyspelých krajinách, vrátane členských štátov Európskej únie, dochádza k zmiernovaniu rozdielov medzi ženami a mužmi a tým pádom k vyššej miere rodovej rovnosti, zároveň tieto krajiny evidujú dopyt po pracovnej sile, vhodnej pre ženy. Hovoríme napríklad o oblasti zdravotníctva či opatrovníctva. Spoločne tieto faktory spôsobujú nárast počtu migrantiek v produktívnom veku s vysokoškolským vzdelaním. Kahanec, Zaiceva, a Zimmermann vo svojej štúdií skúmali aký vplyv má na zamestnanosť migrantov ich príslušnosť k inej etnickej skupine.⁸ Jedným z ich čiastkových záverov bolo zistenie, že vo vybraných krajinách južnej a východnej Európy (Česká republika

---

⁴ AMUEDO-DORANTES, C. – DE LA RICA, S. (2007): Labour market assimilation of recent immigrants in Spain, s. 257-284.

⁵ INTERNATIONAL LABOUR ORGANIZATION. (2020): Who are the women on the move? A portrait of female workers.

⁶ INTERNATIONAL LABOUR ORGANIZATION. (2020): Who are the women on the move? A portrait of female workers.

⁷ INTERNATIONAL LABOUR ORGANIZATION. (2020): Who are the women on the move? A portrait of female workers.

⁸ KAHANEC, M. – ZAICEVA, A. – ZIMMERMANN, K. F. (2010): Ethnic Minorities in the European Union: An Overview. Discussion Paper.

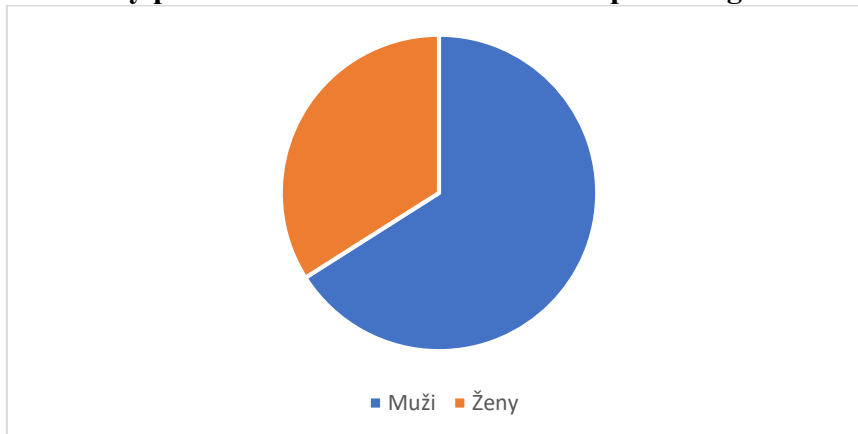
a Cyprus) bolo percento zapojenia migrantiek na trhu práce vyššie než tuzemského obyvateľstva ženského pohlavia.

Vyššie sme uviedli, že z globálneho hľadiska v absolútnom aj percentuálnom vyjadrení prevažujú v skupine migrantov muži nad ženami. Okrem pracovnej a mzdovej diskriminácii, ktorej migrantky čelia a eventuálne môže spôsobovať ich nižšie objemy v porovnaní s migrantmi mužského pohlavia, je potrebné zohľadniť aj ďalšie faktory, ktoré nižšie zastúpenie žien odôvodňujú. Zo sociologického, psychologického a kultúrneho hľadiska majú ženy menšie sklony k migrácii v porovnaní s mužmi. Dôležitú úlohu v danom aspekte zohráva postavenie a vnímanie ženy v spoločnosti. V mnohých spoločnostiach a kultúrach je postavenie ženy spájané primárne s úlohou matky bez sklonov k migrácii. Spoločne tieto aj skôr uvedené faktory spôsobujú, že podiel žien je v porovnaní s mužmi v skupine migrantov nižší, aj keď s rozvojom spoločnosti možno aj v tejto oblasti sledovať pozitívny trend.

2 Migrantky na Slovensku

V prípade Slovenska sa často stretávame s tvrdením, že migrácia má na Slovensku prevažne mužskú tvár. Tieto tvrdenia potvrdzujú aj dáta o celkových počtoch mužov a žien v kategórii migrantov na Slovensku. Ženy tvoria 34 % zo všetkých cudzincov na Slovensku, čo v absolútnom vyjadrení predstavuje 50 184 cudziniiek.⁹

Graf 1: Percentuálny podiel mužov a žien na celkovom počte migrantov na Slovensku

Prameň: MINISTERSTVO VNÚTRA (2020): Štatistický prehľad legálnej a nelegálnej migrácie v Slovenskej republike.

Pokiaľ pristúpime k vymedzeniu výlučne pracovnej migrácie, muži tvoria až 70 % z celkového počtu pracovných migrantov v krajine. Tento trend v prevahe mužov nad ženami najmä v pracovnej migrácii je dlhodobý a nemenný. Od začiatku sledovaného obdobia, ktoré sme si vymedzili rokom 2004 výrazne prevažujú pracovní migranti nad migrantkami.¹⁰ Čiastočne vyššie zastúpenie pracovných migrantov na Slovensku v komparácii s migrantkami spôsobuje charakter obsadzovaných pracovných pozícií. Pracovné pozície na Slovensku, ktoré z ponuky domácej pracovnej sily nie sme schopní obsadiť sú zväčša v oblasti výroby. Prirodzene berúc do úvahy charakter týchto pozícií ich obsadzujú najmä muži bez ohľadu na ich národnosť. Oblasť opatrovnictva či ošetrovateľstva, ktorá je typická relatívne vysokým zastúpením migrantiek, je na Slovensku v porovnaní s inými krajinami Európskej únie platovo nižšia ohodnotená a tým pádom pre migrantky menej perspektívna.

⁹ MINISTERSTVO VNÚTRA. (2020): Štatistický prehľad legálnej a nelegálnej migrácie v Slovenskej republike.

¹⁰ ÚSTREDIE PRÁCE, SOCIÁLNYCH VECÍ A RODINY. (2020): Zamestnávanie cudzincov na území Slovenskej republiky za rok 2004 a 2020.

Migrantky po ich príchode na Slovensko nemajú jednoduchú situáciu vzhľadom na neustále prítomnú diskrimináciu, na ktorú poukazujú viacerí autori. Na základe antidiskriminačného zákona nie je povolené znevýhodňovanie alebo obmedzovanie jednotlivca alebo skupiny osôb, ktoré sa deje z dôvodu ich rodu, rasy, farby pleti, jazyka, veku, sexuálnej orientácie, viery, náboženstva, politického či iného zmýšľania, národného alebo sociálneho pôvodu, príslušnosti k národnosti alebo etnickej skupine, majetku, rodu alebo iného postavenia.¹¹ Je však potrebné rozlišovať medzi priamou a nepriamou diskrimináciou, práve druhému menovanému typu diskriminácie čelia migrantky na Slovensku. Nepriama diskriminácia má rôzne formy, migrantky sa s ňou napríklad stretávajú pri ich vstupe na trh práce, keď sú kvôli zvýšenej administratívnej záťaži v znevýhodnenom postavení v porovnaní s tuzemským obyvateľstvom. Zamestnávateľov odrádza pri ich zamestnávaní administratívna záťaž, s ktorou sa pri zamestnávaní žien so slovenskou národnosťou nestretávajú.¹² S nepriamou formou diskriminácie sa na základe výpovedí migrantiek stretávajú aj pri bežných administratívnych úkonoch (napríklad menej priaznivé podmienky pri poskytovaní úverov). Autorky prichádzajú k záveru, že aktuálne nastavenie migračnej politiky na Slovensku vo všeobecnosti migrantov znevýhodňuje nakoľko ich prvotne vníma ako ohrozenie. Táto skutočnosť je potvrdená napríklad administratívne a časovo náročným procesom legalizácie pobytu cudzincov na Slovensku. Autorky zároveň dopĺňajú, že postavenie migrantiek voči migrantov je ešte väčšmi diskriminujúce, nakoľko vyplývajú z rodových a spoločenských stereotypov čelia väčším tlakom zo strany svojho okolia.¹³

Migrantky na Slovensku okrem vyššie opísanej diskriminácii čelia aj iným neustále prítomným negatívnym javom. Hovoríme primárne o rôznych formách násillia, ktorým sú vystavené. Stretávame sa najmä s tromi druhmi násillia, ktorým migranti a migrantky čelia a síce násilliu z nenávisti, násilliu a zneužívaniu, ktoré súvisí s prácou a násilliu v súkromnom sektore. Pohlavie možno vnímať ako jeden z najdôležitejších faktorov násillia, avšak z celkového hľadiska nevidujeme veľké rozdiely medzi absolútnym počtom páchaného násillia na migrantoch a migrantkách. V prípade zneužívania v pracovnom prostredí sú väčšiemu riziku vystavení muži, zatiaľ čo v prípadoch domáceho násillia možno za najohrozenejšiu skupinu považovať ženy. Práve pri násillí, ku ktorému dochádza v domácom prostredí majú migrantky znevýhodnenú situáciu a proces ich ochrany nie je dostatočný. Kľúčové úlohy v riešení násillia páchanom na migrantkách v domácom prostredí zohrávajú tieto faktory:

- pobytové znevýhodnenie,
- prelínanie sa a vzťah medzi pracovným a súkromným priestorom,
- väčší význam komunity oproti významu rodiny,
- kultúrne obviňovanie a vysvetlenie,
- absencia vhodných a kultúrne špecifických služieb.¹⁴

Ďalšími významnými faktormi, ktoré znevýhodňujú migrantky pri páchaní násillia na ich osobách sú sociálna izolácia či nedôvera voči inštitúciám (aj v dôsledku príčin uvedených v odseku vyššie). Súčasne platné strategické a vládne dokumenty v sfére migrácie sa problematike diskriminácie a ochrany migrantiek pred rôznymi formami násillia venujú len

---

¹¹ HLINČÍKOVÁ, M. – LAMAČKOVÁ, D. – SEKULOVÁ, M. (2011): Migranti a migrantky na trhu práce v SR – identifikácia a prekonávanie bariér diskriminácie, s. 5.

¹² HLINČÍKOVÁ, M. – LAMAČKOVÁ, D. – SEKULOVÁ, M. (2011): Migranti a migrantky na trhu práce v SR – identifikácia a prekonávanie bariér diskriminácie, s. 5.

¹³ HLINČÍKOVÁ, M. – LAMAČKOVÁ, D. – SEKULOVÁ, M. (2011): Migranti a migrantky na trhu práce v SR – identifikácia a prekonávanie bariér diskriminácie, s. 5.

¹⁴ BLAŽEK, M. – ANDÁŠOVÁ, S. – Paulenová, N. (2013): Skúsenosti migrantov a migrantiek na Slovensku s násillím, s. 96-97.

minimálne. Vzhľadom na uvedenú absenciu je nevyhnutné, aby verejné politiky boli do väčšej miery zamerané na prevenciu a zároveň ochranu migrantiek pred násilím.¹⁵

Ďalším aspektom migrácie, ktorý je najmä v prípade žien veľmi podstatný je rodinný aspekt migrácie. Vo všeobecnosti existuje istý konsenzus, ktorý hovorí o tom, že príchod ženy do hostiteľskej krajiny znamená rozpad tradičného modelu starostlivosti o deti a starších členov rodiny.¹⁶ Na druhej strane je potrebné pristúpiť k zváženiu možných ziskov migrácie žien, ktoré si však vyžadujú aj isté obetované náklady. V prípade pobytu žien mimo krajiny pôvodu, musí žena a jej rodina čeliť rodinnému odlúčeniu, strate zázemia či odsúdenia zo strany verejnosti. Po návrate do krajiny pôvodu, za predpokladu, že motív migrácie bol pracovný a žena dosiahla požadovanú mzdovú úroveň, sa však môže životná úroveň jej samotnej a zároveň jej rodinných príslušníkov výrazne zvýšiť, čo možno hodnotiť vysoko pozitívne. V prípade žien, ktoré migrovali a neboli v manželstve, ušetrené finančné prostriedky zo zahraničia môžu poslúžiť ako vhodný kapitál na podnikanie či iné aktivity.¹⁷ Dané tvrdenia potvrdzuje, že dilema, ktorej migrantky pri samotnom rozhodovaní o migrácii čelia je široko spektrálnejšia než v prípade mužov. V prípade Slovenska migrantky potvrdili, že zosúladenie pracovných a rodinných úloh pre nich predstavovalo výzvu. Migrantky na Slovensku pochádzajú zväčša z krajín, v ktorom je výraznejšie vnímanie patriarchálnej spoločnosti, avšak tento model preniesli aj do prijímajúcej krajiny. Vo väčšine prípadov migrantky samé seba označili prevažne za matky, manželky, gazdiné než pracovníčky. Úlohu mužov v rodinnom prostredí vnímali prevažne za pomocnú. Je potrebné uviesť, že tento model je vo väčšine prípadov prezvaný z krajín pôvodu migrantiek.¹⁸

Záver

Migrantky je možné považovať za špecifickú kategóriu osôb či už v prijímajúcej alebo vysielajúcej krajine. Vzhľadom na neustále prítomné rodové stereotypy ženy sú už pri samotnom rozhodnutí emigrovať vystavené dilemám, ktorým muži čeliť nemusia. Tie sa týkajú najmä všeobecného vnímania ženy a jej úlohy v spoločnosti, ktoré je primárne obmedzené na rodinný život.

Absolútne čísla migrantov a migrantiek vo svete sú približne rovnaké a za sledované obdobie nenastala výrazná zmena. V najrozvinutejších regiónoch sveta (Európa, Severná Amerika, Austrália a Oceánia) dokonca mierne prevažujú migrantky nad migrantmi. Na postavenie ženy migrantky v prijímajúcej krajiny vplýva niekoľko faktorov. Vo všeobecnosti možno konštatovať, že v hospodársky rozvinutých krajinách s vysokou úrovňou rodovej rovnosti, čelia migrantky nižšej, ak vôbec nejakej diskriminácii. S klesajúcou úrovňou rodovej rovnosti, životnej úrovne a hospodárskej sily krajiny sa zvyšuje možná mzdová diskriminácia migrantiek a taktiež sťažujú podmienky samotného vstupu týchto žien na trh práce. Pozitívne na zapojenie žien na trh práce vplýva vyššia úroveň ich dosiahnutého vzdelania. Práve dosiahnuté vzdelanie pôsobí ako dôležitý kvalitatívny faktor pri samotnom vstupe a následnom mzdovom ohodnotení migrantiek. Za špecifické oblasti, v ktorých migrantky pôsobia možno považovať zdravotnícku oblasť a opatrovníctvo, ktoré sa historicky spája najmä so ženami. Vzdelanie v danom obore pôsobí pozitívne na možnosti žien zamestnať sa práve v tejto sfére.

V prípade Slovenska a imigrácie žien možno sledovať niekoľko trendov, respektíve vyvodit' nasledovné závery. V štatistikách celkovej aj pracovnej migrácie prevažujú muži nad

¹⁵ BLAŽEK, M. – ANDÁŠOVÁ, S. – PAULENOVÁ, N. (2013): Skúsenosti migrantov a migrantiek na Slovensku s násilím, s. 96-97.

¹⁶ KING, R. – VULLNETARI, J. (2006): Orphan pensioners and migrating grandparents: the impact of mass migration on older people in rural Albania.

¹⁷ PRIBILSKY, J. (2004): Aprendemos A Convivir': Conjugal Relations, Co-parenting, and Family Life among Ecuadorian Transnational Migrants in New York City and the Ecuadorian Andes.

¹⁸ FILADEFIOVÁ, J. – SEKULOVÁ, M. (2008): Rodinné a rodové aspekty integrácie, s. 65-66.

ženami. Rozdiely sú viditeľnejšie v prípade pracovnej migrácie, kde muži na celkovom počte pracovných migrantov tvoria až 70 %. Pokiaľ sa neobmedzujeme na pracovnú migráciu, ale pristúpime k celkovým počtom migrantov a migrantiek na Slovensku, pomery sú nasledovné. Ženy tvoria len 34 % z celkového počtu cudzincov na Slovensku. Pokiaľ porovnáme tieto údaje s percentuálnymi podielmi, ktoré sme uviedli v kapitole 1 možno konštatovať, že v porovnaní s priemerom regiónu Európy a taktiež iných hospodársky vyspelých regiónov (Severná Amerika a Austrália a Oceánia) Slovensko výrazne zaostáva a ženy migrantky sa na celkovom počte migrantov podieľajú výrazne menším podielom. Jedným z hlavných dôvodov nižších počtov migrantiek na Slovensku je absencia vládnych a dlhodobých politík v oblasti integrácie a asimilácie migrantiek na Slovensku všeobecne aj na trhu práce. Priama diskriminácia je zákonom ošetrovaná a dochádzať by k nej malo, na základe praxe sú však migrantky (pre zachovanie objektivity aj migranti) vystavení najmä nepriamej diskriminácii. S tou sa napríklad stretávajú pri samotnom zamestnaní, nakoľko administratívna záťaž je niekoľko násobne väčšia v porovnaní s tuzemským obyvateľstvom. Ženy sú vo všeobecnosti považované za zraniteľnejšiu skupinu obyvateľstva. Vo všeobecnosti v prípade násillia páchanom na cudzincoch síce neevidujeme zásadne rozdiely medzi mužmi a ženami, migrantky sú špecifickou skupinou obetí násillia, ku ktorému dochádza najmä v domácom a rodinnom prostredí vzhľadom na faktory, ktoré sú uvedené v kapitole 2. Za významný faktor, ktorý vystupuje v neprospech žien (migrantiek) ako obetí násillia možno považovať najmä ich finančnú či pobytovú závislosť na páchatel'ovi.

Hoci počet migrantiek na Slovensku je rádovo nižší ako migrantov, táto skutočnosť by nemala byť príčinou absencie vládnych politík zameraných práve na asimiláciu a integráciu žien po ich príchode na Slovensko. V strategickom dokumente Migračná politika Slovenskej republiky s výhľadom do roku 2025 napríklad absentuje akákoľvek zmienka o ženách migrantkách.

Stať vyššie analyzovala špecifické postavenie migrantiek v spoločnosti. Hoci v hospodársky vyspelých regiónoch sú pomery migrantov a migrantiek relatívne vyrovnané, v prípade Slovenka je počet migrantiek rádovo nižší ako migrantov. Odôvodnením tohto stavu môže byť historická absencia skúsenosti s akoukoľvek formou migrácie na Slovensku a taktiež neexistencia politík, ktoré by sa špecificky týkali integrácie či asimilácie práve žien s migračnou minulosťou.

Použitá literatúra:

1. AMUEDO-DORANTES, C. – DE LA RICA, S. (2007): Labour market assimilation of recent immigrants in Spain. In: *British Journal of Industrial Relations*, 2007, roč. 45, č. 2, s. 257-284.
2. BLAŽEK, M. – ANDRÁŠOVÁ, S. – PAULENOVÁ, N. (2013): *Skúsenosti migrantov a migrantiek na Slovensku s násillim*. Bratislava: Medzinárodná organizácia pre migráciu, 2013. ISBN 978-80-89506-33-0.
3. HLINČÍKOVÁ, M. – LAMAČKOVÁ, D. – SEKULOVÁ, M. (2011): *Migranti a migrantky na trhu práce v SR – identifikácia a prekonávanie bariér diskriminácie*. Bratislava: Inštitút pre verejné otázky, 2011. ISBN 978-80-89345-30-4
4. INTERNATIONAL LABOUR ORGANIZATION (2020): Who are the women on the move? A portrait of female migrant workers. [online]. [Citované 24. 2. 2022.] Dostupné na internete: <https://ilostat.ilo.org/who-are-the-women-on-the-move-a-portrait-of-female-migrant-workers/>
5. KAHANEC, M. – ZAICEVA, A. – ZIMMERMANN, K. F. (2010): *Ethnic Minorities in the European Union: An Overview*. IZA Discussion Paper. 5397.

6. KING, R. – VULLNETARI, J. (2006): .: Orphan pensioners and migrating grandparents: the impact of mass migration on older people in rural Albania. In: *Ageing & Society*, roč. 25, č. 6, s.783-816.
7. MIGRATION DATA PORTAL (2021): Gender and migration. [online]. [Citované 26. 2. 2022.] Dostupné na internete: <https://www.migrationdataportal.org/themes/gender-and-migration>
8. MINISTERSTVO VNÚTRA (2020): Štatistický prehľad legálnej a nelegálnej migrácie v Slovenskej republike. [online]. [Citované 3. 3. 2022.] Dostupné na internete: https://www.minv.sk/swift_data/source/policia/hranicna_a_cudzinecka_policia/rocniky/rok_2020/2020-rocenka-UHCP-SK_revid.pdf
9. MONALDI, V. – YEATS, A. (1977): An analysis of the relation between country size and trade concentration. In: *Economia Internazionale*, 1977, roč. 30, č. 4, s. 358-371.
10. PRIBLISKY, J. (2004): *Aprendemos A CONVIVIR: Conjugal Relations, Co-parenting, and Family Life Among Ecuadorian Transnational Migrants in New York and The Ecuadorian Andes*. In: *A Journal of Transnational Affairs*, 2004, roč. 3, s. 313-334.
11. SEKULOVÁ, M. – GYÁRFÁŠOVÁ, O. (2009): *Indikátory integrácie migrantov – aktuálne skúsenosti a budúce výzvy*. Bratislava: Inštitút pre verejné otázky, 2009.
12. ÚSREDIE PRÁCE, SOCIÁLNYCH VECÍ A RODINY (2020): Zamestnávanie cudzincov-štatistiky. [online]. [Citované 3. 3. 2022.] Dostupné na internete: https://www.upsvr.gov.sk/statistiky/zamestnavanie-cudzincov-statistiky.html?page_id=10803

Kontakt:

Ing. Zuzana Beňová

Ekonomická univerzita v Bratislave

Fakulta medzinárodných vzťahov

Dolnozemska cesta 1/b

852 35 Bratislava 5

Slovenská republika

e-mail: zuzana.benova@euba.sk

EURÓPSKA BEZPEČNOSŤ A OBRANA V ÉRE RASTÚCEHO NAPÄTIA A KONKURENCIE VEĽMOCÍ

EUROPEAN SECURITY AND DEFENCE IN AN ERA OF GROWING TENSION AND COMPETITION AMONG THE GREAT POWERS

Radoslav Ivančík

Akadémia Policajného zboru v Bratislave, Sklabinská 1, 835 17 Bratislava,
Slovenská republika, e-mail: radoslav.ivancik@akademiazp.sk

Abstrakt: Zvyšujúce sa napätie medzi členskými krajinami Európskej únie a ďalšími krajinami, predovšetkým Spojenými štátmi americkými a Ruskom, úzko súvisiace predovšetkým s ukrajinskou krízou, ako aj pretrvávajúce napätie medzi USA a niektorými ďalšími, najmä ázijskými krajinami a Čínou podnietili diskusie o obnovení ére rastúcej vzájomnej konkurencie veľmocí. V tejto súvislosti sa, pochopiteľne, opätovne zintenzívnili aj diskusie o nevyhnutnej potrebe zvýšenia úrovne európskej bezpečnosti a obrany prostredníctvom modernizácie existujúcich a budovania nových vojenských spôsobilostí a kapacít. Aj preto je primárnym cieľom autora článku, s využitím relevantných metód interdisciplinárneho vedeckého výskumu prispieť v čase stupňujúceho sa napätia vo vzťahoch medzi veľmocami k odbornej diskusii o otázkach zaistenia európskej bezpečnosti a obrany. V závere autor prezentuje názor, že modernizácia, inovácie a rozvoj ozbrojených síl európskych členských štátov NATO a EÚ predstavujú politicky, zdrojovo i organizačne veľmi náročnú a dlhodobú úlohu. Jej (s)plnenie však umožní európskym štátom nielen vyplniť existujúce medzery, odstrániť identifikované nedostatky a znížiť alebo sa celkom zbaviť závislosti na USA, ale zároveň zvýšiť úroveň európskej bezpečnosti a obrany a efektívnejšie a účinnejšie sa brániť v prípade napadnutia zo strany niektorej z veľmocí.

Kľúčové slová: Európska bezpečnosť a obrana, Rusko, Čína, veľmoci, napätie

JEL klasifikácia: Z00

Abstract: The growing tensions between the Member States of the European Union and other countries, notably the United States, on the one hand and Russia on the other hand, closely linked to the Ukrainian crisis, as well as the continuing tensions between the United States and some others, especially Asian countries on the one side and China on the other side, has sparked discussions about a renewed era of growing competition between the great powers. In this context, discussions on the urgent need to increase the level of European security and defence by modernizing existing and building new military capabilities and capacities have also intensified. Therefore, the primary goal of the author of the article, using relevant methods of qualitative theoretical interdisciplinary scientific research, is to contribute, at a time of escalating tensions in relations between the great powers, to the professional debate on issues of ensuring European security and defence. In conclusion, the author presents the view that the modernization, innovation, and development of the armed forces of the European member states of NATO and the EU represent a politically, resource-wise, and organizationally very demanding and long-term task. However, its implementation will allow European states not only to fill existing gaps, address identified shortcomings and reduce or eliminate dependence on the US, but also to increase the level of European security and defence and to defend themselves more effectively and efficiently in the event of a great power attack.

Key words: European security and defence, Russia, China, superpowers, tensions

JEL Classification: Z00

Úvod

Po zásadných zmenách v globálnom i regionálnom bezpečnostnom prostredí po skončení studenej vojny a bipolárneho rozdelenia sveta sa v ostatných dvoch dekádach otázky bezpečnosti a obrany, aj vzhľadom na rast viacerých nových asymetrických bezpečnostných hrozieb,¹ stali ešte zložitejšími a vývoj v tejto oblasti oveľa ťažšie predvídateľný.² Zvyšujúce sa napätie medzi členskými krajinami Európskej únie (ďalej len „EÚ“ alebo „Únia“) a ďalšími krajinami, predovšetkým Spojenými štátmi americkými (ďalej len „USA“) a Ruskom, úzko súvisiace hlavne s ukrajinskou krízou, ako aj pretrvávajúce napätie medzi USA a niektorými ďalšími, najmä ázijskými krajinami a Čínou podnietili diskusie o obnovení éry rastúcej vzájomnej konkurencie veľmocí. V tejto súvislosti sa, pochopiteľne, opätovne zintenzívnili aj diskusie o nevyhnutnej potrebe zvýšenia úrovne európskej bezpečnosti a obrany prostredníctvom modernizácie existujúcich a budovania nových vojenských spôsobilostí a kapacít.

EÚ, ktorá vznikla v roku 1993, keď nahradila dovtedajšie Európske hospodárske spoločenstvo, si postupne vypracovala svoju vlastnú bezpečnostnú stratégiu³ a začala budovať svoju vlastnú zahraničnú a bezpečnostnú politiku, ktorej nedeliteľnou súčasťou je bezpečnostná a obranná politika.⁴ Únia predstavuje politickú a ekonomickú mocenskú základňu pre bezpečnosť a obranu európskeho kontinentu, pretože sú to predovšetkým jej členské štáty, ktoré stanovujú celkovú stratégiu európskej bezpečnostnej a obrannej politiky. Na druhej strane, a to si treba otvorene priznať, členské štáty Únie, bez ohľadu na to, či sú alebo nie sú súčasne aj členskými štátmi Severoatlantickej aliancie (ďalej len „NATO“ alebo „Aliancia“), zaostávajú vo viacerých vojenských spôsobilostiach za vyššie uvedenými veľmocami. Preto sa teraz snažia intenzívnejšie budovať viac najmä nedostatkových a strategických vojenských spôsobilostí prostredníctvom iniciatív Európskej únie (napríklad Permanent Structured Cooperation – PESCO⁵) a posilniť tak úroveň zaistenia európskej bezpečnosti a obrany.

---

¹ Bližšie pozri: JURČÁK, V. (2013): *Asymetrické hrozby v bezpečnostnom prostredí 21. storočia*. In: *Bezpečnostné fórum 2013*. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela, 2013; MAJCHÚT, I. (2018): *Súčasná bezpečnostná aspekty*. In: *Národná a medzinárodná bezpečnosť 2018*. Liptovský Mikuláš : Akadémia ozbrojených síl gen. M. R. Štefánika, 2018; TOMÁŠEK, R. (2019): *Aktuálne bezpečnostné hrozby*. In: *Národná a medzinárodná bezpečnosť 2019*. Liptovský Mikuláš: Akadémia ozbrojených síl gen. M. R. Štefánika, 2019; KOSTREC, M. – KOSTRECOVÁ, E. (2020): *Oblasti najväčších bezpečnostných hrozieb reálneho sveta*. In: *Bezpečnostní výzvy súčasného sveta*. Praha: Policejní akademie České republiky, 2020 alebo IVANČÍK, R. (2022): *Bezpečnosť. Teoreticko-metodologické východiská*. Plzeň : Vydavateľstvi a nakladateľstvi Aleš Čeněk, 2022.

² Bližšie pozri: MURDZA, K. (2005): *Bezpečnosť a bezpečnostná orientácia v globálnej rizikovej spoločnosti*. Bratislava: Akadémia Policajného zboru, 2005; UŠIAK, J. (2010): *Bezpečnosť – konceptuálny rámec*. In: *Bezpečnostné fórum 2010*. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela, 2010; VOLNER, Š. (2012): *Bezpečnosť v 21. storočí*. Bratislava: Iris, 2012; BELAN, L. 2016. *Vlastnosti bezpečnosti*. In: *Národná a medzinárodná bezpečnosť 2016*. Liptovský Mikuláš: Akadémia ozbrojených síl gen. M. R. Štefánika, 2016; MEDELSKÝ, J. (2017): *Medzinárodná bezpečnosť*. Bratislava: Akadémia Policajného zboru, 2017; KAZANSKÝ, R. (2018): *Nové prístupy k transformácii bezpečnostného sektora*. České Budějovice: Vysoká škola evropských a regionálnych štúdií, 2018 alebo JURČÁK, V. a kol. (2020). *Teoretické prístupy k skúmaniu bezpečnosti*. Ostrava : Key Publishing, 2020.

³ Bližšie pozri: EEAS. (2018): *A Global Strategy for the European Union*; NEČAS, P. – KOLLÁR, D. (2018): *Bezpečnostná stratégia EÚ a jej význam pre sektorovú bezpečnosť*. In: *Medzinárodné vzťahy 2018 : aktuálne otázky svetovej ekonomiky a politiky*. Bratislava: Ekonóm, 2018 alebo PROCHÁZKA, J. – NEČAS, P. (2020): *Prístupy k tvorbe bezpečnostných a obranných stratégií*. Banská Bystrica: Vydavateľstvo Belianum - Univerzita Mateja Bela, 2020.

⁴ Bližšie pozri: LABUŽÍK, M. – OLAK, A. (2013): *Európska únia: vybrané témy*. Ostrowiec Świętokrzyski: Wyższa Szkoła Biznesu i Przedsiębiorczości, 2013; BRHLÍKOVÁ, R. (2014): *Bezpečnosť a Európska únia*. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, 2014; ROŽŇÁK, P. (2019): *Zahraniční bezpečnostní a obranná politika členských států Evropské unie*. In: *Národná a medzinárodná bezpečnosť 2019*. Liptovský Mikuláš: Akadémia ozbrojených síl gen. M. R. Štefánika, 2019 alebo MAREK, J. (2019): *Medzinárodné vzťahy*. Liptovský Mikuláš: Akadémia ozbrojených síl gen. M. R. Štefánika, 2019.

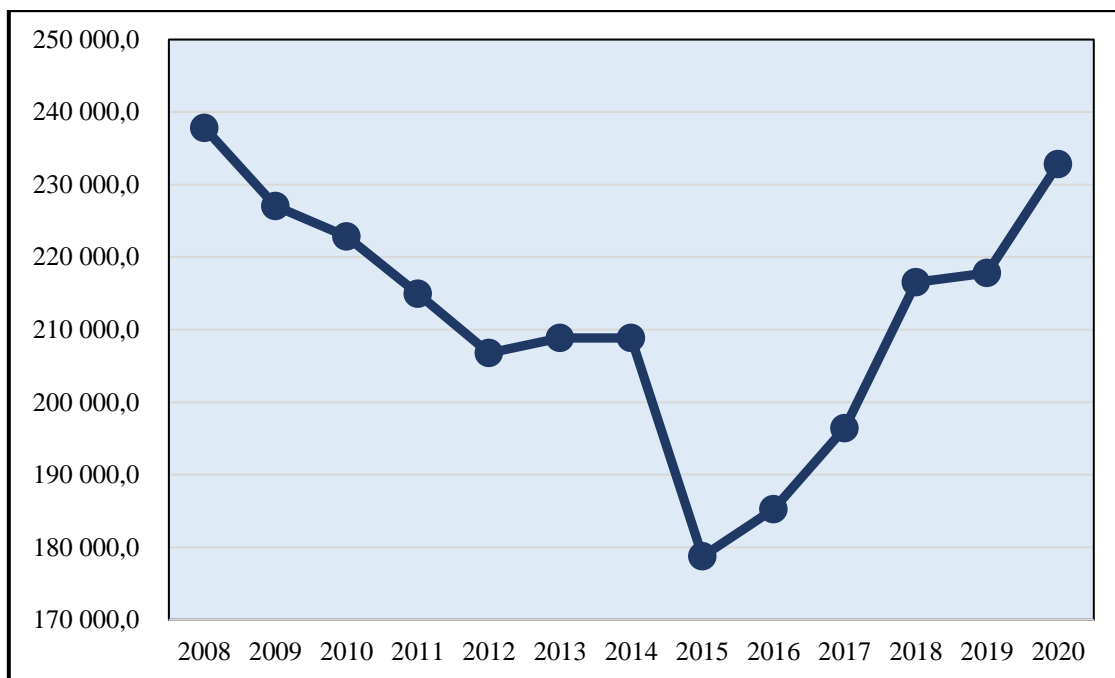
⁵ EDA 2020. *The Permanent Structured Cooperation (PESCO)*. European Defence Agency, 2020.

Aj preto je primárnym cieľom autora, s využitím relevantných metód interdisciplinárneho vedeckého výskumu (hlavne analyticko-syntetickej metódy, kvalitatívnej, klasifikačnej a obsahovej analýzy, metódy štúdia dokumentov, ako aj metódy teoretického zovšeobecňovania poznatkov a ďalších), prispieť v čase stupňujúceho sa napätia vo vzťahoch medzi veľmocami a ich rastúcej konkurencie k odbornej diskusii o otázkach európskej bezpečnosti a obrany.

1 Európska obrana a jej budúcnosť

V roku 2020 sa súhrnné výdavky vyčleňované vládami členských štátov EÚ na obranu priblížili úrovni dosiahnutej v roku 2008, t. j. úrovni dosiahnutej v čase tesne predtým, ako sa naplno prejavili negatívne dôsledky globálnej finančnej a hospodárskej krízy, ktorá viedla k sérii významných škrtov v obranných výdavkoch (graf 1). Zníženie tempa ekonomického rastu, zvýšenie miery nezamestnanosti, zvýšenie rozpočtových deficitov, zhoršenie platobnej bilancie a ďalšie negatívne dopady krízy spôsobili, že všetky vtedajšie (nielen) európske vlády museli prostredníctvom verejných výdavkov prijímať nielen ekonomické, ale aj politické, legislatívne a ďalšie opatrenia na zmiernenie následkov krízy. Jedným z prvých krokov, ku ktorým sa väčšina krajín uchýlila, bola snaha o konsolidáciu verejných financií cestou zavádzania finančných reštrikčných opatrení vo vzťahu k štátnemu rozpočtu. Z ekonomického hľadiska boli dôvody jednoznačné, znížená ekonomická aktivita znamenala zníženie príjmov štátneho rozpočtu (Ivančík, 2010).

Graf 1: Výdavky na obranu v EÚ v rokoch 2008 až 2020 (v mld. USD)

Prameň : SIPRI. (2021): Military Expenditure Database, 2021

Rozpočtová matematika býva v takýchto prípadoch neúprosná. Výpadky na strane príjmov prinášajú výpadky na strane výdavkov. Naplánované a vopred schválené rozpočty sa z uvedených dôvodov javia ako neudržateľné a ak jednotlivé štáty v rámci zodpovednej fiškálnej politiky nechcú zvyšovať svoje dlhy a prostredníctvom ďalších pôžičiek kompenzovať výpadky v príjmoch, musia vykonávať rozpočtové škrtky. Z týchto dôvodov došlo takmer vo všetkých európskych krajinách k značným škrtom, a to najmä v tých oblastiach, ktoré nie sú

považované za priority v jednotlivých krajinách. Vo veľkej väčšine štátov sa preto prvou obeťou šetrenia stali výdavky na zabezpečenie obrany.

V poslednom desaťročí sa objavila iná strategická paradigma, ktorá opäť znepokojuje vlády členských štátov Únie a s ktorou sa snažia vysporiadať – konkurencia veľmocí. Jedna z nich – Rusko sa pokúsilo zmeniť medzinárodné hranice v Európe použitím sily v roku 2014 anektovaním Krymu a dnes vedie vojnu proti Ukrajine. Výzva Moskvy voči transatlantickej i európskej bezpečnosti pritom existuje vo viacerých dimenziách: nielen v podobe silnej konvenčnej armády, ale aj vo forme vedenej hybridnej vojny, pretože Rusko v posledných rokoch veľmi intenzívne pracuje na narúšaní existujúcich spoločenských vzťahov a politických procesov v USA⁶ i v európskych štátoch⁷. Potvrdenie masívneho ruského ovplyvňovania amerických volieb,^{8,9} otrava bývalého ruského spravodajského dôstojníka a jeho dcéry v Spojenom kráľovstve, ktorú britská vláda pripísala Rusku,¹⁰ výbuch muničného skladu vo Vrbeticiach v Česku, ktorý česká vláda tiež pripísala na vrub Rusku,¹¹ ale aj ďalšie udalosti len podčiarkujú, ako veľmi sa zmenil charakter konfliktu. Ako zvládnuť bezpečnostnú výzvu, ktorú Rusko predstavuje bez toho, aby sa jednoducho vrátilo k logike studenej vojny, tak zostáva pre vlády európskych členských štátov NATO aj EÚ mimoriadne znepokojujúcou otázkou a bezpečnostným problémom.

Európske bezpečnostné inštitúcie si medzitým začínajú uvedomovať rastúci politický, ekonomický a vojenský vplyv ďalšej veľmoci – Číny. Hoci ide z aktuálneho európskeho uhla pohľadu o menšiu bezprostrednú výzvu v porovnaní s Ruskom, dynamický rast vplyvu Číny v týchto oblastiach môže mať z dlhodobého hľadiska veľmi vážne dôsledky. Aj preto vrcholní predstavitelia členských štátov NATO v decembri 2019 vyhlásili: „*Uvedomujeme si, že rastúci vplyv Číny a medzinárodná politika predstavujú príležitosti aj výzvy, ktoré musíme ako Aliancia riešiť spoločne.*“¹² Pre Spojené štáty sa Čína už stala vojenskou hrozbou. Správa o stratégii USA pre Áziu a Tichomoríe, vydaná v júni 2019, potvrdzuje že ázijsko-tichomorská oblasť je prioritným miestom záujmu ministerstva obrany.¹³ Inými slovami, Európa to nie je.

Viacerí európski analytici a úradníci v tomto kontexte začali uvažovať o tom, či by USA mohli začať vidieť Európu cez ázijskú optiku, snažiac sa vytvoriť európske záväzky voči ázijsko-pacifickému regiónu alebo prinajmenšom aspoň prinútiť Európanov, aby prevzali väčšiu zodpovednosť za svoju vlastnú bezpečnosť a obranu, s čím by sa uvoľnili americké zdroje viazané v Európe. Hoci je takmer isté, že vzhľadom na vojnu na Ukrajine aj naďalej budú existovať určité prvky americkej vojenskej prítomnosti v Európe, ktoré sú nevyhnutné aj pre vojenské aktivity USA v iných regiónoch sveta, nemusí to stačiť na udržanie pevného záväzku Washingtonu pre európsku bezpečnosť v budúcnosti, bez ohľadu na to, kto bude práve sídlit' v Bielom dome. V tejto súvislosti je potrebné vziať do úvahy, že ani Spojené štáty už nie

⁶ SHEDD, D. R. – STRADNER, I. (2020): Putin Is Winning Russia's Hybrid War Against America. In: *The Heritage Foundation*, 2020.

⁷ VASILYEVA, N. (2021): From Theory to Fruition: How Russia's Hybrid War Was Finally Unleashed in Europe. In: *The Telegraph*, 2021.

⁸ GODA, J. (2019): Ako Rusi nabúrli americké voľby: konkrétne detaily a presné čísla z vyšetrovania. In: *Denník N*, 2019.

⁹ U.S. DoJ (2019): Report On The Investigation Into Russian Interference In: *The 2016 Presidential Election*. Washington, D. C.: United States Department of Justice, 2019.

¹⁰ BARRY, E. – PÉREZ-PEÑA, R. (2018): Britain Blames Moscow for Poisoning of Former Russian Spy. In: *The New York Times*, 2018.

¹¹ ČERNÁNSKÝ, I. (2021): Čo sa vlastne stalo vo Vrbeticiach? Za explóziou vraj stoja agenti s novičokom z kauzy Skripal'. In: *TVNoviny.sk*, 2021

¹² NATO (2019): London Declaration: Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in London 3–4 December 2019. In: NATO Press Release, 2019.

¹³ U.S. DoD (2019): The Department of Defence Indo-Pacific Strategy Report: Preparedness, Partnerships, and Promoting a Networked Region. United States Department of Defense, 2019.

sú schopné viesť dve veľké vojny súčasne,¹⁴ čo znamená, že binárne voľby týkajúce sa budúceho zamerania sú v tomto prípade nevyhnutné. Ako tvrdia niektorí pozorovatelia, Európania musia urýchlene posúdiť, ako by mohla vyzerat' prípadná voľba Washingtonu v tomto smere a jej dôsledky pre Európu.¹⁵

Uvažovanie o tom, ako odstrašiť Rusko, keďže sankciami to nepôjde, a čo môže znamenať európsky príspevok k zadržiavaniu Číny, predstavuje veľkú výzvu pre európske štáty, ktoré počas uplynulých troch desaťročí odsunuli obranu na druhoradú pozíciu, až by sa niekedy mohlo zdať, že ju považovali za takmer dobrovoľnú aktivitu. Európske štáty sa v reakcii na koniec studenej vojny pomerne rozsiahlym spôsobom demobilizovali v 90. rokoch 20. a začiatkom 21. storočia, intelektuálne i z hľadiska štruktúr ich ozbrojených síl. Kým napríklad v roku 1990 sa predpokladalo, že len Západné Nemecko bude schopné postaviť cca 200 bojových práporov a Spojené kráľovstvo 100, tak dnes je to len zlomok z toho. Bezpečnostné hrozby a výzvy súvisiace s regionálnou nestabilitou, občianskymi vojnami, medzinárodným krízovým manažmentom a nadnárodným terorizmom – ktoré dominovali v predchádzajúcich dvoch desaťročiach – však nezmizli. Naopak, stále si vyžadujú adekvátnu pozornosť a investície do zaistenia európskej bezpečnosti a obrany.

Hoci medzi európskou analytickou komunitou a dnes, po napadnutí Ukrajiny Ruskom, už aj medzi vládami začína silnieť názor, že v oblasti regionálnej bezpečnosti a obrany nemôžu veci jednoducho pokračovať ako predtým, súdržnosť a rozhodnosť medzi kľúčovými aktérmi v euroatlantickej sfére sa oslabili. Bývalá americká administratíva na čele s Donaldom Trumpom zintenzívnila svoje volanie po lepšom transatlantickom rozdelení bremena a zároveň prejavila povýšenecký postoj k záväzku kolektívnej obrany zakotvenému v NATO.¹⁶ Francúzsky prezident Emmanuel Macron tiež vyjadril vážne pochybnosti o životaschopnosti misie kolektívnej obrany NATO.¹⁷ Britské rozhodnutie opustiť Úniu v roku 2020 na základe referenda z roku 2016 navyše naznačuje, že EÚ stratila jeden z vojensky najskúsenejších a najschopnejších členských štátov.¹⁸

Medzi mnohými pozorovateľmi a niektorými politikmi existuje tendencia tvrdiť, že európske členské štáty NATO a členské štáty EÚ si musia ujasniť politický rozmer svojich obranných ambícií prostredníctvom väčšej strategickej autonómie predtým, ako sa vyrieši problém, ako túto ambíciu vojensky naplniť, za akú cenu a v akom časovom rámci. V skutočnosti sa totiž občas zdá, že diskusia o európskej strategickej autonómii sa sústreďuje viac na stupeň nezávislosti od USA, ktorý by chceli jej viacerí zástancovia dosiahnuť, a už menej na vojenské požiadavky, na ktoré musí autonómia reflektovať.¹⁹

V súčasnosti sa už pod tlakom udalostí na Ukrajine v celej Európe všeobecne uznáva, že Európania musia „urobiť viac“ pre zaistenie svojej vlastnej bezpečnosti a obrany, pričom väčšina intelektuálnej energie vyčlenenej na túto snahu sa vynakladá na dosiahnutie lepšej koordinácie a úrovne integrácie medzi európskymi ozbrojenými silami. Takéto snahy sú v každom prípade užitočné, ale úspešné budú iba vtedy, ak ich výsledkom bude modernizácia

¹⁴ BRANDS, H. – MONTGOMERY, E. B. (2020): One War Is Not Enough: Strategy and Force Planning for Great-Power Competition. In: *Texas National Security Review*, 2020, roč. 3, č. 2, s. 80-92.

¹⁵ BARRONS, R. – TERHALLE, M. (2019): Europe Needs to Calculate for the U.S. Military's Shortcomings. In: *The National Interest*, 2019.

¹⁶ EURACTIVE. (2019): Trump says NATO countries' burden-sharing improving, wants more. In: *Euractive.com with Reuters*, 2019.

¹⁷ REUTERS. (2019): France's Macron says NATO suffering 'brain death', questions U.S. commitment. In: *Reuters*, 2019.

¹⁸ BARRIE, D. – BARRY, B. (2018): *Protecting Europe: meeting the EU's military level of ambition in the context of Brexit*. London : The International Institute for Strategic Studies, 2018.

¹⁹ BISCOP, S. (2020): The Future of the Transatlantic Alliance: Not Without the European Union. In: *Strategic Studies Quarterly*, 2020, č. 3, s. 81-94.

existujúcich a budovanie nových obranných spôsobilostí a kapacít na zabezpečenie obrany Európy.

Existujúce vojenské spôsobilosti európskych členských štátov NATO a členských štátov EÚ totiž zaostávajú za požiadavkami na sily generované politicko-vojenskou úrovňou ambícií, ako ich definuje NATO, prípadne EÚ.²⁰ To by však nemalo byť ospravedlnením pre zníženie úrovne ambícií, ani nemalo zakladať predpoklad, že Európania sa nedokážu brániť. V každom prípade je ale nutné si uvedomiť, že celková úroveň európskej obrany je výsledkom najmä politických a finančných rozhodnutí vlád členských štátov NATO a EÚ.

2 Európska obrana a vojenské spôsobilosti veľmoci

Napriek anexii Krymu alebo incidentom v Juhočínskom mori až do vypuknutia vojny na Ukrajine v mnohých členských štátoch NATO a EÚ stále nebolo dostatočne rozvinuté chápanie bezpečnostných výziev a rizík, ktoré Rusko a Čína predstavujú pre európsku bezpečnosť a obranu. Z konvenčného vojenského hľadiska a z hľadiska geografickej blízkosti je Rusko hlavným záujmom európskych štátov a NATO je primárnym prostriedkom na plnenie tejto výzvy. Čína sa len nedávno objavila ako bod bezpečnostných programov európskych lídrov, čiastočne v reakcii na jasné zameranie USA na ázijsko-tichomorský región a schopnosti rastúcej Číny.

2.1 Rusko

Rusko ukázalo, že jeho lídri sú pripravení použiť vojenskú silu, aby sa pokúsili zmeniť hranice v Európe, keď sa súvisiace riziká považujú za zvládnuteľné. Vlády NATO v zásade predpokladajú, že ak by Rusko konalo spôsobom, ktorý má podkopať článok 5 Washingtonskej zmluvy, Moskva by to urobila len takým spôsobom, ktorý Rusku poskytne maximálnu výhodu. Existujú dva myšlienkové prúdy, ako by sa to mohlo stať: po prvé, Rusko by sa mohlo pokúsiť využiť svoju regionálnu konvenčnú vojenskú prevahu na zabratie územia NATO v pobaltských štátoch a potom pohroziť jadrovou eskaláciou, aby odradilo Alianciu od odpovede. Po druhé, Moskva by sa mohla pokúsiť vytvoriť viacero simultánnych bodov vzplanutia na boku NATO (napríklad v regiónoch Baltského a Čierneho mora), ktoré by potenciálne mohli prevýšiť schopnosť Aliancie reagovať. Oba prístupy by boli navrhnuté tak, aby sa vyhli rozšírenej totálnej vojenskej konfrontácii, ale namiesto toho vytvorili neistotu ohľadom reakcie a súdržnosti NATO.

Rusko však pravdepodobne bude chápať svoju vojenskú silu len ako jednu z dostupných pák štátnej moci. Aspekty ruskej moci môžu byť starostlivo kalibrované a rozmiestnené spôsobom, ktorý sa nazýva „tolerančná vojna“,²¹ s potenciálom vyvieť európskych členov NATO „z rovnováhy“ a podkopať súdržné rozhodovanie v rámci Aliancie. Začiatkom 3. dekády 3. tisícročia sú ruské ozbrojené sily najschopnejšou a najfunkčnejšou silou, akú Rusko malo od konca studenej vojny. Reštrukturalizácia síl a modernizácia konvenčného vybavenia boli v poslednom desaťročí vo všeobecnosti účinné, pričom tento proces stále prebieha. A hoci ruské konvenčné sily nie sú schopné globálnej operácie proti rovnocennému protivníkovi, v európskom kontexte – alebo inde na ruskej periférii – tieto jednotky predstavujú dôveryhodnú silu. Medzitým si zachováva významné jadrové kapacity s globálnym dosahom.

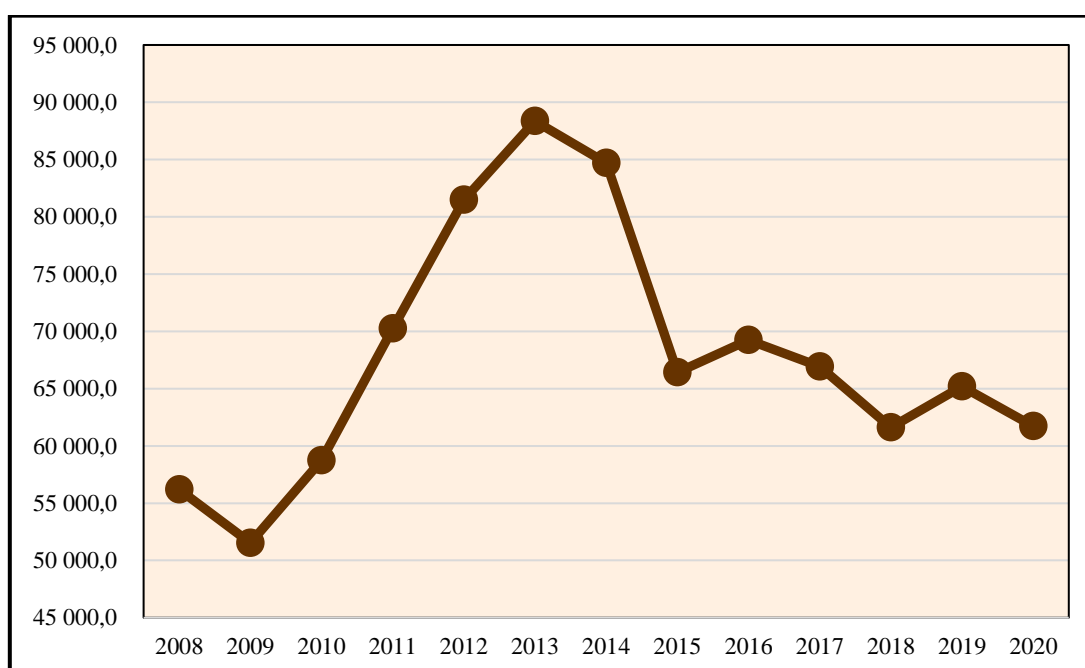
²⁰ BARRY, B. – BARRIE, D. (2019): *Defending Europe: scenario-based capability requirements for NATO's European members*. London : The International Institute for Strategic Studies, 2019

²¹ Tolerančnú vojnu možno definovať ako vytrvalé úsilie aktéra o testovanie tolerancii pre rôzne formy agresie proti iným štátom. Je to snaha potlačiť línie odporu, skúmať slabé stránky, jednostranne presadzovať práva, porušovať pravidlá, zisťovať nové fakty v teréne a získať systematickú taktickú výhodu nad váhajúcimi protivníkmi. Aktér testuje schopnosť cieľa odradiť a poraziť tieto snahy. Získa výhodu buď odklonením zdrojov cieľa od centrálného strategického účelu, alebo vytvorením nových podmienok, ktoré nemožno zvrátiť inak než neprímeraným úsilím (CHIPMAN, 2018).

2.1.1 Výdavky na obranu

Po krátkom období škrtov nasledujúcom po globálnej hospodárskej a finančnej kríze v roku 2009 Rusko medzi rokmi 2010 a 2013 zvýšilo svoj oficiálny obranný rozpočet o viac ako 60 %. Preukázalo však svoju zraniteľnosť voči meniacim sa ekonomickým okolnostiam, keď po uvalení sankcií zo strany EÚ, USA a ďalších krajín začali jeho výdavky na obranu v rokoch 2014 až 2015 prudko klesať. Po miernom zvýšení v roku 2016 obranné výdavky opäť klesli a v roku 2018 dosiahli len o niečo vyššiu úroveň ako v roku 2010. Po miernom zvýšení v roku 2019 opäť klesli a v roku 2020 dosiahli zhruba rovnakú úroveň ako v roku 2018. A hoci sa Moskva snaží v rokoch 2021 až 2024 mierne zvýšiť svoj oficiálny rozpočet na obranu, vzhľadom na slabosť rubľa sa to však vo finančnom vyjadrení v amerických dolároch nepremietne do nejakého výraznejšieho zvýšenia. V každom prípade sa však do rozpočtu premietnu výdavky na operáciu na Ukrajine.

Graf 2: Výdavky na obranu v Rusku v rokoch 2008 až 2020 (v mld. USD)

Prameň : SIPRI. (2021): Military Expenditure Database, 2021

Keď sa pozrieme na ruské výdavky na obranu z hľadiska parity kúpnej sily (Power Purchasing Parity – ďalej len „PPP“) a podiel výdavkov z celkového rozpočtu vynaložených na rozvoj a modernizáciu, je jasnejšie, ako môže rozpočet na obranu, ktorý na prvý pohľad vyzerá pomerne skromne, priniesť výsledky. Ak sa totiž meria výmenným kurzom PPP, odhaduje sa, že celkové ruské výdavky na obranu boli oveľa vyššie, napríklad v roku 2019 dosiahli až 164 miliárd USD.²² Veľmi dôležitý je tiež fakt, že 35 % až 40 % celkových vojenských výdavkov Ruska predstavujú výdavky určené na modernizáciu a rozvoj ozbrojených síl.

2.1.2 Vojenské spôsobilosti

Ruské strategické jadrové sily zostávajú kľúčovým kameňom obrannej politiky Ruska a sú stredobodom pokračujúcej modernizácie od kolapsu výdavkov na obranu a následného zníženia konvenčných spôsobilostí v 90. rokoch minulého storočia, ktoré prinútili Rusko

²² KOFMAN, M. – CONNOLLY, R. (2019): Why Russian military expenditure is much higher than commonly understood (as is China's). In: *War on the Rocks*, 2019.

spoliehať sa stále viac na svoje jadrové systémy, aby splnilo svoje bezpečnostné a obranné ciele. Jadrové sily sa pritom ďalej modernizujú. Ďalšou prioritou pre Moskvu zostáva obnova ruskej vojenskej vesmírnej infraštruktúry.

Ruské strategické raketové sily pokračujú v nahrádzaní starších systémov, ktoré sú na konci ich životnosti, ako napríklad SS-18, SS-19 a SS-25. Niektoré z nich majú byť nahradené ťažkou medzikontinentálnou balistickou raketou na kvapalné palivo RS-28 Sarmat (SS-X-29), ktorá poskytne štartovací systém pre hypersonický raketový systém Avangard. Avangard bol prvýkrát testovaný v 90. rokoch, predtým, ako program zanikol. Práce boli obnovené v polovici roku 2000. Systémy ako Avangard komplikujú obranu protivníka v tom, že namiesto toho, aby po väčšinu letu sledovali optimálnu balistickú alebo zníženú trajektóriu exo-atmosféry, raketa po štarte znovu vstúpi do atmosféry, aby sa kĺzala vo výške 30-40 kilometrov. Táto výška nie je tradične oblasťou pokrytia protiraketovou obranou a radarom. Avangard je výnimočný tým, že vie manévrovať. Žiadna iná hlavica strategických jadrových striel to nedokáže. Vďaka manévrovacím schopnostiam sa dá Avangard považovať na najlepšiu súčasnú zbraň schopnú prekonať protiraketovú obranu.²³ Raketa vybavená hypersonickými klzákmi je schopná až 27-násobne prekonať rýchlosť zvuku a niesť jadrovú hlavicu, ktorá dokáže spôsobiť výbuch so silou dvoch megaton. Išlo by o explóziu približne 120-krát silnejšiu, než akú spôsobila americká atómová bomba v japonskej Hirošime. Ruský prezident Putin v súvislosti s úspešným testom raketového komplexu Avangard vyhlásil, že novú ruskú nadzvukovú zbraň nedokážu existujúce systémy protivzdušnej a protiraketovej obrany – vrátane tých amerických – ani zaznamenať, tobôž zostreliť.²⁴

Ruské pozemné, námorné a vzdušné sily sa prioritne zameriavajú na zlepšenie pripravenosti, zvýšenie počtu profesionálneho personálu a modernizáciu zbraňových systémov a vybavenia. Odhaduje sa, že pozemné, námorné a vzdušné sily sú v súčasnosti schopné vygenerovať celkovo asi 130 až 150 práporových taktických skupín, čo sú kombinované ozbrojené jednotky, obsadené zmluvným personálom a ako také predstavujú primárnu operačnú kapacitu ruských pozemných síl. Približne polovica týchto práporových taktických skupín, s celkovým počtom približne 55 000 – 65 000 vojakov, je s najväčšou pravdepodobnosťou k dispozícii pre rozsiahlu operáciu a mohla by byť veľmi rýchlo nasadená.

Medzitým sa upravujú plány modernizácie a rozvoja pozemných systémov. Dôvodom je kombinácia nereálneho počiatočného akvizičného programu v rámci Štátneho zbrojného programu, nedostatočného financovania a problémov s priemyselnou výrobou a výkonom. Zavedenie ťažkej obrnenej pásovej platformy Armata, na ktorej môžu byť postavené tanky, bojové vozidlá pechoty, obrnené transportéry, samohybné delá i ďalšie obrnené vozidlá už prebieha. K prednostiam tanku T-14, postaveného na platforme Armata, ktorý už bol úspešne vyskúšaný aj v bojových podmienkach v Sýrii, patria digitálne zariadenia, bezosádková veža a tiež účinná obrana. Tú tvorí špeciálne zloženie a konštrukcia panciera a aktívna ochrana schopná odkloniť alebo zničiť rôzne strely,

vrátane riadených. K výzbroji patrí delo kalibru 125 milimetrov, guľomet kalibru 7,62 milimetra a protiletadlový guľomet kalibru 12,7 milimetra.²⁵ T-14 Armata by mal v najbližších rokoch vo významných počtoch začať nahrádzať hlavné bojové tanky T-72 a T-80. Ozbrojené sily medzitým obstarávajú modernizované tanky T-80 a T-90. Rusko tiež pokračuje v zdokonaľovaní spôsobilostí svojho raketového delostrelectva a rakiet zem-zem, napríklad všetky bývalé raketové brigády Točka-U sú už teraz prezbrojené raketovým systémom Iskander-M, čo je balistická riadená strela krátkeho dosahu, určená na ničenie systémov

²³ MATIŠÁK, A. (2019): Ruské zbrane sú šikovné, no rovnováhu síl nemenia. In: *Pravda*, 2019.

²⁴ SOBOTOVIČOVÁ, N. (2019): Putin dozrel na test novej superzbrane. Systémy USA by ju nedokázali ani zamerať, tobôž zostreliť. In: *Sme*, 2019.

²⁵ PRAVDA (2020): Rusko vyskúšalo v bojových podmienkach v Sýrii tank T-14 Armata. In: *Pravda*, 2020.

protivzdušnej a protiraketovej obrany, ako aj významných pozemných cieľov, ktoré sú týmito systémami chránené.²⁶

Námorníctvo sa chce vrátiť k plným spôsobilostiam tzv. modrej vody, t. j. disponovať zaoceánskou flotilou schopnou operovať na širom mori ďaleko od domovských prístavov svojej krajiny. V súčasnosti však využíva hlavne staršie platformy, ktoré budú postupne čoraz viac brzdiť jeho schopnosti v akomkoľvek scenári vysokej intenzity. Strednodobý výhľad predstavuje námorníctvo vybudované okolo schopnej flotily ponoriek podporovanej rastúcim počtom malých, ale dobre vyzbrojených lodí. Misia v Sýrii zaznamenala úspešné operačné využitie pozemných rakiet odpaľovaných z lodí a ponoriek, pričom Rusko má v úmysle integrovať do svojich plavidiel vysokorychlostné zbrane. Rakety Cirkon sa majú stať súčasťou výzbroje ruských plavidiel, ktoré už disponujú strelami s plochou dráhou letu Kalibr. Protilodná hypersonická strela 3M22 Cirkon, ktorá je odpaľovaná z lodí a ponoriek, dokáže vyvinúť rýchlosť deväťnásobku rýchlosti zvuku, má jedinečné taktické a technické vlastnosti z hľadiska rozsahu a presnosti streľby, pričom je schopná zasiahnuť pozemné ciele a ciele na mori vo vzdialenosti viac ako 1000 kilometrov.²⁷

Ruské vzdušno-kozmonické sily, ktoré boli vytvorené v roku 2015, keď spojili letectvo, vzdušnú a protiraketovú obranu a vesmírne sily, sú naďalej značnými príjemcami investícií na podporu programu modernizácie a rozvoja ich spôsobilostí. Napríklad v máji 2019 prezident Vladimir Putin oznámil posun v plánoch obstarávania v rámci štátneho zbrojného programu do roku 2027 – šesťnásobne sa zvýšil počet viacúčelových stíhačiek Suchoj Su-57 5. generácie, realizovať by sa mali dodávky bombardérov Su-34, cvičných lietadiel Jak-130 a 20 DA-42T, vojenských transportných lietadiel Il-76MD-90A a Il-112V, ako aj stíhačiek Su-30SM2 pre letectvo ruského námorníctva, kde nahradia lietadlá Su-24M. Prezident zároveň oznámil vývoj projektu budúcich bombardérov PAK-DA a stavbu nových bombardérov Tu-160.²⁸

Ruské ozbrojené sily desaťročia ťažili z trvalých vysokých investícií, v súčasnosti však ministerstvo obrany, vzhľadom na uvalené sankcie, čelí výzve pri financovaní a podpore vývoja ďalšej generácie zbraní a zbraňových systémov z vlastnej obrannej výskumnej a technologickej základne, ktorá bola po rozpade bývalého Sovietskeho zväzu viac ako dve desaťročia zanedbávaná. Za poznámku stojí, že v tejto oblasti čelí Rusko aj demografickej výzve, keďže skúsení vedci a inžinieri postupne opúšťajú obranný priemysel a nie sú rovnocenne nahrádzaní mladšou generáciou. Napriek tomu dnes ruská armáda predstavuje schopnejšiu konvenčnú silu než kedykoľvek od konca studenej vojny. Disponuje viacerými unikátnymi a vysoko účinnými modernými zbraňovými systémami, ako aj kapacitami a spôsobilosťami na využitie tejto sily vo svojom „blízkom zahraničí“. Ruské jednotky sú zároveň schopné realizovať rôzne aktivity v tzv. „šedej zóne“ (v priestore medzi mierom a vojnou, v ktorom prebiehajú intenzívne konkurenčné politické, ekonomické, informačné a vojenské interakcie medzi štátnymi a neštátnymi aktérmi a v rámci nich, ktoré spadajú medzi dualitu tradičnej vojny a mieru^{29, 30}) na podporu geopolitických cieľov Moskvy. Vojenská akcia v blízkom zahraničí, ako vidieť na prípade Ukrajiny, je jednou z možností.

2.2 Čína

Kým Rusko predstavuje z krátkodobého hľadiska najvýznamnejšiu a geograficky najbližšiu vojenskú výzvu, ako to dokazujú posledné udalosti na Ukrajine, tvorcovia rozhodnutí v Európe si začali uvedomovať, že z dlhodobého hľadiska môže byť strategicky ešte väčšou

²⁶ MISSILETHREAT (2021): *9K720 Iskander (SS-26)*. CSIS Missile Defence Project, 2021.

²⁷ TASR (2020): Putin sľúbil ruskej armáde hypersonickú zbraň a 40 nových plavidiel. In: *Teraz.sk*, 2020.

²⁸ AN (2022): Další dvě ruské stíhačky Su-57 ve výzbroji. In: *Armádní noviny*, 2022.

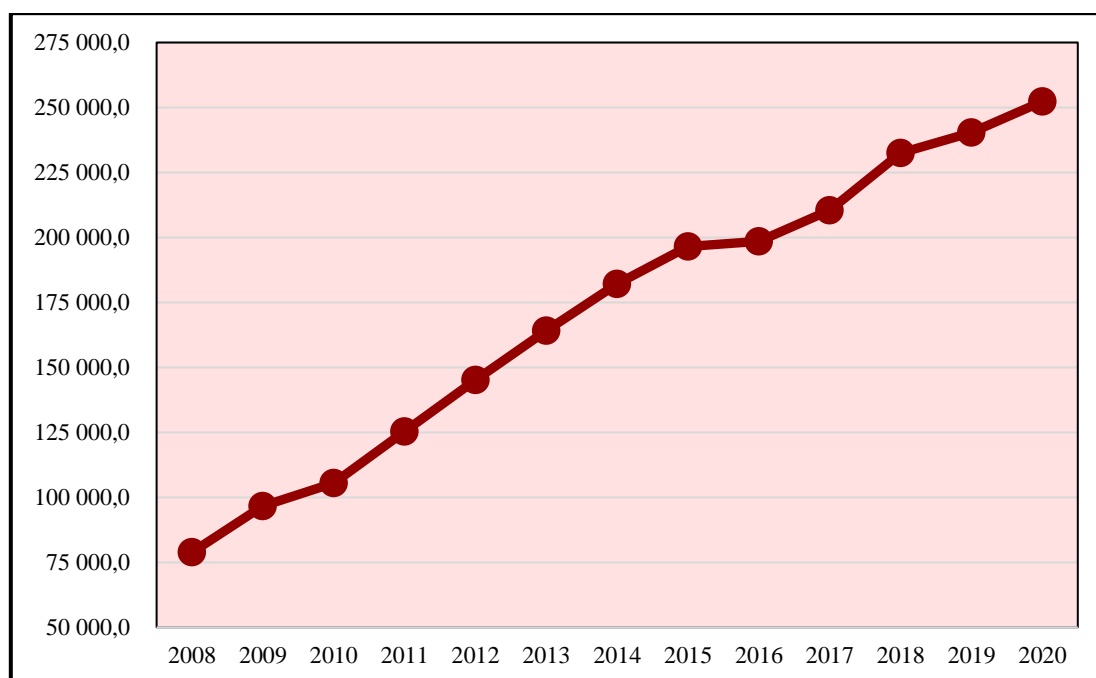
²⁹ KAPUSTA, P. (2015): The Grey Zone. In: *Special Warfare*, 2015.

³⁰ CERL (2019): *Challenging the Grey Zone*. Philadelphia : University of Pennsylvania, Center for Ethics and the Rule of Law, 2019.

výzvou pre európske štáty nielen hospodársky, ale v ostatných rokoch aj vojensky rastúca Čína. Tá už je minimálne posledné dve desaťročia globálnym ekonomickým hráčom a teraz rýchlo napreduje aj vo zvyšovaní svojich vojenských spôsobilostí a rozširovaní obranných kapacít. Čína sa aj takýmto spôsobom snaží posilniť svoje postavenie v anarchickom medzinárodnom systéme.

Tam, kde sú jej záujmy v rozpore so status quo medzinárodného poriadku, snaží sa konať v „šedej zóne“ a vyhýbať sa otvorenej vojenskej konfrontácii. Má, podobne ako Rusko, tiež veľmi široký pohľad na „odstrašenie“, ktorý v skutočnosti zahŕňa všetky dostupné vojenské i nevojenské páky národnej moci. Čínska vláda medzitým sleduje cieľ vybudovať ozbrojené sily svetovej triedy, ktoré dokážu viesť bojovú činnosť v širokom spektre operácií a vyhrávať vojny proti akémukoľvek potenciálnemu protivníkovi. Peking preto začal s implementáciou 15-ročného plánu (zahŕňajúceho roky 2020 – 2035), aby sa Čínska ľudová oslobodzovacia armáda stala dominantnou konvenčnou vojenskou silou v ázijsko-tichomorskej oblasti.

Graf 3: Výdavky na obranu v Číne v rokoch 2008 až 2020 (v mld. USD)

Prameň : SIPRI. (2021): Military Expenditure Database, 2021

2.2.1 Výdavky na obranu

Zatiaľ čo v Bielej knihe o obrane,³¹ ktorú Čína zverejnila v júli 2019, sa uvádza, že na obranu vynakladá len niečo vyše 1 % svojho HDP, nedostatočná transparentnosť Pekingu maskuje skutočnosť, že jeho výdavky sú v skutočnosti oveľa bližšie k úrovni 2 % HDP.³² A hoci sa hospodársky rast v Číne v priebehu posledného desaťročia spomalil, nikdy neklesol pod 6 %. Čínsky obranný rozpočet, samozrejme, nie je izolovaný od účinkov pomalšieho rastu ani oddelený od výkonov národnej ekonomiky, no napriek tomuto tlaku čínsky obranný

³¹ SCIO (2019): *China's National Defense in the New Era*. The State Council Information Office of the People's Republic of China, 2019.

³² BÉRAUD-SUDREAU, L. (2019): *China's 2019 Defence White Paper: The long road to transparency in defence spending*. IISS Military Balance, 2019.

rozpočet rástol v reálnom vyjadrení o 5 % až 6 % ročne.³³ Úspešná modernizácia čínskej armády sa totiž stala osobným cieľom prezidenta Si Ťin-pchinga.

2.2.2 Vojenské spôsobilosti

Cieľom je modernizovať a budovať čínske konvenčné sily tak, aby sa vyrovnali alebo prekonali americké ozbrojené sily a zároveň prekonali ich spôsobilosti v nových technológiách. Inovácie v nových technológiách však ešte nemusia byť dostatočne zrelé na implementáciu, a tak spôsobilosti uplatnenia v šedej zóne budú pravdepodobne hlavným prostriedkom na uplatnenie čínskej moci v regióne. Peking už dnes využíva rôzne možnosti šedej zóny na presadzovanie svojich záujmov vo Východnom a Juhočínskom mori a na udržanie donucovacieho tlaku na regionálnych vyzývateľov.

V súčasnosti je kľúčovou hnacou silou modernizácie a rozvoja obranných spôsobilostí a kapacít potreba chrániť záujmy Číny pred akýmkoľvek potenciálnym narušením zo strany susedných štátov alebo prípadným zásahom zo strany USA. S postupujúcou modernizáciou čínskej armády sa stáva ambicióznejší aj čínsky výhľad projekcie moci. Predpokladá sa, že spôsobilosti námorníctva postúpia od nasadenia v pobrežných oblastiach k prevzatiu širšej regionálnej a možno dokonca globálnej úlohy, vzdušné sily sa transformujú z organizácie protivzdušnej obrany na organizáciu schopnú vykonávať viacúčelové bojové činnosti a pozemné sily prekonajú svoju tradičnú územno-obrannú pozíciu, keď sa stanú reagujúcou, flexibilnou, operabilnou a nasaditeľnou silou.³⁴

Napriek tomu, že Čína masívne modernizuje a rozvíja svoje ozbrojené sily, ktoré majú k dispozícii stále modernejšie a pokročilejšie zbraňové systémy a vybavenie a predstavujú početne najväčšiu ozbrojenú silu na svete, ich operačnú efektivitu naďalej brzdia výzvy v oblasti výcviku a doktrín, ako aj nedostatok praktických operačných skúseností.

Čínske nukleárne sily sa budú aj naďalej zameriavať na poskytovanie dôveryhodného odstrašujúceho prostriedku v súlade s čínskou politikou ich nepoužitia. Obavy z rastúcich schopností vykonania presného úderu zo strany protivníka však budú viesť k ďalšiemu zvyšovaniu spôsobilostí protiraketovej obrany a k rozširovaniu arzenálu medzikontinentálnych balistických rakiet schopných dopraviť bojové hlavice (vybavené zväčša atómovou alebo termonukleárnou náložou) s vysokou presnosťou na vzdialenosť prevyšujúcu 5 500 km, a k zavádzaniu nových typov rakiet, vrátane hypersonických so vztlakovým klzaním.

Okrem toho sa za kľúčové pre úspešné vedenie operácií považujú kybernetické a vesmírne spôsobilosti. Tieto strategické podporné sily boli vytvorené v roku 2015 s cieľom organizovať a rozvíjať schopnosti Číny v týchto oblastiach. Čína sa v tomto kontexte bude snažiť o rast a udržiavanie komplexnej priemyselnej základne informačných technológií.

Všeobecne sa o výkonnosti čínskeho obranného a priemyselného sektora vie pomerne málo, avšak realizované výskumy naznačujú, že niektoré čínske štátne podniky zapojené do výroby pre sektor obrany patria medzi desať najväčších globálnych spoločností. Navyše schopnosť čínskeho priemyslu inovovať je podľa niektorých autorov oveľa vyspelejšia, než si európski tvorcovia politik uvedomujú.³⁵ Tieto spoločnosti produkujú moderné zbrane, zbraňové systémy a vojenskú techniku či vybavenie nielen pre vlastné ozbrojené sily, ale získavajú obrovské finančné prostriedky aj z ich predaja, ktorý je len minimálne obmedzený kontrolami vývozu do miest konfliktov, ktoré sú predmetom záujmu Európanov.

Pre Európanov by mohlo byť lákavé uvažovať o tom, že bezpečnostná výzva, ktorú predstavuje Čína, zostáva vzdialená keďže Ázia a Tichomorie sú predsa geograficky pomerne

³³ NOUWENS, M. (2019): China's defence spending: A question of perspective? IISS Military Balance, 2019.

³⁴ BÉRAUD-SUDREAU, L. – NOUWENS, M. (2019): Weighing Giants: Taking Stock of the Expansion of China's Defence Industry. In: *Defence and Peace Economics*, 2019, roč. 30, č. 6, s. 151-177.

³⁵ BÉRAUD-SUDREAU, L. – NOUWENS, M. (2019): Weighing Giants: Taking Stock of the Expansion of China's Defence Industry. In: *Defence and Peace Economics*, 2019, roč. 30, č. 6, s. 151-177.

d'aleko a len malý počet európskych krajín má v regióne nejaké obranné záväzky založené na zmluvách. Okrem toho len veľmi málo krajín v Európe dokáže preniesť svoju silu na takéto vzdialenosti. Akékoľvek zapletenie sa do komplikovaného vzťahu medzi USA a Čínou sa tiež zdá byť veľmi riskantné a poznačené neistotou, pričom pre európske štáty by bolo nepríjemné, keby boli vtiahnuté do konfrontačnejšej pozície. Na druhej strane si európske štáty musia uvedomiť, že vzostup Číny nie je len otázkou regionálneho záujmu. V marci 2019 Európska komisia tvrdila, že s Čínou by sa malo zaobchádzať ako so „systémovým rivalom presadzujúcim alternatívne modely vládnutia“ a že vojenské ambície Pekingu predstavujú pre EÚ „krátkodobé až strednodobé“ bezpečnostné problémy.³⁶ Obavy USA týkajúce sa Číny určite ovplyvnia aj rozhovory o rozdelení vojenského bremena v Európe, pretože či sa to Európanom páči alebo nie, je to výsledok strategických národných záujmov USA. Zvýšenú prítomnosť a rastúci vplyv Číny cítiť okrem Ázie už aj na perifériách Európy, v Afrike, Južnej Amerike a dokonca už aj v Arktíde. Do pozornosti treba dať aj fakt, že Čína v poslednej dobe posilnila, aj keď len mierne, svoju vojensko-obrannú spoluprácu s Ruskom. Európania preto musia dôkladne zvažovať všetky tieto skutočnosti a ich dôsledky pre ich vlastnú bezpečnosť a obranu.

3 Transatlantická závislosť a medzery v európskych spôsobilostiach

Základom diskusie o európskej bezpečnosti a obrane je skutočnosť, že európske členské štáty sú do značnej miery pri svojej obrane závislé od vojenských spôsobilostí USA.³⁷ Počas studenej vojny si USA zachovali masívnu prítomnosť v Európe, ktorú by v prípade totálnej konfrontácie so štátmi Varšavskej zmluvy na čele s bývalým Sovietskym zväzom doplnila rovnako veľká transatlantická posila. V čase najväčšieho rozkvetu malo európske vojenské velenie USA (United States European Command – ďalej len „USEUCOM“) v podriadenosti takmer 500 tisíc amerických vojakov rozmiestnených na vojenských základniach vo viacerých krajinách Európy. V roku 2020 to bolo „len“ cca 76 tisíc vojakov (USEUCOM, 2020).³⁸ Americká vojenská prítomnosť v Európe je dnes založená viac na perzistentných rotačných silách, ich vybavení a špičkových spôsobilostiach, než na výrazne personálne početných stálych silách. To odzrkadľuje odlišný charakter hrozieb, ktorým v súčasnosti čelíme, medzi ktoré patrí nielen obnovená konfrontácia s Ruskom, ale aj pretrvávajúce a vyvíjajúce sa nové bezpečnostné hrozby a výzvy pochádzajúce od štátnych aj neštátnych aktérov.

Napriek tomu americká vojenská prítomnosť stále predstavuje významný podiel na celkovej spôsobilosti Aliancie v Európe, najmä v určitých kritických oblastiach spôsobilostí. Z nových odstrašovacích a obranných pozícií USEUCOM a NATO vyplýva, že ich dôveryhodnosť je opätovne založená na významnom transatlantickom posilnení, aj keď veľmi odlišného druhu ako počas obdobia studenej vojny. V tejto súvislosti je iróniou, že napriek obnovenému znepokojeniu nad záväzkom USA voči Európe, podporovanému politickou rétorikou vychádzajúcou z Bieleho domu najmä v časoch vládnutia Trumpovej administratívy, americké zdroje smerované priamo do európskej obrany rastú. A po vypuknutí konfliktu na Ukrajine budú rásť aj naďalej.

Je preto vysoko pravdepodobné, že americký vojenský rozpočet (graf 4), ktorý je už beztak bezkonkurenčne najvyšší zo všetkých krajín sveta, v nasledujúcich rokoch pod tlakom okolností ešte vzrastie a časť z tohto navýšenia bude nasmerovaná na posilnenie nielen priamej americkej vojenskej prítomnosti v Európe, ale aj vo forme pomoci európskym partnerom či už v rámci, alebo mimo rámca Aliancie.

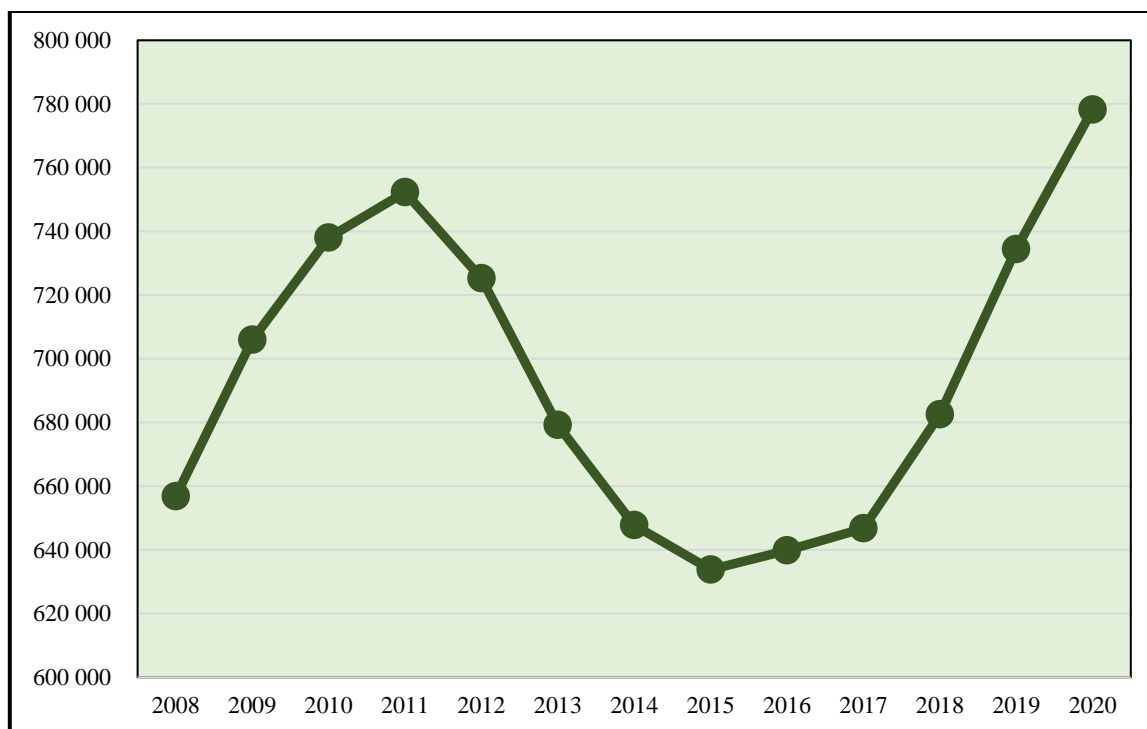
³⁶ EK (2019): *EU - China – A strategic outlook*. Brusel : Európska komisia, 2019.

³⁷ BERLINSKI, C. (2018): Europe's dependence on the US was all part of the plan. In: *Politico*, 2018.

³⁸ EUCOM (2020): *History of USEUCOM*. United States European Command, 2020.

Graf: Výdavky na obranu v USA v rokoch 2008 až 2020 (v mld. USD)

Prameň : SIPRI. (2021): Military Expenditure Database, 2021

3.1 Armáda a námorná pechota

Okrem prítomnosti stálych jednotiek sú v Európe v nepretržitom rotačnom nasadení dve ďalšie veľké jednotky – obrnená bojová brigáda a brigáda bojového letectva. Ďalším nedávnym prírastkom sily bol prápor protivzdušnej obrany v rámci reakcie na zvýšené obavy z hrozieb pochádzajúcich nielen z lietadiel, ale aj z bezpilotných prostriedkov. Aby sa vyriešili obavy, že USA a NATO sú prekonané, pokiaľ ide o delostrelecké systémy dlhého doletu, boli v rámci amerických vojenských síl v Európe nasadené dva raketometné prápory. Operačné bojové jednotky sú dôležité najmä preto, že sú obzvlášť dobre vybavené, a to aj vďaka štandardom prispôbeným na európske podmienky a udržiavaniu na vysokej úrovni pripravenosti. Prichádzajú tiež so zbraňami, ktoré sú značne pokročilé v porovnaní s väčšinou ekvivalentných európskych formácií. Ďalším prvkom americkej pozemnej sily v Európe sú vopred umiestnené zásoby vybavenia americkej námornej pechoty v Nórsku, ktoré sa považujú za dostatočné na vybavenie brigády námornej pechoty.^{39, 40, 41}

3.2 Vzdušné sily

Pokiaľ ide o letectvo, americké vzdušné sily v Európe (United States Air Force in Europe – ďalej len „USAFE“) disponujú bojovými spôsobilosťami v podobe šiestich letiek s celkovo viac ako 130 bojovými lietadlami. USAFE tiež udržiava významné prostriedky umožňujúce silu v podobe dvoch až troch letiek lietadiel KC-135R Stratotanker na tankovanie paliva počas letu, letku transportérov C-130J Hercules a jednotky spravodajských, sledovacích a prieskumných prostriedkov, ako sú lietadlá OC-135B Open Skies a RC-135 Rivet Joint. USAFE okrem toho disponuje unikátnymi spôsobilosťami, ktoré zahŕňajú bombardéry B-2A

³⁹ AUSA (2017): *Armored brigade combat teams move to Europe*. Association of the United States Army, 2017.

⁴⁰ FAB (2019): *Long-range rocket launchers arrive in Europe*. 41st Field Artillery Brigade, 2019.

⁴¹ DVIDS (2021): *Marine Corps Prepositioning Program-Norway*. Defense Visual Information Distribution Service, 2021.

Spirit a B-52H Stratofortress, bojové lietadlá F-35A Lightning II, pozemné útočné lietadlá A-10C Thunderbolt II a stíhacie lietadlá F-22A Raptor piatej generácie.⁴²

3.3 Námorníctvo

Na námornom fronte sa môže zdať nasadená prítomnosť amerického námorníctva v Európe (United States Naval Forces in Europe – NAVEUR) v podobe starnúcej veliteľskej lode a štyroch torpédoborcov triedy Arleigh Burke skromná, ale tieto torpédoborce sú plne vybavené na obranu proti balistickým raketám a sú schopné pojať pozemné rakety Tomahawk. USA poskytujú ďalší významný pilier európskej obrany v podobe zariadení pobrežného systému protiraketovej obrany Aegis Ashore, ktoré sú rozmiestnené v Rumunsku a Poľsku. Sú tiež kľúčovým poskytovateľom spôsobilosti taktických jadrových zbraní NATO v podobe svojich zásob termonukleárných bômb B61 v Európe, hoci tieto by boli dopravované k cieľu a zhadzované voľným pádom lietadlami prevádzkovanými európskymi členskými štátmi Aliancie.^{43, 44}

Tieto spôsobilosti sú významné na európskom teritóriu. Sú prinajmenšom ekvivalentom celkovej obrannej kapacity niekoľkých stredne veľkých európskych členov NATO. Predstavujú však aj základnú kapacitu pre značný počet posíl, ktoré by bolo možné nasadiť v prípade nepredvídaných udalostí. Potenciálny význam by malo v takejto nepredvídateľnej situácii hlavne posilnenie amerických vzdušných síl v podobe bombardérov a bojových lietadiel piatej generácie, ako aj ďalších prostriedkov, ako sú tankery a transportné lietadlá vo veľkom počte. V prípade regionálnej krízy by došlo aj k výraznému nárastu námorných kapacít nasadených na mieste operácie. To sa už signalizovalo v podobe trvalejšieho nedávneho nasadzovania lietadlových dopravcov v európskom priestore (vrátane Arktídy, prvýkrát za dve desaťročia) a častejšieho nasadzovania útočných ponoriek s jadrovým pohonom a ponoriek s riadenými strelami. Ďalším ukazovateľom tohto preorientovania je rekonštitúcia 2. flotily amerického námorníctva v roku 2018 so zameraním na Atlantik.

3.4 Iné závislosti

Niektoré zo spôsobilostí, ktoré poskytujú americké ozbrojené sily, ako je napríklad logistika a podpora pozemných síl, môže byť pre európske štáty síce nie lacné, ale relatívne jednoduché nahradiť, ak by to potrebovali. Zdá sa, že aj generovanie dodatočnej pozemnej bojovej sily patrí do kompetencie väčšiny európskych členov NATO, aj keď je náročné z hľadiska zdrojov, najmä finančných. Iné americké spôsobilosti sú však jedinečné a pre európske štáty by bolo mimoriadne ťažké ich nahradiť. Medzi kritické závislosti patrí konštelácia strategických spôsobilostí spravodajstva a prieskumu vrátane vesmírnych systémov, rozsiahle spôsobilosti velenia a riadenia, vrátane veliteľstiev pozemných síl, kombinovaných veliteľstiev vzdušných operácií a nasaditeľné operačné veliteľstvo.

Bez USA chýbajú Európanom spôsobilosti protivzdušnej a protiraketovej obrany vrátane systémov včasného varovania, bombardovacie sily s dlhým doletom a bojové lietadlá piatej generácie vo veľkom počte. Spôsobilosť európskych krajín realizácie presného úderu s dlhým doletom vrátane pozemných rakiet je tiež obmedzená. Zatiaľ čo európske štáty začali pracovať na niektorých svojich dlhodobých nedostatkoch, lietadlá na tankovanie počas letu, strategické a taktické dopravné lietadlá a lietadlá na špeciálne misie sú stále dostupné len vo veľmi malom počte. Námorné sily by boli značne napäté pri poskytovaní spôsobilostí potrebných na to, aby sa postavili rovnocennému protivníkovi. Zabezpečenie rozsiahlych obojživelných síl schopných vykonať operáciu v mieste nasadenia v takomto kontexte by tak bolo tiež veľmi problematické.

⁴² USAFE (2022): *United States Air Force in Europe & Air Force Africa*, 2022.

⁴³ MISSILETHREAT (2021): *Aegis Ashore*. CSIS Missile Defence Project, 2021.

⁴⁴ AT (2021): *B61 Nuclear Bomb*. Air Force Technology, 2021.

4 Modernizácia a inovácie – cesta k vyššej úrovni obrany Európy

V bezprostrednej budúcnosti budú mať európske štáty aj naďalej značný počet medzier v obranných kapacitách, ktoré sú výsledkom dlhého obdobia nedostatočného financovania a rozpočtových škrtov. Vojenské rozdiely medzi USA a európskymi členskými štátmi sú výrazné aj v ďalších oblastiach spôsobilostí, ako je velenie a riadenie, tankovanie vzduch-vzduch, satelitná komunikácia alebo bezpilotné prostriedky. Ďalšie medzery by sa objavili, ak by USA znížili svoj vojenský záväzok voči Európe, napríklad v dôsledku zvýšených požiadaviek v ázijsko-tichomorskom regióne alebo v iných regiónoch sveta. V tejto súvislosti v roku 2019 vtedajší úradujúci minister obrany USA Patrick Shanahan uviedol že americké vojenské velenie má pre Áziu a Tichomorie štyrikrát viac vyčlenených síl ako akékoľvek iné geografické veliteľstvo.⁴⁵ Aj preto, a samozrejme aj v kontexte vývoja udalostí na Ukrajine, odstraňovanie európskych medzier vo vojenských spôsobilostiach zostane veľmi dôležitou úlohou v nasledujúcom desaťročí a bude si vyžadovať značný rast výdavkov na obranu. V tejto súvislosti bude zároveň nevyhnutné aj naďalej sa snažiť s čo možno s najväčšou presnosťou identifikovať a analyzovať vybrané trendy a javy v bezpečnostnom prostredí a objasniť hlavné hrozby a výzvy z perspektívy ozbrojených síl.⁴⁶

V období vzrastajúcej konkurencie veľmocí a rýchlo napredujúceho technologického pokroku však Európa musí urobiť viac, než len modernizovať ozbrojené sily členských štátov či už v rámci NATO alebo EÚ. Tie sa musia v digitálnom veku aj transformovať. Aby to dosiahli, európske členské štáty NATO a EÚ by museli prijať digitalizáciu svojich ozbrojených síl a zvýšiť úsilie o využitie pokročilých technológií na obranné účely. Kľúčové prvky takéhoto transformačného prístupu by zahŕňali zameranie sa na spôsobilosti, ktoré umožňujú rozhodujúci vplyv z dosahu, lepšiu vlastnú odolnosť a zároveň schopnosť oslabiť odolnosť protivníkov. Výrazným posunom vpred by bola integrácia tvrdej a mäkkej sily, aby sa dosiahol komplexný strategický účinok v konflikte a súčasne spôsobilosť čeliť pokusom nepriateľa urobiť to isté.

Úlohou európskych štátov je preto modernizovať a zároveň inovovať. Tieto dva ciele zahŕňajú, samozrejme, rozdielne časové harmonogramy. Prebudovanie spôsobilostí odstrašenia bude mnohými v Európe vnímané ako bezprostrednejší cieľ – realisticky však bude obnovenie stratených a nedostatkových spôsobilostí trvať minimálne 10 až 15 rokov, čo je nepríjemne dlhé obdobie, počas ktorého budú naďalej pretrvávať zraniteľné miesta. Medzitým bude transformácia na digitálny vek trvať cca 20 rokov, s najväčšou pravdepodobnosťou aj viac. Obnova spôsobilostí sa dá do istej miery dosiahnuť nahradením starších systémov novšími, výkonnejšími a účinnejšími; komplexná transformácia si však vyžaduje budovanie kvalitatívne nových, vysoko výkonných, efektívnych a účinných systémov.

Na dosiahnutie potrebnej transformácie prostredníctvom modernizácie a inovácií je potrebné vyčleňovať ďalšie dodatočné výdavky na obranu, okrem tých, ktoré majú teraz európske štáty k dispozícii, prostredníctvom zvýšenia vlastných vnútroštátnych výdavkov a finančných prostriedkov EÚ. Ozbrojené sily európskych členských štátov by mali investovať aj do výcviku a spoločných cvičení, aby pomohli zvýšiť pripravenosť a interoperabilitu. Súčasťou komplexného balíka by mali byť aj spôsobilosti na zvýšenie odolnosti, zahŕňajúce aj tie, ktoré pomáhajú bojovať napríklad proti dezinformačným kampaniam. Ak bude Európsky obranný fond⁴⁷ plne financovaný v budúcom viacročnom finančnom rámci Únie, mali by sa tieto prostriedky investovať do tých projektov, ktoré prinesú obnovu alebo vybudovanie takých

⁴⁵ SHANAHAN, P. M. (2019): The US vision for Indo-Pacific security. In: *IISS Shangri-La Dialogue Asia Security Summit*, 2019.

⁴⁶ Bližšie pozri: STOJAR, R. a kol. (2017): *Vybrané trendy vývoje bezpečnostného prostredí a možné implikácie pro ozbrojené sily*. Brno: Univerzita obrany, 2017 alebo PROCHÁZKA, J. a kol. (2018): The Long Term Perspective for Defence 2030 – Comparative Analysis. In: *Politické vedy*, 2018.

⁴⁷ EDA (2021): *European Defence Fund (EDF)*. European Defence Agency, 2021.

vojenských spôsobilostí, ktoré dajú európskej obrane strategický zmysel. V súčasnej dobe by bolo neefektívne a neúčelné zameriavať sa na projekty, ktorých výsledok by bol marginálny.

Európske členské štáty musia uznať význam a dôležitosť tejto úlohy a plne akceptovať fakt, že vojenské spôsobilosti zostanú jedným z rozhodujúcich, kľúčových nástrojov štátnej moci. Vo vlastnom záujme musia nájsť spôsob, ako zaistiť obnovu a budovanie nedostatkových spôsobilostí a dosiahnuť viditeľný pokrok v transformácii. To okrem iného zahŕňa uvedenie si skutočnosti, že technologický vývoj v oblasti umelej inteligencie s najväčšou pravdepodobnosťou výrazným spôsobom zmení spôsob boja. Aj preto sa vojenské spôsobilosti čoraz viac budujú na digitálnej báze, ktorá pretvorí velenie a riadenie a používanie veľkých dát na účely spravodajstva a prieskumu a ovplyvní, ako sa budú platformy s posádkou i bez posádky – viaceré z nich autonómne – využívať spoločne v budúcom mixe spôsobilostí.

Z politického hľadiska musia európski lídri zaujať a presvedčiť dosiaľ mnohokrát skeptickú verejnosť, zdôvodniť potrebu zvýšených investícií do obrany a vysvetliť riziká, ktoré sú spojené s výberom spôsobilostí. K tomu by im mal pomôcť aj súčasný vývoj na Ukrajine. Je predsa neprijateľné, aby Európe chýbali potrebné vojenské spôsobilosti ešte ďalšie desaťročie alebo dve či dokonca viac, ak je známe, že existujú. Politickí lídri členských štátov NATO a EÚ by sa mali napriek tomu, že prekrývanie členstva medzi NATO a EÚ zostáva vysoké, dohodnúť na zozname najdôležitejších cieľov v oblasti obnovy a budovania vojenských spôsobilostí a potom ich presadzovať prostredníctvom oboch organizácií. Takéto ciele by mohli byť jasným vyjadrením toho, aký podiel mnohonárodných vojenských ambícií NATO sa Európania snažia dosiahnuť. Namiesto zdôrazňovania výšky nákladov súvisiacich s veľkými investíciami do obrany by sa európski lídri mali snažiť verejnosti vysvetliť ich nevyhnutnosť a riziká spojené s ich nevyčlenením, resp. vyčlenením v nedostatočnej výške.

V súčasnosti, keď sa inovačné paradigma zmenila a nové technológie sa čoraz viac presúvajú do vojenskej sféry z civilných spoločností a civilných výskumných ústavov a nie naopak, ako tomu bolo v minulosti, by mal obranný priemysel túto skutočnosť vnímať ako výzvu. Európsku obranno-priemyselnú základňu možno napriek tomu považovať za výhodu, ktorá podporuje odstrašovanie, aby však bola považovaná za strategickú európsku výhodu, je bezpodmienečne nutné ju zefektívniť, zosúladiť jednotlivé projekty, aby dvaja nerobili to isté, a podporiť ju dlhodobými významnými programami a vyčlenením zodpovedajúceho objemu zdrojov.

Záver

Požiadavky na vojenskú modernizáciu a inovácie predstavujú pozoruhodný príklad dilemy vojenského plánovača: to, čo je potrebné na zvládnutie pravdepodobných krátkodobých výziev, sa často líši od toho, čo je potrebné na riešenie dlhodobých výziev, zvlášť v dnešnom premenlivom a ťažko predvídateľnom prostredí. Samozrejme, finančné zdroje sú obmedzené a ozbrojené sily európskych členských štátov sa nedokážu pripraviť na všetko. Je však možné vyvinúť úsilie potrebné na to, aby modernizácia aj inovácie boli dôveryhodné, a identifikovať a rozvíjať tie obranné spôsobilosti, ktoré sú dostatočne robustné na to, aby dali Moskve jasne najavo, že v prípade napadnutia členského štátu NATO alebo EÚ nemôže vyhrať krátku a už vôbec nie dlhú vojnu. Zároveň je nutné riešiť tie oblasti, v ktorých má Európa z dôvodu nedostatočných investícií medzery a v ktorých sú európske štáty závislé na USA.

K prioritám, ktoré sa často uvádzajú ako najvýznamnejšie, patrí potreba modernizácie flotíl obrnených vozidiel vo viacerých európskych krajinách NATO a EÚ, posilnenie protiponorkových bojových spôsobilostí a investície do systémov precíznych palieb na veľké vzdialenosti, kde Rusko prevyšuje NATO vrátane USA. Vzdušná a taktická protiraketová obrana Európy patrila pred časom medzi kľúčové úlohy Aliancie, teraz po období komparatívneho zanedbania sa opäť objavuje ako priorita. Najmä obrana proti hrozbám rakiet krátkého doletu je oblasťou uznaného nedostatku medzi európskymi členskými štátmi.

Rovnako naliehavé je zvyšovanie úrovne spôsobilostí elektronického a kybernetického boja. Obdobnú kľúčovú spôsobilosť predstavuje zvýšenie úrovne situačného povedomia od strategickej až po taktickú úroveň, a to tak z hľadiska odstrašovania, ako aj otvoreného vedenia boja vo vojne, no zatiaľ zostáva oblasťou, kde sú európske spôsobilosti nedostatočné. Okrem toho bude nevyhnutné zvýšiť financovanie budovania logistických kapacít na umožnenie a udržanie rozsiahlych operácií a ďalších obranných spôsobilostí a kapacít.

Modernizácia, inovácie a rozvoj ozbrojených síl európskych členských štátov NATO a EÚ spolu s obnovou existujúcich a budovaním nových vojenských spôsobilostí a kapacít predstavujú politicky, zdrojovo i organizačne veľmi náročnú a dlhodobú úlohu. Jej (s)plnenie však umožní európskym štátom nielen vyplniť existujúce medzery, odstrániť identifikované nedostatky a znížiť alebo sa celkom zbaviť závislosti na USA, ale zároveň zvýšiť úroveň európskej bezpečnosti a obrany a efektívnejšie a účinnejšie sa brániť v prípade napadnutia zo strany niektorej z veľmocí.

Použitá literatúra:

1. AN (2022): Další dvě ruské stíhačky Su-57 ve výzbroji. In: *Armádní noviny*, 2022. [online] [cit. 20. 2. 2022] Dostupné na internete: <<https://www.armadinoviny.cz/dalsi-dve-ruske-stihacky-su-57-ve-vyzbroji.html>>.
2. AT (2021): *B61 Nuclear Bomb*. Air Force Technology, 2021. [online] [cit. 25. 2. 2022] Dostupné na internete: <<https://www.airforce-technology.com/projects/b61-12-nuclear-bomb/>>.
3. AUSA (2017): *Armored brigade combat teams move to Europe*. Association of the United States Army, 2017. [online] [cit. 23. 2. 2022] Dostupné na internete: <<https://www.ausa.org/news/armored-brigade-combat-team-moves-europe>>.
4. BARRIE, D. – BARRY, B. (2018): *Protecting Europe: meeting the EU's military level of ambition in the context of Brexit*. The International Institute for Strategic Studies, 2018. [online] [cit. 20. 2. 2022] Dostupné na internete: <<https://www.iiss.org/events/2018/11/protecting-europe-brexit>>.
5. BARRONS, R. – TERHALLE, M. (2019): Europe Needs to Calculate for the U.S. Military's Shortcomings. In: *The National Interest*, 2019. [online] [cit. 21. 2. 2022] Dostupné na internete: <<https://nationalinterest.org/feature/europe-needs-calculate-us-militarys-shortcomings-71756>>.
6. BARRY, B. – BARRIE, D. (2019): *Defending Europe: scenario-based capability requirements for NATO's European members*. The International Institute for Strategic Studies, 2019. [online] [cit. 20. 2. 2022] Dostupné na internete: <<https://www.iiss.org/blogs/research-paper/2019/05/defending-europe>>.
7. BARRY, E. – PÉREZ-PEÑA, R. (2018): Britain Blames Moscow for Poisoning of Former Russian Spy. In: *The New York Times*, 2018. [online] [cit. 22. 2. 2022] Dostupné na: <<https://www.nytimes.com/2018/03/12/world/europe/uk-russia-spy-poisoning.html>>.
8. BELAN, L. (2016): Vlastnosti bezpečnosti. In: *Národná a medzinárodná bezpečnosť 2016 – zborník vedeckých a odborných prác z medzinárodnej vedeckej konferencie*. Liptovský Mikuláš: Akadémia ozbrojených síl generála Milana Rastislava Štefánika, 2016, s. 31-37. ISBN 978-80-8040-534-2.
9. BÉRAUD-SUDREAU, L. (2019): *China's 2019 Defence White Paper: The long road to transparency in defence spending*. The International Institute for Strategic Studies, Military Balance, 2019. [online] [cit. 21. 2. 2022] Dostupné na internete: <<https://www.iiss.org/blogs/military-balance/2019/08/china-white-paper-defence-spending-transparency>>.

10. BERLINSKI, C. (2018): Europe's dependence on the US was all part of the plan. In: *Politico*, 2018. [online] [cit. 22. 2. 2022] Dostupné na internete: <<https://www.politico.eu/article/europe-dependence-on-the-us-was-all-part-of-the-plan-donald-trump-nato/>>.
11. BISCOP, S. (2020): The Future of the Transatlantic Alliance: Not Without the European Union. In: *Strategic Studies Quarterly*, 2020, č. 3/2020, s. 81-94. ISSN 1936-1815.
12. BRANDS, H. – MONTGOMERY, E. B. (2020): One War Is Not Enough: Strategy and Force Planning for Great-Power Competition. In: *Texas National Security Review*, 2020, roč. 3, č. 2, s. 80-92. ISSN 2576-1153.
13. BRHLÍKOVÁ, R. (2014): *Bezpečnosť a Európska únia*. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, 2014. 208 s. ISBN 978-80-558-0717-1.
14. CERL (2019): Challenging the Grey Zone. Philadelphia: University of Pennsylvania, Center for Ethics and the Rule of Law, 2019. [online] [cit. 23. 2. 2022] Dostupné na internete: <<https://archive.law.upenn.edu/institutes/cerl/conferences/greyzone/>>.
15. ČERŇANSKÝ, I. (2021): Čo sa vlastne stalo vo Vrbětčích? Za explóziou vraj stoja ruskí agenti s novičokom z kauzy Skripal'. In: *TVNoviny.sk*, 2021. [online] [cit. 22. 2. 2022] Dostupné na internete: <<https://tvnoviny.sk/zahranicne/clanok/131251-co-sa-vlastne-stalo-vo-vrbeticich-za-exploziou-vraj-stoja-agenti-s-novicokom-z-kauzy-skripal>>.
16. DVIDS (2021): *Marine Corps Prepositioning Program-Norway*. Defense Visual Information Distribution Service, 2021. [online] [cit. 24. 2. 2022] Dostupné na internete: <<https://www.dvidshub.net/feature/MCPPN>>.
17. EDA (2021): European Defence Fund (EDF). [online] [cit. 21. 2. 2022] Dostupné na internete: <[https://eda.europa.eu/what-we-do/EU-defence-initiatives/european-defence-fund-\(edf\)](https://eda.europa.eu/what-we-do/EU-defence-initiatives/european-defence-fund-(edf))>
18. EDA (2020): *The Permanent Structured Cooperation (PESCO)*. European Defence Agency, 2020. [online] [cit. 21. 2. 2022] Dostupné na internete: <[https://eda.europa.eu/what-we-do/EU-defence-initiatives/permanent-structured-cooperation-\(PESCO\)#](https://eda.europa.eu/what-we-do/EU-defence-initiatives/permanent-structured-cooperation-(PESCO)#)>
19. EEAS (2018): *A Global Strategy for the European Union*. [online] [cit. 21. 2. 2022] Dostupné na internete:<https://eeas.europa.eu/topics/eu-global-strategy/49323/global-strategy-european-union_en>
20. EUCOM (2020): *History of USEUCOM*. United States European Command. [online] [cit. 24. 02. 2022] Dostupné na internete: <<https://www.eucom.mil>>.
21. EURACTIVE (2019): Trump says NATO countries' burden-sharing improving, wants more. In: *Euractive.com with Reuters*, 2019. [online] [cit. 21. 2. 2022] Dostupné na internete: <<https://www.euractiv.com/section/defence-and-security/news/trump-says-nato-countries-burden-sharing-improving-wants-more/>>.
22. FAB (2019): Long-range rocket launchers arrive in Europe. 41st Field Artillery Brigade, 2019. [online] [cit. 23. 02. 2022] Dostupné na internete: <<https://www.ausa.org/news/armored-brigade-combat-team-moves-europe>>.
23. GODA, J. (2019): Ako Rusi nabúrali americké voľby: konkrétne detaily a presné čísla z vyšetrovania. In: *Denník N*, 2019. [online] [cit. 21. 2. 2022] Dostupné na internete: <<https://dennikn.sk/1476639/ako-rusi-naburali-americke-volby-konkretne-detaily-a-presne-cisla-z-vysetrovania/>>.
24. HEYWOOD, A. (2015): *Key concepts in politics and international relations*. 2 vyd. London: Palgrave, 2015. 276 s. ISBN 978-1-1374-8961-6.
25. CHIPMAN, J. (2018): *A new geopolitical challenge to the rules-based order*. The International Institute for Strategic Studies, 2018. [online] [cit. 21. 2. 2022] Dostupné na: <<https://www.iiss.org/blogs/analysis/2018/11/challenge-rules-based-order>>.
26. IVANČÍK, R. (2010): Národná a medzinárodná bezpečnosť v čase globalizácie a finančnej krízy. In: *Národná a medzinárodná bezpečnosť : zborník príspevkov z medzinárodnej*

- vedeckej konferencie*. Liptovský Mikuláš: Akadémia ozbrojených síl gen. Milana Rastislava Štefánika, 2010, s. 110-118. ISBN 978-80-8040-407-6.
27. IVANČÍK, R. (2022): *Bezpečnosť. Teoreticko-metodologické východiská*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2022. 239 s. ISBN 978-80-7380-873-0.
  28. JURČÁK, V. (2013): Asymetrické hrozby v bezpečnostnom prostredí 21. storočia. In: *Bezpečnostné fórum 2013 – zborník vedeckých prác z medzinárodnej vedeckej konferencie*. Banská Bystrica: Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov Univerzity Mateja Bela, 2013, s. 614-623. ISBN 978-80-557-0497-5.
  29. JURČÁK, V. a kol. 2020. *Teoretické prístupy k skúmaniu bezpečnosti*. Ostrava : Key Publishing, 2020. 134 s. ISBN 978-80-7418-358-4.
  30. KAPUSTA, P. (2015): The Grey Zone. In *Special Warfare*, 2015. [online] [cit. 24. 2. 2022] Dostupné na: <<https://www.soc.mil/SWCS/SWmag/archive/SW2804/GrayZone.pdf>>.
  31. KAVAN, Š. – BUZALKA, J. – METEŇKO, J. (2014): *Bezpečnosť spoločnosti v podmienkach Európskej unie*. České Budějovice: Vysoká škola evropských a regionálnych štúdií, 2014. 179 s. ISBN 978-80-87472-72-9.
  32. KAZANSKÝ, R. (2018): *Nové prístupy k transformácii bezpečnostného sektora*. České Budějovice: Vysoká škola evropských a regionálnych štúdií, 2018. 133 s. ISBN 978-80-7556-040-7.
  33. KOFMAN, M. – CONNOLLY, R. (2019): Why Russian military expenditure is much higher than commonly understood (as is China's). In: *War on the Rocks*, 2019. [online] [cit. 22. 2. 2022] Dostupné na internete: <<https://warontherocks.com/2019/12/whyrussian-military-expenditure-is-much-higher-than-commonlyunderstood-as-is-chinas>>.
  34. KOSTREC, M. – KOSTRECOVÁ, E. (2020): Oblasti najväčších bezpečnostných hrozieb reálneho sveta. In: *Bezpečnostní výzvy súčasného sveta*. Praha: Policejní akademie České republiky, 2020, s. 34-40. ISBN 978-80-7251-498-4.
  35. LABUZÍK, M. – OLAK, A. (2013): *Európska únia: vybrané témy*. Ostrowiec Świętokrzyski: Wyższa Szkoła Biznesu i Przedsiębiorczości, 2013. 144 s. ISBN 978-83-936652-5-9.
  36. MAJCHÚT, I. (2018): Súčasné bezpečnostné aspekty. In: *Národná a medzinárodná bezpečnosť 2018 – zborník vedeckých a odborných prác z medzinárodnej vedeckej konferencie*. Liptovský Mikuláš: Akadémia ozbrojených síl gen. Milana Rastislava Štefánika, s. 233-241. ISBN 978-80-8040-568-7.
  37. MAREK, J. (2019): *Medzinárodné vzťahy*. Liptovský Mikuláš: Akadémia ozbrojených síl generála Milana Rastislava Štefánika, 2019. 137 s. ISBN 978-80-8040-583-0.
  38. MATIŠÁK, A. (2019): Ruské zbrane sú šikovné, no rovnováhu síl nemia. In: *Pravda*, 2019. [online] [cit. 22. 2. 2022] Dostupné na internete: <<https://spravy.pravda.sk/svet/clanok/537396-ruske-zbrane-su-sikovne-no-rovnovahu-sil-nemia/>>.
  39. MEDELSKÝ, J. (2017): *Medzinárodná bezpečnosť*. Bratislava: Akadémia Policajného zboru, 2017. 293 s. ISBN 978-80-8054-732-5.
  40. MISSILETHREAT (2021): *9K720 Iskander (SS-26)*. CSIS Missile Defence Project, 2021. [online] [cit. 22. 2. 2022] Dostupné na internete: <<https://missilethreat.csis.org/missile/ss-26-2/>>.
  41. MISSILETHREAT (2021): *Aegis Ashore*. CSIS Missile Defence Project, 2021. [online] [cit. 23. 2. 2022] Dostupné na internete: <<https://missilethreat.csis.org/defsyst/aegis-ashore/>>.
  42. MURDZA, K. (2005): *Bezpečnosť a bezpečnostná orientácia v globálnej rizikovej spoločnosti*. Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave, 2005. 156 s. ISBN 80-8054-335-6.

43. NATO (2019): London Declaration: Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in London 3-4 December 2019. In: *NATO Press Release*, 2019. [online] [cit. 23. 2. 2022] Dostupné na internete: <https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_171584.htm>.
44. NEČAS, P. – KOLLÁR, D. (2018): Bezpečnostná stratégia EÚ a jej význam pre sektorovú bezpečnosť. In: *Medzinárodné vzťahy 2018 : aktuálne otázky svetovej ekonomiky a politiky*. Bratislava: Ekonóm, 2018, s. 519-529. ISBN 978-80-225-4602-7.
45. NOUWENS, M. (2019): *China's defence spending: A question of perspective?* The International Institute for Strategic Studies, Military Balance, 2019. [online] [cit. 22. 2. 2022] Dostupné na internete: <<https://www.iiss.org/blogs/military-balance/2019/05/china-defence-spending>>.
46. PRAVDA (2020): Rusko vyskúšalo v bojových podmienkach v Sýrii tank T-14 Armata. In: *Pravda*, 2020. [online] [cit. 22. 2. 2022] Dostupné na internete: <<https://spravy.pravda.sk/svet/clanok/549104-rusko-vyskusalo-v-bojovych-podmienkach-v-syrii-tank-t-14-armata/>>.
47. PROCHÁZKA, J. – NEČAS, P. (2020): *Prístupy k tvorbe bezpečnostných a obranných stratégií*. Banská Bystrica: Vydavateľstvo Belianum – Univerzita Mateja Bela, 2020. 202 s. ISBN 978-80-557-1656-5.
48. PROCHÁZKA, J. – NOVOTNÝ, A. – STOJAR, R. – FRANK, L. (2018): The Long Term Perspective for Defence 2030 – Comparative Analysis. In: *Politické vedy*, 2018, roč. 21, č. 4, s. 118-139. ISSN 1335-2741.
49. REUTERS (2019): France's Macron says NATO suffering 'brain death', questions U.S. commitment. In: *Reuters*, 2019. [online] [cit. 23. 2. 2022] Dostupné na internete: <<https://www.reuters.com/article/us-nato-france-idUSKBN1XH1GG>>.
50. ROŽŇÁK, P. (2019): Zahraniční bezpečnostní a obranná politika členských států Evropské unie. In: *Národná a medzinárodná bezpečnosť 2019 – zborník vedeckých a odborných prác z medzinárodnej vedeckej konferencie*. Liptovský Mikuláš: Akadémia ozbrojených síl generála Milana Rastislava Štefánika, 2019, s. 415-423. ISBN 978-80-8040-582-3.
51. SCIO (2019): *China's National Defense in the New Era*. The State Council Information Office of the People's Republic of China, 2019. [online] [cit. 23. 2. 2022] Dostupné na internete: <https://english.www.gov.cn/archive/whitepaper/201907/24/content_WS5d3941ddc6d08408f502283d.html>.
52. SHANAHAN, P. M. (2019): The US vision for Indo-Pacific security. In: *IISS Shangri-La Dialogue Asia Security Summit*, 2019. [online] [cit. 23. 2. 2022] Dostupné na internete: <<https://www.iiss.org/events/shangri-la-dialogue/shangri-la-dialogue-2019>>.
53. SHEDD, D. R. – STRADNER, I. (2020): Putin Is Winning Russia's Hybrid War Against America. In: *The Heritage Foundation*, 2020. [online] [cit. 22. 2. 2022] Dostupné na: <<https://www.heritage.org/defense/commentary/putin-winning-russias-hybrid-war-against-america>>.
54. SIPRI (2021): *Military Expenditure Database*. Stockholm > Stockholm International Peace Research Institute, 2021. [online] [cit. 21. 2. 2022] Dostupné na internete: <<https://www.sipri.org/databases/milex>>.
55. SMITH, M. E. (2017): *Europe's common security and defense policy: Capacity-building, experiential learning, and institutional change*. Cambridge: Cambridge University Press, 2017. 336 s. ISBN 978-1-1071-300-2.
56. SOBOTOVIČOVÁ, N. (2019): Putin dozrel na test novej superzbrane. Systémy USA by ju nedokázali ani zamerať, tobôž zostreliť. In: *Sme*, 2019. [online] [cit. 23. 2. 2022] Dostupné na internete: <<https://svet.sme.sk/c/22291592/avangard-rusko-putin-trump-zbrojenie-raketa-dohoda-start.html>>.

57. STOJAR, R. – FUČÍK, J. – DYČKA, L. – PROCHÁZKA J. – FRANK, L. – KRAUS, J. – PROCHÁZKA, D. – NOVOTNÝ, A. 2017. *Vybrané trendy vývoje bezpečnostního prostředí a možné implikace pro ozbrojené síly*. Brno: Univerzita obrany, 2017. 134 s. ISBN 978-80-7231-407-2.
58. TASR (2020): Putin slúbil ruskej armáde hypersonickú zbraň a 40 nových plavidiel. In *Teraz.sk*, 2020. [online] [cit. 22. 2. 2022] Dostupné na internete: <<https://www.teraz.sk/zahranicie/putin-slubil-ruskej-armade-hypersonic/482970-clanok.html>>.
59. TOMÁŠEK, R. (2019): Aktuálne bezpečnostné hrozby. In: *Národná a medzinárodná bezpečnosť – zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie*. Liptovský Mikuláš: Akadémia ozbrojených síl gen. Milana Rastislava Štefánika, 2019, s. 483-492 ISBN 978-80-8040-582-3.
60. U.S. DoD (2019): *The Department of Defence Indo-Pacific Strategy Report: Preparedness, Partnerships, and Promoting a Networked Region*. Washington: United States Department of Defense, 2019. [online] [cit. 23. 2. 2022] Dostupné na internete: <<https://media.defense.gov/2019/Jul/01/2002152311/-1/-1/1/DEPARTMENT-OF-DEFENSE-INDO-PACIFIC-STRATEGYREPORT-2019.PDF>>.
61. U.S. DoJ (2019): *Report on the Investigation into Russian Interference in the 2016 Presidential Election*. Washington: United States Department of Justice, 2019. [online] [cit. 23. 2. 2022] Dostupné na internete: <<https://s3.documentcloud.org/documents/5991061/BUZZFEED-MUELLER-REPORT-FOIA.pdf>>.
62. USAFE (2022): *United States Air Force in Europe & Air Force Africa*. [online] [cit. 24. 2. 2022] Dostupné na internete: <<https://www.usafe.af.mil>>.
63. UŠIAK, J. (2010): Bezpečnosť – konceptuálny rámec. In: *Bezpečnostné fórum 2010 : zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie*. Banská Bystrica: Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov Univerzity Mateja Bela, 2010, s. 25-30. ISBN 978-80-8083-980-2.
64. VASILYEVA, N. (2021): From Theory to Fruition: How Russia's Hybrid War Was Finally Unleashed in Europe. In *The Telegraph*, 2021. [online] [cit. 22. 2. 2022] Dostupné na: <<https://www.telegraph.co.uk/world-news/2021/11/19/theory-fruition-russias-hybrid-war-finally-unleashed-europe/>>.
65. VOLNER, Š. (2012): *Bezpečnosť v 21. storočí*. Bratislava: Iris, 2012. 387 s. ISBN 978-80-89256-74-7.

Kontakt:

plk. gšt. v. z. doc. Ing. Radoslav Ivančík, PhD. et PhD., MBA, MSc.

Akadémia Policajného zboru v Bratislave

Sklabinská 1

835 17 Bratislava

Slovenská republika

radoslav.ivancik@akademiapz.sk

K NIEKTORÝM OTÁZKAM ZAHRANIČNO-OBCHODNÝCH STRATÉGIÍ ROZVOJOVÝCH ŠTÁTOV

ON SOME ISSUES RELATED TO TRADE STRATEGIES OF DEVELOPING COUNTRIES

Mykhaylo Kunychka

Fakulta medzinárodných vzťahov, Ekonomická univerzita v Bratislave, Dolnozemska cesta 1/b,
852 35 Bratislava 5, Slovenská republika, e-mail: mykhaylo.kunychka@euba.sk

Abstrakt: Za posledných niekoľko desaťročí sa jednotlivé ekonomiky sveta čoraz viac prepájali prostredníctvom zahraničných investícií, migrácie i medzinárodného obchodu, čo malo vplyv na dynamiku ich ekonomického rozvoja. Cieľom článku je analýza pozitívnych a negatívnych stránok zahraničnoobchodných politik v kontexte ekonomického rozvoja rozvojových štátov vzhľadom na ich vnútorné ekonomické, politické, alebo inštitucionálne špecifiká. Teoreticky polemizujeme a analyzujeme základné dve stratégie zahraničného obchodu – politiku otvorenosti a uzavretosti. Používame dostupne teoretické poznatky z oblasti medzinárodných ekonomických vzťahov a rozvojovej ekonómie. V závere konštatujeme, že sa spomenuté stratégie zahraničného obchodu používajú postupne a ich implementácia súvisí s konkrétnymi charakteristikami rozvojových štátov. Faktormi ovplyvňujúcimi vyber medzi stratégiami sú veľkosť trhu, dostupnosť finančných zdrojov, miera autonómie štátu, či medzinárodná atraktívnosť.

Kľúčové slová: ekonomický rozvoj, medzinárodný obchod, zahranično-obchodné stratégie, subvencia, clo, rozvojové štáty

JEL klasifikácia: F13, F63

Abstract: Over the last few decades, the individual economies of the world have become increasingly interconnected through investment, migration, and international trade that has affected the dynamics of their economic development. The purpose of the paper is to analyse positive and negative aspects of foreign trade policies in the context of the economic development of developing countries regarding their internal economic, political, or institutional specifics. We argue theoretically and analyze the basic strategies of foreign trade – outward-looking policy and inward-looking policy. We use available theoretical knowledge from the field of international economic relations and developing economics. In conclusion, we state that the mentioned foreign trade strategies are often used gradually, and their implementation is related to the specific characteristics of developing countries. Factors influencing the choice between strategies are the size of the market, the availability of financial resources, the degree of state autonomy, or international attractiveness.

Key words: economic development, international trade, foreign trade strategies, subsidy, tariff, developing countries

JEL Classification: F13, F63

Úvod

Počas posledných niekoľkých dekád sa stávajú jednotlivé hospodárstva čoraz viac prepojené prostredníctvom výmeny tovarov a služieb ale aj pohybu kapitálu i pracovnej sily, čo sa odráža v rastúcom objeme medzinárodného obchodu,¹ zahraničných investícií²

¹ NEUMANN, P. (2017): Změny v mezinárodním obchodu a světové výrobě ve světle nových trendů globalizace. In: *Medzinárodné vzťahy*, 2017, roč. 15, č. 1, s. 75-95.

² MODY, A. (2004): Is FDI integrating the world economy? In: *World Economy*, 2004, 27, 8, pp. 1195-1222.

a migračných tokov.³ Medzinárodný obchod je najrozšírenejšou formou prepojenia národných ekonomík s pomocou ktorej sa realizuje medzinárodná deľba práce. Podľa klasických ekonómov prináša špecializácia a zapojenie sa do medzinárodnej deľby práce zvyšovanie efektívnosti výroby a znižovanie nákladov v dôsledku čoho sa zvyšuje blahobyt každého kto je zapojený do tohto procesu.⁴ Medzinárodná výmena má výrazný vplyv aj na rozvojový svet, ktorým sa budeme zaoberať v tomto príspevku. V poslednom čase výrazne narástol objem medzinárodného obchodu ako medzi rozvojovými a rozvinutými štátmi tak aj medzi rozvojovými navzájom.⁵ V článku teoretický preukážeme, že nemusia platiť pozitívne efekty medzinárodnej deľby práce pre všetky rozvojové krajiny ako naznačujú klasické či neoklasické teórie medzinárodného obchodu.

V kontexte ekonomického rastu a rozvoja majú rozvojové krajiny príležitosť použiť výhody vyplývajúce z medzinárodnej deľby práce a globalizácie na účely zlepšenia svojho postavenia vo svetovom hospodárstve. Napríklad, rýchle šírenie nových technológií umožňuje preskočiť zdĺhavé procesy výskumu a vývoja, ktoré sa realizujú prevažne vo vyspelých industrializovaných krajinách, čo môže stimulovať vyššie tempo rastu príjmov a zabezpečiť konvergenciu rozvojových štátov s rozvinutými.⁶ Globalizácia umožňuje rozvojovým krajinám absorbovať vedomosti a technológie, ktoré sú zdrojom blahobytu bohatých ekonomík. Vo svete existujú viaceré prípady, keď sa rozvojovým štátom podarilo zapojiť do medzinárodnej deľby práce a naštartovať industrializáciu. Ide prevažne o novoinustrializované krajiny Ázie a Latinskej Ameriky.⁷ Globalizácia má aj svoje negatívne efekty, ktoré sú spojené so stratou konkurencieschopnosti a likvidáciou niektorých odvetví hospodárstva. Obyčajne ide o tradičné priemyselné odvetvia. Globalizácia taktiež spôsobuje štrukturálne zmeny v hospodárstve. V tomto prípade musí byť vytvorená nezamestnanosť riešená prostredníctvom rozsiahlych programov rekvalifikácie a ďalšieho zamestnania v inom odvetví priemyslu alebo presunu do sektora služieb. Ďalším problémom je vytvorenie duálnej ekonomiky s nízkopríjmovým sektorom poľnohospodárstva a moderným priemyselným sektorom s relatívne vysokou mzdou, čo často vedie k prehlbovaniu rozdielov v príjmoch, t. j. k príjmovej nerovnosti.⁸ Osobitným negatívom prejavovania procesov globalizácie je nárast pravdepodobnosti konfliktov, ktoré vznikajú na pôde boja o prírodné bohatstvo.⁹ Existujú aj ďalšie špecifické otázky v rámci globalizácie, ako napr. politika, kultúra, či náboženstvo, ktoré však nie sú záujmom tohto príspevku.

Hlavným cieľom článku je analyzovať silné a slabé stránky dvoch alternatívnych zahraničnoobchodných politik pre rozvojové krajiny vzhľadom na ich vnútorné ekonomické, politické, alebo inštitucionálne špecifiká. Treba zdôrazniť, že existujú v súčasnosti dva hlavné teoretické názory na vedenie zahranično-ekonomických aktivít štátu, vrátane politiky *otvorenosti* (liberalizácia zahraničnoobchodnej činnosti a voľný pohyb kapitálu) a *uzavretosti* (protekcionské opatrenia a *rozvoj zvnútra*). Pre lepšie pochopenie problematiky rozoberáme najprv hlavné trendy v obchode rozvojových krajín a vysvetľujeme obchodné politiky liberalizmu a protekcionsizmu.

---

³ HAAS DE, H. et al. (2019): International migration: Trends, determinants, and policy effects. In: *Population and Development Review*, 2019, 45, 4, pp. 885-922.

⁴ KRUGMAN, P. R. – OBSTFELD, M. – MELITZ, M. (2012): *International Economics: Theory and Policy*, 705 p.

⁵ UNCTAD (2021): Merchandise trade matrices. [Online] In: UNCTAD, 2020. [Citované 17. 12. 2021.] Dostupné online: <https://unctadstat.unctad.org/wds/ReportFolders/reportFolders.aspx>

⁶ TODARO, M. – SMITH, S. (2014): *Economic Development*, p. 80.

⁷ LIPKOVÁ, Ľ. a kol. (2011): *Medzinárodné hospodárske vzťahy*, s. 79.

⁸ TEMPLE, J. R. (2005): Growth and wage inequality in a dual economy. In: *Bulletin of Economic Research*, 2005, 57, 2, pp. 145-169.

⁹ PEGG, S. (2003): Globalization and natural-resource conflicts. In: *Naval War College Review*, 2003, 56, 4, pp. 82-96.

Pre naplnenie cieľa kladieme nasledujúce otázky. Po prvé, aké sú výhody vyplývajúce zo zapojenia sa do medzinárodného obchodu a ako sú tieto výhody rozdelené medzi štátmi alebo ich obyvateľstvom? Po druhé, v akom prípade môže zapojenie do medzinárodného obchodu priniesť želané výsledky? Po tretie, či môže určovať rozvojová krajina svoju komoditnú a geografickú štruktúru obchodu? Naposledok, aké faktory ovplyvňujú vyber medzi alternatívnymi zahranično-obchodnými politikami rozvojových štátov?

1 Aktuálne trendy v medzinárodných hospodárskych vzťahoch a globalizácia

Pre lepšiu pochopenie súčasného medzinárodného obchodu a postavenia rozvojových štátov v medzinárodnej deľbe práce treba poukázať na základné trendy, ktoré prevládajú posledné desaťročia a určujú charakter prepojenia jednotlivých ekonomík. Musíme zdôrazniť, že narástol v období posledných troch dekád objem svetového exportu tovarov a služieb takmer šesťkrát z 4 308 miliárd USD v roku 1990 do 24 754 miliárd USD v roku 2019.¹⁰ Významne narástla aj miera otvorenosti jednotlivých hospodárstiev definovaná podielom obchodu (export a import tovarov a služieb) na HDP. V priebehu rokov 1990 – 2019 sa zvýšil podiel obchodu na HDP z 38,9 % na 59,5 %.¹¹

Rapidný nárast objemov medzinárodnej výmeny tovarov a služieb môžeme vysvetliť niekoľkými udalosťami a procesmi:

- Intenzifikácia špecializácie a medzinárodnej deľby práce, ako aj internacionalizácia svetového hospodárstva, čo viedlo k vyššej otvorenosti národných ekonomík.
- Liberalizácia medzinárodného obchodu prostredníctvom aktivít medzinárodných organizácií ako Svetová obchodná organizácia (WTO) alebo Konferencia Spojených národov pre obchod a rozvoj (UNCTAD). V období rokov 1996 – 2013 poklesla priemerná colná sadza pre členské štáty WTO o 15 %, zatiaľ čo sa znížila sadzba pre rozvojové krajiny až o 20 %.¹²
- Rast objemov exportu kapitálu, vrátane priamych investícií, prispel k posilneniu vývozného potenciálu svetového hospodárstva a nasledujúceho rastu objemov medzinárodného obchodu. V období rokov 1990 – 2018 narástol prílev priamych zahraničných investícií (PZI) šesťkrát z 204,9 miliárd USD na 1297,2 miliárd USD, pričom predstavoval v roku 2018 prílev kapitálu do rozvojových krajín až 54,4 % celkového prílevu.¹³
- Intenzifikácia činnosti transnacionálnych spoločností (TNK) na svetových trhoch. TNK sú hlavnými vývozcami kapitálu, čo následne stimuluje exportné toky. V súčasnosti dosahuje úloha TNK v medzinárodnom obchode až 80 %.¹⁴
- Prehĺbenie procesov regionálnej integrácie viedlo k vytvoreniu ekonomických a obchodných zoskupení, čo zmiernilo obchodné bariéry a prispelo k rastu objemu medzinárodného obchodu. Počet platných regionálnych obchodných

¹⁰ UNCTAD (2021): Merchandise trade matrices. [Online] In: UNCTAD, 2020. [Citované 17. 12. 2021.] Dostupné online: <https://unctadstat.unctad.org/wds/ReportFolders/reportFolders.aspx>

¹¹ WORLD BANK (2020): World Development Indicators. [Online] In: *World Bank*, 2020. [Citované 16. 12. 2021.] Dostupné online: <https://data.worldbank.org>

¹² WTO (2014): World Trade Report 2014. [Online] In: WTO, 2014. [Citované 16. 12. 2021.] Dostupné online: https://www.wto.org/english/res_e/booksp_e/world_trade_report14_e.pdf

¹³ UNCTAD (2021): Merchandise trade matrices. [Online] In: UNCTAD, 2020. [Citované 17. 12. 2021.] Dostupné online: <https://unctadstat.unctad.org/wds/ReportFolders/reportFolders.aspx>

¹⁴ UNCTAD (2013): World Investment Report 2013. [Online] In: *UNCTAD*, 2013. [Citované 16. 12. 2021.] Dostupné online: <https://unctad.org/press-material/80-trade-takes-place-value-chains-linked-transnational-corporations-unctad-report>

dohôd sa zvýšil z 22 v roku 1990 na 304 v roku 2020. Najviac obchodných dohôd sú platné v rámci Európy, Východnej Ázie, a Južnej Ameriky.¹⁵

- Výsledky vedecko-technického pokroku v oblasti dopravy a finančných služieb umožnili urýchliť a zjednodušiť medzinárodnú prepravu tovarov. V poslednom čase sa stal významným faktorom aj elektronický obchod.
- Prenos kapitálu a procesy neokolonializmu v rozvojových krajinách významným spôsobom dynamizovali medzinárodný obchod.

Vyššie uvedené procesy a trendy vo svetovom hospodárstve odzrkadľujú komplexný proces vzájomného prepojenia jednotlivých regiónov a štátov sveta, ktorý nazývame globalizáciou. Tento všadeprítomný proces má svoje implikácie pre rozvojové krajiny a ich hospodársky vývoj. Globalizácia svetovej ekonomiky sa prejavuje v procese transformácie do jedného otvoreného priestranstva s voľnejším pohybom tovarov, služieb, kapitálu, a osôb. Stáva sa jednotnou zónou šírenia myšlienok a informácií, čo prispieva k rozvoju medzinárodných inštitucionálnych zoskupení a systému vzájomnej interdependencie. Okrem medzinárodnej hospodárskej oblasti ovplyvňuje do veľkej miery fenomén globalizácie aj iné oblasti spoločenského života, vrátane politiky, ideológie, a kultúry.¹⁶ Pre rozvinuté a rozvojové štáty vyplývajú z charakteru tohto svetového procesu určité pozitíva a negatíva. Jednou zo skutočností je medzinárodná konkurencia, ktorá tlačí na cenovú hladinu a kvalitu výrobkov čím zvyšuje prebytok spotrebiteľa. Avšak, vytvára aj silne konkurenčné prostredie, v ktorom často niektoré odvetvia bohatých a chudobných krajín zlyhávajú. K pozitívam globalizácie patri taktiež dosahovanie úspor z rozsahu, čo umožňuje zefektívniť výrobu a znížiť ceny jednotlivých výrobkov, i zvýšenie produktivity prostredníctvom výmeny know-how a výrobných metód.

2 Zahraničnoobchodná činnosť rozvojových štátov

V tejto časti príspevku sa pokúsime priblížiť charakter medzinárodného obchodu rozvojových krajín, úlohu obchodu v jednotlivých ekonomikách, a stručne porovnať obchodné toky. Pre krátku analýzu obchodnej činnosti uvádzame základné ukazovatele exportu, otvorenosti hospodárstva, i podielu jednotlivých kategórií výrobkov na celkovom vývoze. Pre porovnanie analyzujeme podobné ukazovatele pre vybrané rozvinuté krajiny. V obsahu tejto a nasledujúcich časti textu ukážeme, že je geografická a komoditná štruktúra zahraničného obchodu rozvojových krajín významná pre zabezpečenie procesov ekonomického rastu a rozvoja.

Objemom a štruktúrou obchodu sa líšia nie len rozvojové a rozvinuté štáty ale aj rozvíjajúce sa krajiny navzájom. Ich počet významne prevyšuje bohatú časť sveta. Rozvojové ekonomiky disponujú spravidla väčšou závislosťou na zahraničnom obchode v porovnaní s vyspelými štátmi.¹⁷ Podiel exportu tovarov na HDP je vyšší v regiónoch Stredný Východ a Severná Afrika, Európa a Stredná Ázia (za výnimkou vysokopríjmových krajín), Východná Ázia a Pacifik, alebo Latinská Amerika a Karibik. V krajinách OECD je tento podiel nižší. V tabuľke 1 môžeme pozorovať, že predstavuje otvorenosť skupiny štátov Subsaharskej Afriky vyjadrená prostredníctvom podielu exportu a importu na HDP až 54%.¹⁸ Podobné veľký podiel obchodu na celkovej produkcii majú napríklad Mjanmarsko, Maroko a Turecko. Otvorenosť ekonomík poukazuje aj na významnú závislosť týchto štátov od zahranično-obchodných

¹⁵ WTO (2020): Regional trade agreements database. [Online] In: WTO, 2020. [Citované 16. 12. 2021.] Dostupné online: <http://rtais.wto.org/UI/PublicMaintainRTAHome.aspx>

¹⁶ DUDÁŠ, T. a kol. (2017): *Svetová ekonomika*, s. 139-140.

¹⁷ TODARO, M. – SMITH, S. (2014): *Economic Development*, s. 608.

¹⁸ WORLD BANK (2020): World Development Indicators. [Online] In: *World Bank*, 2020. [Citované 16. 12. 2021.] Dostupné online: <https://data.worldbank.org>

vzťahov, pričom je často chápaná táto pozoruhodná dependencia ako výzva pre rozvojové krajiny v časoch svetovej recesie, resp. poklesu cien niektorých exportných tovarov. Na druhej strane je charakteristikou črtou ekonomický veľkých rozvojových krajín relatívne nízka otvorenosť hospodárstva. V štátoch ako Brazília, Čína alebo India predstavuje podiel obchodu na HDP len 29 %, 37 % a 43 %. Podobnou charakteristikou disponuje aj najväčšia vyspelá ekonomika sveta, t. j. Spojené štáty americké, kde podiel obchodu na HDP sa rovná 27 %.¹⁹ Ekonomický a demografický veľké štáty sú charakteristické veľkým obyvateľstvom a vnútornou spotrebou, čo často znižuje úlohu obchodných tokov v národnom hospodárstve. Nižšia závislosť vyspelých krajín na medzinárodnom obchode je čiastočne spôsobená aj vyššími relatívnymi cenami neobchodovateľných tovarov a služieb, ktoré tvoria podstatnú časť národného produktu. Podiel hodnoty služieb na celkovom produkte predstavuje v štátoch Organizácie pre hospodársku spoluprácu a rozvoj (OECD) až 70 %.²⁰

Tabuľka 1: Vybrané ukazovatele medzinárodného obchodu, 2018

	<i>HDP (bežné ceny), miliárd USD</i>	<i>HDP na osobu (bežné ceny), USD</i>	<i>Obchod, % HDP</i>	<i>Export tovarov, USD</i>	<i>Export palív, % exportu tovarov</i>	<i>Export rúd a kovov, % exportu tovarov</i>	<i>Export hotových výrobkov, % exportu tovarov</i>
Angola	101,4	3290	66	40,75	92	3	4
Argentína	519,9	11684	31	61,78	4	0	20
Brazília	1885,5	9001	29	239,28	12	11	36
Burundi	3,0	272	39	0,18	0	13	10
Čína	13894,8	9977	37	2486,69	2	1	93
Etiópia	84,3	772	31	2,70	0	1	6
India	2713,2	2006	43	324,77	15	3	70
Indonézia	1042,2	3894	43	180,21	23	7	45
JAR	368,3	6374	59	93,97	11	27	48
Južná Kórea	1720,6	33340	79	604,86	8	2	88
Kambodža	24,6	1512	125	12,70	0	0	93
Keňa	87,8	1708	36	6,05	1	6	28
Maďarsko	157,9	16151	166	125,79	3	1	87
Maroko	117,9	3222	88	28,60	1	6	72
Mjanmarsko	76,2	1418	61	16,67	22	6	43
Nigéria	398,2	2033	33	60,54	94	0	4
Omán	79,3	16415	103	41,76	75	5	16
Ruská Federácia	1669,6	11371	51	443,12	52	6	21
Senegal	23,2	1466	61	3,62	19	8	33
Turecko	771,4	9370	60	177,16	2	4	81
Uganda	32,8	767	37	3,08	7	0	23
Uruguaj	59,6	17278	40	7,50	1	0	22
Uzbekistan	50,4	1529	67	11,22	34	11	34
Zimbabwe	24,3	1684	50	4,38	1	42	16
Subsaharská Afrika	1713,9	1589	54	354,54	50	12	23
Nemecko	3949,5	47639	89	1560,53	2	2	85
Spojené štáty	20580,2	62997	27	1663,98	14	3	59
EÚ	15932,0	35660	91	5993,68	5	3	79
Svet	86409,0	11382	59	19590,21	13	4	69

Prameň: Svetová banka, 2020

¹⁹ WORLD BANK (2020): World Development Indicators. [Online] In: *World Bank*, 2020. [Citované 16. 12. 2021.] Dostupné online: <https://data.worldbank.org>

²⁰ Ibidem.

Pre väčšinu rozvojových krajín je typická špecifická štruktúra exportu, ktorá je závislá na konkrétnych výrobkoch primárneho sektora. Podstatná časť krajín spadajúcich pod Organizáciu krajín exportujúcich ropu (OPEC) je závislá na cenových fluktuáciách a vývoze ropy. V Nigérii predstavuje ropa a ropné produkty až 97 % exportu.²¹ Ku krajinám s veľkou komoditnou koncentraciou spadajú väčšina štátov Subsaharskej Afriky. Napríklad, predstavuje vývoz rúd a kovov v Juhoafrickej republike (JAR) a Zimbabwe 27 % a 42 %.²² Export rúd a kovov v Zambii predstavuje až 77 %. Len menší podiel rozvojových krajín so stredným a vyšším príjmom disponujú diverzifikovaným vývozom. Medzi tieto krajiny môžeme zaradiť Indonéziu, Argentínu, Juhoafrickú republiku, a Turecko. V rámci rozvojového sveta existujú aj vysokopríjmové krajiny, ktoré patria k najväčším exportérom tovaru vo svete. K tejto skupine patrila aj Južná Kórea, ktorá je šiestym najväčším exportérom na svete. Jej vyvoz predstavuje takmer dvojnásobok menového objemu exportu Subsaharskej Afriky. V roku 2021 zaradila UNCTAD tento ázijský štát do skupiny rozvinutých ekonomík.²³

Treba zdôrazniť aj úlohu menového objemu exportov rozvojových krajín, ktorý predstavuje vo väčšine prípadov nízke hodnoty v porovnaní s vyspelými krajinami. Nízke dolárové hodnoty exportov sú, okrem ekonomickej masy týchto krajín, spojené s zásobovaním svetovej ekonomiky tovarmi s nízkou pridanou hodnotou, čo priamoúmerné súvisy s ekonomickým rozvojom. Za exporty primárnych výrobkov alebo priemyselných tovarov s nízkou mierou diferenciacie (pridanej hodnoty) získavajú rozvojové krajiny obmedzené devízové príjmy. Podobná komoditná štruktúra obchodu deformuje ich obchodné a platobné bilancie a vedie k problémom súvisiacim s financovaním rozvojových reforiem. Inou otázkou je vývoj cien exportných tovarov rozvojových štátov, ktorých relatívna cena môže z dlhodobého hľadiska klesať a z krátkodobého je veľmi nestabilná a citlivá vo vzťahu k vývoju svetového hospodárstva.

3 Protekcionistické úvahy v teóriách medzinárodného obchodu

Pred vysvetlením teórií a argumentov v prospech protekcionistickej politiky a implementácie jej nástrojov rozvojovými krajinami musíme najprv rozobrať niekoľko dôležitých ekonomických princípov, ktoré sú spojené s nepriaznivým efektom komoditnej štruktúry vývozu. V tejto časti príspevku pojednávame o princípoch príjmovej elasticity dopytu, cenovej elasticity dopytu a vyplývajúceho problému nestability exportných príjmov.

Ako uvádzajú teoretici²⁴ ale aj výsledky empirických štúdií²⁵ disponujú primárne výrobky (poľnohospodárske produkty a nerastné suroviny) relatívne nízkou príjmovou elasticitou dopytu v porovnaní s hotovými výrobkami. Preto sa znižuje s rastom príjmov bohatých krajín ich dopyt po primárnych výrobkoch a naopak rastie dopyt po hotových sofistikovanejších produktoch. Nízka dôchodková elasticita dopytu vysvetľuje prečo v dlhodobom horizonte klesá relatívna cena primárnych komodít v porovnaní s hotovými výrobkami. V tomto prípade treba spomenúť na princíp cenovej elasticity dopytu. Keď sa znižuje relatívny dopyt po primárnych výrobkoch tak sa znižuje aj ich relatívna cena a naopak, keď rastie dopyt po hotových tovaroch tak rastie aj cena týchto tovarov. Poľnohospodárske výrobky, na výrobu a export ktorých sa orientujú prevažne rozvojové krajiny, disponujú špecifickými neflexibilnými vlastnosťami, čo čiastočne determinuje pokles cien. Tento druh

²¹ UNCTAD (2021): Merchandise trade matrices. [Online] In: UNCTAD, 2020. [Citované 17. 12. 2021.] Dostupné online: <https://unctadstat.unctad.org/wds/ReportFolders/reportFolders.aspx>

²² WORLD BANK (2020): World Development Indicators. [Online] In: *World Bank*, 2020. [Citované 16. 12. 2021.] Dostupné online: <https://data.worldbank.org>

²³ KIM, S. (2021): What it means to be a developed country. [Online] In: *The Korea Herald*, 2021. [Citované 16. 12. 2021.] Dostupné online: <http://www.koreaherald.com/view.php?ud=20210824000669>

²⁴ Pozri SINGER, H. W. (1949) a PREBISCH, R. (1950).

²⁵ Pozri LUTZ, M. G. (1999) a HARVEY, D. I. et al. (2010).

produkcie nie je schopný, na rozdiel od priemyselných tovarov, rýchlo reagovať na zmenu dopytu, keďže sa vyznačujú sezónnosťou výroby a dlhým procesom produkcie. V prípade väčšieho produkovaného množstva a poklesu dopytu zo strany bohatých krajín budú nútení výrobcovia v rozvojových štátoch znižovať ceny pre realizáciu týchto výrobkov na zahraničných trhoch. Inak bude ich hodnota znehodnotená v dôsledku vypršania krátkej doby trvanlivosti.²⁶ Nízka príjmová a cenová elasticita dopytu nasledovne vedie k ďalšiemu problému rozvojových krajín, resp. k nestabilite príjmov z exportu. Volatilita dopytu a cien na svetových trhoch predstavuje rizika pre výrobcov v rozvojových krajinách. Následne, môže viesť prípadný pokles exportných príjmov k nižším a menej predvídateľným tempom hospodárskeho rastu.

Cenová elasticita dopytu vedie k ďalšiemu dôležitému princípu v analýze zahraničnoobchodných vzťahov rozvojových štátov, ktorý zvykneme nazývať reálne výmenné relácie. V kontexte nízkej cenovej elasticity treba zdôrazniť klesajúce hodnoty reálnych výmenných relácií pre rozvojové krajiny, ktoré sa koncentrujú na export primárnych výrobkov. Klesajúce výmenne relácie rozvojových krajín v praxi znamenajú, že spôsobí pokles exportných cien nižšiu schopnosť pokrytia rovnakého množstva dovážaných tovarov. Rozvojová krajina je potom nútená zvyšovať fyzický objem exportu pre zabezpečenie rovnakého množstva importu. V tomto prípade hovoríme, že sú klesajúce reálne výmenne relácie dôsledkom poklesu relatívnych cien exportných tovarov.

Teoretickým opodstatnením klesajúcich reálnych výmenných relácií sa stala Singerova-Prebischova hypotéza, ktorá bola vypracovaná v polovici 20. storočia a poukázala na problém klesajúcej relatívnej ceny primárnych komodít z dlhodobého hľadiska. V súlade s touto hypotézou reálne výmenne relácie rozvojových krajín, exportujúcich prevažne poľnohospodárske výrobky a nerastné suroviny, majú tendenciu sa zhoršovať. Singer a Prebisch došli k záveru, že bude viesť kombinácia nízkej príjmovej a cenovej elasticity dôchodku k dlhotrvajúcemu poklesu reálnych výmenných relácií. Ako riešenie navrhovali naštartovanie industrializácie a zmenu komparatívnych výhod rozvojových krajín. Hlavným bodom zahraničnoobchodnej politiky malo byť zavedenie substitúcie dovozu prostredníctvom podpory priemyselnej výroby a zavádzania obchodných reštrikcií. O Singerovej-Prebischovej hypotéze môžeme hovoriť ako o teoretickej kritike zásad voľného trhu a propagácie zavedenia protekcionistických opatrení, čo by malo viesť k industrializácii a zabezpečeniu hospodárskeho rastu pre rozvojové krajiny. Politika substitúcie importu bola zavedená v krajinách Latinskej Ameriky, ktoré sa dostali k ekonomickým problémom po vypuknutí Veľkej hospodárskej krízy v 30 rokoch minulého storočia. Obzvlášť negatívnymi boli následky hospodárskej krízy v Argentíne, ktorej sa znížili ceny a exporty vývozných komodít ako pšenica a hovädzie mäso.²⁷ Ešte koncom 19. storočia patrila Argentína k najvyspelejším krajinám sveta a umiestňovala sa na 11. priečke v zozname štátov s najvyšším príjmom na osobu.²⁸ V súčasnosti nie je tento latinskoamerický štát ani v prvej šesťdesiatke krajín s najväčším príjmom na osobu.

V druhej polovici 20. storočia prejavilo veľké množstvo rozvojových krajín snahu o naštartovanie industrializácie v dôsledku čoho sa zásadne zmenila ich štruktúra hospodárstva a exportu. Najúspešnejším príkladom takýchto štátov sú ázijské krajiny, vrátane novointustrializovaných krajín. Podiel vývozu priemyselných výrobkov na celkovom exporte tovarov narástol za posledných 60 rokov z 18 % na 88 % v Južnej Kórei, z 2 % na 77 % v Thajsku, a z 5 % na 70 % v Malajzii. Podiel priemyselných výrobkov na celkovom exporte latinskoamerických a karibských štátov mal za rovnaké obdobie relatívne mierny nárast, a to

²⁶ GRANČAY, M. – DUDÁŠ, T. – GREŠŠ, M. (2014): *Teórie medzinárodných hospodárskych vzťahov*, s. 265.

²⁷ LOVE, J. L. (1980): Raul Prebisch and the origins of the doctrine of unequal exchange. In: *Latin American Research Review*, 1980, 15, 3, pp. 45-72.

²⁸ TODARO, M. – SMITH, S. (2014): *Economic Development*, p. 143.

z 7 % na 47 %.²⁹ Avšak, treba zdôrazniť negatívnu tendenciu vo vývoji relatívnych cien menej sofistikovaných priemyselných výrobkov. Ako naznačujú niektoré empirické štúdie nemali štrukturálne zmeny nasmerované na industrializáciu podstatný vplyv na ekonomický rast v dôsledku poklesu relatívnych cien základných priemyselných výrobkov v porovnaní s viac sofistikovanými high-tech výrobkami. Poklesla taktiež relatívna cena výrobkov ľahkého priemyslu.³⁰ V súvislosti s týmto trendom sa objavil v odbornej literatúre termín *semiperiferia*, ktorý zahŕňa rozvojové krajiny so značnou mierou industrializácie a výrobou základných priemyselných produktov, ktoré však nedisponujú vlastnosťami centra spúšťať proces inovácií.³¹

V rámci zahraničnoobchodnej politiky a industrializačných snáh rozvojových krajín je jedným z najpopulárnejších opodstatnení zavedenia protekcionistických nástrojov ochrana novovznikajúceho priemyslu. Tarifné a netarifné nástroje sú v tomto kontexte potrebné pre zabezpečenie priaznivého ekonomického prostredia, rozvoj podnikov či manažérskych zručností, a dosiahnutie úspor z rozsahu za účelom zvýšenia konkurencieschopnosti domáceho priemyselného odvetvia.³² Z teoretického hľadiska môžu byť po uplynutí určitého časového obdobia protekcionistické opatrenia zrušené. V konečnom dôsledku budú schopní domáci výrobcovia nielen vyrábať pre otvorený domáci trh ale tiež vyvážať svoje konkurencieschopné výrobky do zahraničia.³³ Pre niektoré rozvojové krajiny bol a stále je protekcionizmus strategickým základom pre zavedenie proexportne orientovanej zahraničnoobchodnej politiky. Úspešným príkladom zavedenia protekcionistických opatrení pre dosiahnutie industrializačných stratégií sú novoindustrializované krajiny, hoci existuje aj veľký počet krajín kde mala protekcionistická politika len mierny účinok na industrializáciu a zvýšenie životnej úrovne. K takýmto krajinám patria, napríklad, niektoré štáty Latinskej Ameriky (Argentína a Brazília) a Afriky (Nigéria, Etiópia, Ghana).

Pre vysvetlenie účinku protekcionistických opatrení uvidíme aj grafické znázornenie. *Čo nastane keď rozvojová krajina sa rozhodne o zavedenie cla?* Prostredníctvom tradičných kriviek ponuky a dopytu vysvetlíme efekt zavedenia cla na domáce hospodárstvo, resp. na spotrebiteľov, výrobcov a štát. Predpokladajme uzavretú ekonomiku, kde ponuka a dopyt definujú množstvo produkcie Q_1 a cenu na úrovni P_1 . Bod E predstavuje rovnováhu na domácom trhu produkcie a spotreby. V prípade zapojenia sa do medzinárodnej deľby práce bez obchodných bariér budú profitovať spotrebiteľia malej krajiny z nižších cien a väčšieho sortimentu importovaných tovarov. V tomto prípade, výrobcovia a ich zamestnanci by jednoznačne stratili, pretože nedokázali konkurovať lacnejším výrobkom zo zahraničia. Na obrázku 1 pri nižšej svetovej cene P_2 by sa zvýšil dopyt po tovaroch z množstva Q_1 na Q_3 . Na druhej strane, poklesne množstvo tovarov ponúkaných domácimi výrobcami z Q_1 na Q_2 . Domáci výrobcovia potláčané konkurencieschopnými importérmi by znížili svoju produkciu, pričom niektorí by sa dostali do straty a zastavili výrobný proces. Rozdiel medzi dopytom Q_3 a domácou výrobou Q_2 bude pokrývaný dovozom zo zahraničia.

²⁹ WORLD BANK (2020): World Development Indicators. [Online] In: *World Bank*, 2020. [Citované 16. 12. 2021.] Dostupné online: <https://data.worldbank.org>

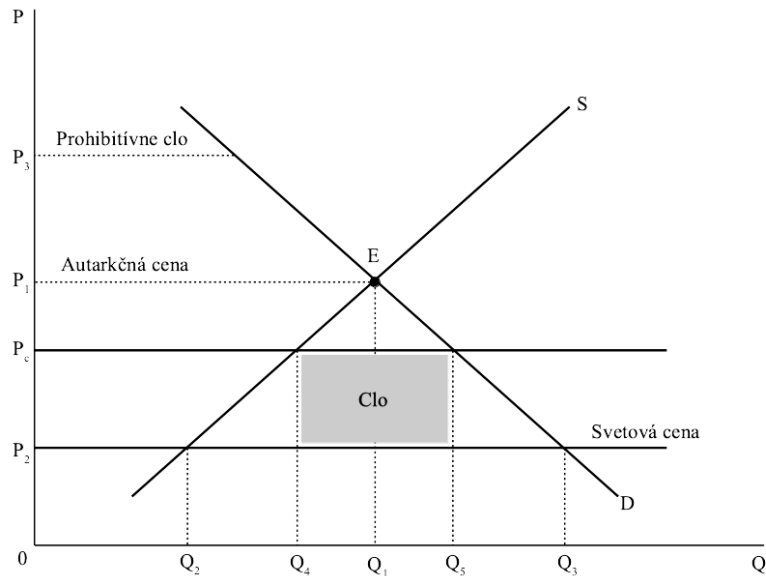
³⁰ TODARO, M. – SMITH, S. (2014): *Economic Development*, 860 p.

³¹ GRANČAY, M. – DUDÁŠ, T. – GREŠŠ, M. (2014): *Teórie medzinárodných hospodárskych vzťahov*, s. 269.

³² BRITTINGHAM, R. L. – PITTS, S. – KAMERY, R. H. (2003): Concerning the infant-industry argument: John Stuart Mill and the ensuing discussion by Bastable and Marshall. [Online.] In: *Proquest*, 2021. [Citované 20. 12. 2021.] Dostupné na internete: <https://www.proquest.com/docview/192403620?pq-origsite=gscholar&fromopenview=true>

³³ LIPKOVÁ, E. a kol. (2010): *Ekonomické teórie: medzinárodná ekonómia*, s. 141.

Obrázok 1: Grafické znázornenie účinku cla

Zdroj: vlastné spracovanie autora na základe De Janvry – Sadoulet, 2016.

Reakciou domácich výrobcov ale aj ich zamestnancov na konkurenčné tlaky zo zahraničia budú požiadavky o zavedenie vládnych opatrení. Štát za účelom zabezpečenia ochrany, napríklad novovznikajúceho priemyselného odvetvia, môže zaviesť clo na dovoz identických výrobkov zo zahraničia. Zavedením clá sa domáca cena zvýši z P_2 na P_C , čím sa zlepšia podmienky pre výrobcov produkujúcich na vnútornú spotrebu. Domáci výrobcovia teraz môžu rozšíriť výrobu, ktorá vzrastie z úrovne Q_2 na Q_4 . Na druhej strane, spotrebiteľia budú nútení zaplatiť vyššiu cenu a ich dopyt poklesne z Q_3 na Q_5 . Okrem efektu cla na výrobcov a spotrebiteľov, bude zavedenie tejto tarifnej prekážky predstavovať dodatočné príjmy pre štátny rozpočet. V niektorých rozvojových krajinách zavedenie cla je skôr cieľom na naplnenie rozpočtu ako na ochranu priemyselných odvetví, ktoré často ani neexistujú. Jednotlivé štáty môžu uplatňovať aj tzv. prohibitívne clo (P_3), ktoré zvyšuje cenu dovážaných tovarov vysoko nad úroveň domácej rovnovážnej ceny, čo umožňuje miestnym podnikom vyrábať množstvo Q_1 za cenu P_1 . Z krátkodobého hľadiska, prerozdeľuje zavedenie prohibitívneho cla dôchodok od spotrebiteľov k výrobcovi a ich zamestnancom. Avšak, z dlhodobého hľadiska clo umožní zabezpečiť postupný rozvoj cieľového odvetvia a transformáciu jednotkovej ceny výroby pod svetovú cenu. Ako dôsledok, prinesie domáca výroba žiadané výhody pre celkové hospodárstvo. Prebytok výrobcov sa rozšíri prostredníctvom dosiahnutia úspor z rozsahu a exportu do zahraničia, spotrebiteľia budú ťažiť z nižšej ceny výrobkov, a štát nahradí ušlé príjmy výberom daní z prosperujúceho priemyslu. Z dlhodobého hľadiska však môžu protekcionistické opatrenia viesť k ekonomickej neefektívnosti a poklesu celkového blahobytu, čo môže vzniknúť po uplynutí obdobia vybudovania „nového“ priemyselného odvetvia a získania konkurencieschopnosti na zahraničných trhoch. O týchto a ďalších problémoch protekcionizmu polemizujeme v nasledujúcich častiach príspevku.

4 Klasické a neoklasické argumenty v prospech medzinárodného obchodu

Výmena tovarov sa uskutočňuje už dlhé tisícročia a bola súčasťou sociálnej a ekonomickej interakcie starovekých obyvateľov. Aj keď obchod medzi jednotlivými individuami predstavoval skôr barterovú výmenu vždy prinášal určité výhody pre zúčastnené strany. Aj v súčasnosti, existuje v najchudobnejších krajinách Afriky podobná forma vzájomnej výmenný tovarov, ktorá sa realizuje na stanovených výmenných podmienkach alebo tzv. výmenných reláciách.

Výmena tovarov sa uskutočňuje z rôznych dôvodov, avšak najdôležitejším je výhoda ktorú prináša. Každý jednotliviec nie je schopný pokrývať celú spotrebu vlastnou výrobou všetkých potrebných tovarov a preto je nútený sa zapájať do výmeny s inými jednotlivcami. V tomto kontexte si môžeme položiť otázku prečo, napríklad, obuvník by mal pestovať pšenicu keď vie dobre vyrábať obuv alebo naopak, farmár bude vyrábať obuv keď vie lacnejšie vypestovať pšenicu. Jednoduchú odpoveď uvádza Adam Smith,³⁴ podľa ktorého sa každý musí špecializovať na ten výrobok, ktorý vyrába s najnižšími absolútnymi nákladmi. Myšlienka Smitha bola neskôr upravená Davidom Ricardo,³⁵ ktorý priniesol do teórií medzinárodného obchodu princíp komparatívnych výhod. Podstatou komparatívnych výhod v medzinárodnom obchode je produkcia určitého výrobku s nižšími obetovanými nákladmi ako produkcia iného potenciálneho výrobku, pričom dôležitým je rozdiel medzi nákladmi a cenou v jednotlivých štátoch. V svetovom hospodárstve existujú štáty ktoré vedú relatívne lacnejšie vyrobiť auta a iné, vzhľadom na ich klimatické podmienky, vypestovať kvalitné jablka s relatívne nižšími nákladmi.

Princíp komparatívnych výhod Ricarda³⁶ je jedným z kľúčových v teóriách medzinárodného obchodu, hoci ide o statický a založený na jednom výrobnom faktore model uvažujúci o rozdielnych technológiách medzi obchodujúcimi krajinami. Podľa klasikov sa obchod medzi jednotlivými štátmi svetového hospodárstva uskutočňuje prevažne z dôvodu existencie rozdielnych prírodných a klimatických podmienok.³⁷

Predpoklady teórie komparatívnych výhod boli neskôr upravené známymi švédskymi ekonómami Eli Heckscherom a Bertil Ohlinom v dôsledku čoho došlo k vytvoreniu neoklasickej teórie medzinárodného obchodu, ktorá spočíva v rozdielnej faktorovej vybavenosti krajín.³⁸ Podľa teórie faktorovej vybavenosti krajina relatívne hojná na jeden výrobný faktor bude vyrábať a exportovať výrobky intenzívne na tento výrobný faktor. V prípade, že krajina A je relatívne viacej vybavená výrobným faktorom práca, bude vyrábať a exportovať výrobky intenzívne na prácu. Teória faktorovej vybavenosti sa odkláňa od predpokladu existencie rozdielu v technológiách a naznačuje, že medzinárodná výmena prebehne aj v prípade identickej technologickej vybavenosti obchodujúcich krajín. Aj keď krajiny sú vybavené rovnakými technológiami ich výroba a vyvoz budú podmienené relatívnou hojnosťou výrobných faktorov. Realizácia medzinárodného obchodu za predpokladu rovnakej technologickej vybavenosti je významným kvalitatívnym pokrokom v teórii medzinárodného obchodu. Ďalšími dôležitými predpokladmi sú rozdielna faktorová intenzita výrobkov a rozdielna faktorová hojnosť krajín. Primárne výrobky, ako napríklad poľnohospodárska produkcia rozvojových štátov, budú viac pracovne intenzívne zatiaľ čo priemyselné výrobky viac kapitálovo intenzívne. Podobný relatívny princíp sa týka aj faktorovej hojnosti. Pre zistenie relatívnej hojnosti alebo intenzívnosti výroby je potrebné porovnať ich pomery medzi krajinami.

Pokúsime sa vysvetliť princípy teórie vybavenosti výrobnými faktormi prostredníctvom grafického znázornenia (Obrázok 1). Predpokladajme zjednodušený model kde existujú len dve krajiny (rozvojový a ekonomický vyspelý štát) a dva výrobky (poľnohospodársky a priemyselný výrobok). Rozvojová krajina bude relatívne hojná na výrobný faktor práca, zatiaľ čo vyspela ekonomika bohatá na kapitál. Obidve krajiny produkujú priemyselný a poľnohospodársky výrobok. Podľa Heckscherovej-Ohlinovej teórie bude rozvojová krajina produkovať viacej pracovne intenzívnej poľnohospodárskej produkcie, keďže je relatívne viacej vybavená prácou. Ekonomický vyspela krajina, na druhej strane, bude produkovať

³⁴ SMITH, A. (1776, 1977): *An Inquiry Into the Nature and Causes of the Wealth of Nations*, 1152 p.

³⁵ RICARDO, D. (1817, 2001): *On the Principles of Political Economy and Taxation*, 333 p.

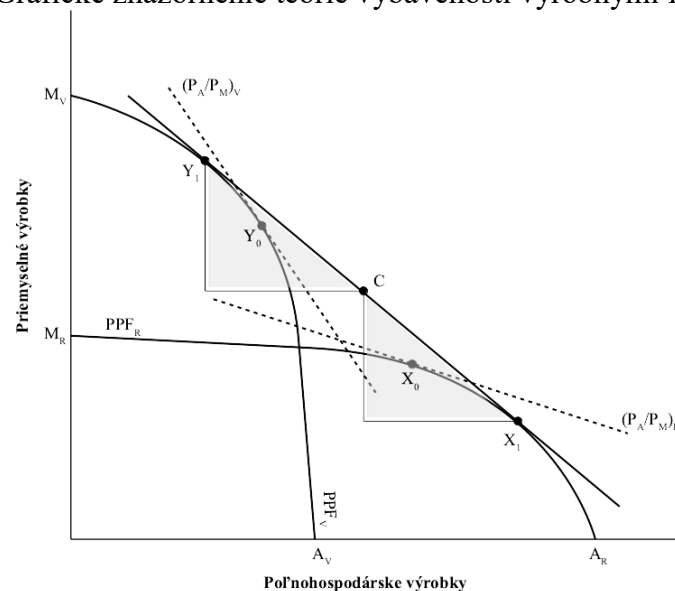
³⁶ RICARDO, D. (1817, 2001): *On the Principles of Political Economy and Taxation*, p. 91.

³⁷ GRANČAY, M. – DUDÁŠ, T. – GREŠŠ, M. (2014): *Teórie medzinárodných hospodárskych vzťahov*, 493 s.

³⁸ TODARO, M. – SMITH, S. (2014): *Economic Development*, p. 614.

kapitálovo náročnú priemyselnú produkciu vzhľadom na relatívnu vybavenosť kapitálom. Výroba a spotreba obidvoch krajín v stave autarkie (pred zapojením do vzájomnej výmeny) bude predstavená bodmi X_0 pre rozvojový štát a Y_0 pre vyspelý štát, ktoré sa nachádzajú na hranici produkčných možnosti dvoch krajín (z angl. *production possibility frontier*). Tieto body budú vytvorené bodkovanými dotyčnicami, ktorých sklon poukazuje na relatívnu cenu produkovaných statkov $(P_A/P_M)_R$ a $(P_A/P_M)_V$. Rozvojová krajina môže vyrobiť so zapojením všetkých dostupných výrobných faktorov a pri predpoklade dokonalej konkurencie akúkoľvek kombináciu priemyselného alebo poľnohospodárskeho tovaru v bodoch ležiacich na jej hranici produkčných možnosti PPF_R . To isté sa týka aj hranice produkčných možnosti vyspelej krajiny PPF_V . Vyspela krajina môže vyrábať a spotrebovať v bode Y_0 s pomerom vnútorných cien $(P_A/P_M)_V$, ktorý sa líši od pomeru cien v rozvojovej krajine. Samozrejme, poľnohospodársky tovar vo vyspelej krajine bude relatívne drahší ako v rozvojovej, čo vyplýva z predpokladov relatívnej faktorovej vybavenosti. Naopak, v rozvojovej krajine bude relatívne lacnejší poľnohospodársky výrobok, a preto sklon dotyčnice miernejší.

Obrázok 1: Grafické znázornenie teórie vybavenosti výrobnými faktormi

Zdroj: vlastné spracovanie autora na základe Todaro a Smith, 2014.

Odlíšne relatívne náklady (ceny) v bodoch X_0 a Y_0 umožňujú dosahovanie výhod plynúcich so zapojením sa do medzinárodného obchodu, pričom medzinárodný cenový pomer $(P_A/P_M)_{MO}$ bude ležať medzi domácimi cenovými pomermi $(P_A/P_M)_R$ a $(P_A/P_M)_V$. Z týchto dôvodov sa bude nachádzať sklon dotyčnice $(P_A/P_M)_{MO}$ medzi sklonmi bodkovaných čiar domácich cenových pomerov. V tomto prípade rozvojová krajina, ktorej sklon bodkovanej dotyčnice je miernejší, dokáže medzinárodným obchodom získať viac priemyselných výrobkov za jednotku poľnohospodárskych výrobkov. Tato krajina presunie zdroje z kapitálovo náročnej výroby priemyselných statkov do produkcie poľnohospodárskych výrobkov, resp. sa špecializuje pre dosiahnutie väčších výhod. Nová produkcia rozvojovej krajiny bude predstavená bodom X_1 , kde sa dotyčnica vyjadrujúca svetový cenový pomer $(P_A/P_M)_{MO}$ dotýka PPF_R . Medzinárodná spotreba bude ležať na dotyčnici medzinárodnej výmennej ceny v bode C. Rozvojová krajina môže obchodovať s vyspelou ekonomikou pozdĺž čiar medzinárodnej výmennej ceny, t. j. exportovať množstvo poľnohospodárskych výrobkov predstavené horizontálnou stranou dolného trojuholníka a importovať množstvo priemyselných výrobkov predstavené vertikálnou stranou dolného trojuholníka. Zapojením do obchodu s vyspelou ekonomikou a špecializáciou získa rozvojová krajina viac výrobkov a jej spotreba bude ležať

nad národnou hranicou produkčných možností PPF_R. Podobné výhody plynúce z medzinárodného obchodu získa aj vyspelá krajina. V prípade uvažovania o vyrovnaní obchodnej bilancii oboch krajín budú šedé trojuholníky identické, resp. sa export jednej krajiny bude rovnať importu druhej.

Podľa teórie vybavenosti výrobnými faktormi všetky zúčastnené krajiny v medzinárodnom obchode profitujú. Dosahuje sa väčšia svetová produkcia a spotreba, čo sme preukázali na obrázku 1. Neskôr boli s princípov Hecksherovej-Ohlinovej teórie odvodené aj ďalšie teoretické závery. Po prvé, pri rovnakých technológiách, liberalizovanom obchode a neexistencii medzinárodnej mobility výrobných faktorov, bude mať za následok vyrovnanie cien výrobkov na úrovni jednej svetovej ceny aj vyrovnanie cien výrobných faktorov. V dôsledku intenzívneho využitia ľudských zdrojov vzrastie v pracovne hojnej rozvojovej krajine mzda a poklesne úrok, t. j. cena menej využívaného kapitálu. Vo vyspelej kapitálovo bohatej krajine naopak vzrastie úrok, ako dôsledok intenzívneho využitia kapitálu na produkciu priemyselných výrobkov. Mzda, ako cena za menej používaný výrobný faktor práca, sa zníži. Tato teoretická úvaha bola navrhnutá Paulom Samuelsonom v polovici 20. storočia a nezačuje, že ceny výrobných faktorov medzi rozvinutými a rozvojovými krajinami majú tendenciu k vyrovnaní, hoci s niekoľkými obmedzeniami.³⁹ V skutočnej medzinárodnej výmene existujú limitácie, ktoré bránia úplnému vyrovnaní miezd a úrokov. V prvom rade svetové hospodárstvo nie je úplne liberalizované s veľkým množstvom obchodných obmedzení (tarifné a netarifné prekážky, migračná politika, kultúrny rozdiel atď.). Vo vyspelých krajinách často fungujú odbory a veľké nadnárodné spoločnosti so silnou technologickou základňou vyžadujúcou vysokokvalifikovaných pracovníkov, čo zabraňuje poklesu úrovne miezd. Avšak, dochádza v niektorých rozvojových krajinách k nárastu mzdovej úrovne, čo poukazuje na čiastkovú platnosť teórie o vyrovnaní cien výrobných faktorov. Po druhé, teória vybavenosti výrobnými faktormi predpokladá zvýšenie ziskov vlastníkov hojného výrobného faktora v porovnaní s vlastními obmedzeného výrobného faktora. Keďže sa v rozvojových krajinách využíva relatívne viac práce, malo by to viesť k rastu miezd. Medzinárodný obchod vedie k tendencii vyrovnania príjmov v rozvojových krajinách. V neposlednom rade medzinárodný obchod stimuluje hospodársky rast rozvojových štátov prostredníctvom zvýšenia spotreby nad jej hranicu produkčných možností a zabezpečenia kapitálovo intenzívnymi statkami a technológiami pochádzajúcimi z vyspelých krajín.

5 Neoklasická teória obchodu a jej implikácie pre rozvojové štáty

Neoklasická teória medzinárodného obchodu je postavená na širokej palete teoretických predpokladov (dokonalá konkurencia, úplne liberalizovaný obchod a pod.),⁴⁰ ktoré však nemusia odrážať skutočnú medzinárodnú hospodársku interakciu rozvojových a rozvinutých krajín. Skúsime si porovnať tieto predpoklady s ekonomickou realitou vo svetovej ekonomike a následne vyvodit' záver pre implikáciu zásad neoklasickej teórie medzinárodného obchodu na príklade rozvojových krajín.

Po prvé, podľa neoklasickej teórie množstvo všetkých výrobných faktorov je fixné, plne využité, a medzinárodne nemobilné, pričom ich kvalita je nemenná. V skutočnosti sa svetové hospodárstvo charakterizuje prudkými zmenami v množstve a kvalite výrobných faktorov, čo je výsledkom ich medzinárodnej mobilnosti. Preto, bol v posledných rokoch statický charakter neoklasického modelu viackrát spochybnený ekonómami zdôrazňujúcimi dôležitosť akumulácie výrobných faktorov. Navrhnuté modely sa zameriavajú na interakciu rozvojových a rozvinutých krajín, pričom zdôrazňujú, že základná kapitálová hojnosť a vytvorenie

³⁹ GRANČAY, M. – DUDÁŠ, T. – GREŠŠ, M. (2014): *Teórie medzinárodných hospodárskych vzťahov*, s. 114.

⁴⁰ CLARKE, A. – KULKARNI, K. G. (2010): Testing the application of Heckscher-Ohlin theorem to contemporary trade between Malaysia and Singapore. In: *Journal of Emerging Knowledge on Emerging Markets*, 1, 1, p. 2-17.

externých úspor vedie k väčšiemu zisku a akumulácii kapitálu vo vyspelých krajinách. To následne stimuluje vyššie tempo rastu národného dôchodku, čo rozvíja kumulatívnu komparatívnu výhodu vyspelých krajín oproti pomaly rastúcim rozvojovým štátom. Vo svetovom hospodárstve existujú aj výnimky, kedy sa rozvojovým krajinám Ázie podarilo s pomocou zavedenia rozvojových politik prejsť štrukturálnymi zmenami v ekonomike a preorientovať z pracovne intenzívnej výroby na kapitálovo náročnú produkciu sofistikovanejších statkov.

V rozpore so skutočnosťou je predpoklad plného využitia výrobných faktorov, resp. plnej zamestnanosti. V rozvojových krajinách je často práca a pôda nedostatočne využitá, čo vytvára príležitosť rozšírenia produkčných kapacít a dosiahnutia hranice produkčných možností. Takýmto spôsobom môže rozvojová krajina zvýšiť produkciu za účelom exportu jej nadbytočného množstva do zahraničia a následného dovozu kapitálovo-náročných tovarov. V ekonomickej literatúre je vyššie uvedené tvrdenie často nazývané ako teória ventilovania prebytku (z angl. *vent-for-surplus theory*).⁴¹ Podľa tejto teórie je hospodársky rast chudobnej krajiny možný v prípade zapojenia nevyužitých výrobných faktorov do výroby a následného exportu produkovaných výrobkov.

Po druhé, v rámci neoklasického modelu je technológia výroby vo všetkých krajinách rovnaká. V súčasnosti, ovplyvňujú technológie dynamiku komparatívnych výhod v rozvojovom svete prostredníctvom presunu know-how z inovujúcich (vyspelých) do imitujúcich (rozvojových) krajín. S pomocou nízkej úrovni miezd prilákajú rozvojové krajiny výrobu menej sofistikovaných priemyselných výrobkov čím naplňajú celkový proces životného cyklu produktu a tým dynamizujú medzinárodný obchod. Presunom technológii sa podarilo niektorým ekonomikám Ázie naštartovať ekonomický rast.

Po tretie, existuje dokonalá konkurencia a výrobné faktory sú v rámci krajín dokonale mobilné. V skutočnosti, je presun zdrojov v rozvojových krajinách oveľa náročnejší z dôvodu flexibilitnosti politických a inštitucionálnych štruktúr. Ide o nedostatočnú flexibilitnosť ponuky produktov a medziproduktov, fragmentované trhy, a slabé dopravné či distribučné siete. Rozvojové krajiny sa často stretávajú s obmedzeným prístupom na trhy vyspelých krajín, ktoré bránia svoje upadajúce odvetvia prostredníctvom nástrojov protekcionistickej obchodnej politiky. Ďalším problémom, ktorý bráni zapojeniu rozvojových krajín do medzinárodného obchodu a obmedzuje výhody z neho plynúce je ekonomický princíp úspor z rozsahu a znižovanie nákladov. S pomocou rozšírenia výroby a znižovania jednotkových nákladov sú veľké podniky schopné vytláčať menšie a novoootvorené podniky pochádzajúce z rozvojových krajín. Silná pozícia monopolov alebo oligopolov taktiež umožňuje ovplyvňovanie cien hotových výrobkov, medziproduktov a surovín.

Po štvrté, neprebíha žiadna štátna intervencia do medzinárodných ekonomických vzťahov a medzinárodné ceny sú výsledkom interakcie ponuky a dopytu. Jednotlivé krajiny uplatňujú vládne opatrenia na stimuláciu ekonomického rastu prostredníctvom regulácie zdanenia, sociálnych služieb alebo špeciálnych rozvojových programov. Pre ochranu bezpečnosti a ekonomickej stability zavádzajú vlády protekcionistické opatrenia, a to nie len v oblasti obchodnej činnosti, čo protirečí predpokladom neoklasickej teórie. Národné vlády môžu využívať nástroje obchodnej politiky ako clá, kvóty, subvencie alebo regulovať ceny určitých komodít za účelom zlepšenia výmenných relácií a posilnenia ich ekonomického postavenia. Vnútorne politiky rozvinutých krajín majú čiastočný vplyv na ekonomický rast rozvojových štátov, a to často negatívny, hoci je vplyv chudobnejších krajín na vyspelé ekonomiky silne obmedzený. Z tohto dôvodu pri uvažovaní o realizácii obchodných alebo rozvojových politik musia menej rozvinuté štáty počítať s významnou a dlhotrvajúcou pozíciou vyspelých ekonomik či ich vnútornou a vonkajšou politikou.

---

⁴¹ Pozri MYINT, H. (1958) alebo FINDLAY, R. a LUNDAHL, M. (1994).

Po piate, je podľa neoklasickej teórie obchodná bilancia zúčastnených krajín vyrovnaná, resp. hodnota exportu sa vždy rovná hodnote importu. Vyrovnaná obchodná bilancia a absencia medzinárodnej mobilnosti výrobných faktorov predpokladá vyrovnanú platobnú bilanciu. Avšak, sa v rozvojových krajinách často vyskytuje deficit platobnej bilancie, čo je spôsobené odlevom zahraničných mien a poklesom príjmov z exportu. Ako príklad môžeme uviesť štáty Subsaharskej Afriky, ktoré sa v dôsledku ropných šokov dostali do problémov spojených s platobnou bilanciou a museli čerpať finančne pôžičky u zahraničných kreditorov. Aj v súčasnosti Medzinárodný menový fond (IMF) a Svetová banka sú hlavnými veriteľmi pre najmenej rozvinuté štáty Afriky, Ázie a Latinskej Ameriky.⁴²

Posledným kritickým predpokladom neoklasickej teórie je podmienka, že sú všetky výhody plynúce z medzinárodného obchodu prospešné pre rezidentov tejto krajiny. Pri tomto predpoklade treba uvažovať o vlastníkoch výrobných faktorov, ktoré budú čerpať výhody generované zapojením nimi vlastneného výrobného faktora do medzinárodnej deľby práce. V rozvojových krajinách môžu byť pôda, práca alebo kapitál vlastnené rezidentmi alebo zahraničnými firmami, preto budú súvisieť výhody plynúce so zapojenia do medzinárodného obchodu priamo s vlastníkmi výrobných faktorov. V prípade, že sa produkcia a export komodity uskutočňuje prostredníctvom zapojenia zahraničného kapitálu a pracovnej sily, budú výhody plynúce z umiestnenia tejto komodity na vnútornom a zahraničnom trhu pre národnú ekonomiku minimálne. Napríklad, domáca ekonomika bude čerpať výhody plynúce z ťažobných koncesii (nadobudnutie výhod vlastníkmi výrobného faktora pôda). Problémom rozvojových krajín je ich závislosť na vyspelých krajinách a nadnárodných spoločnostiach, čo často znehodnocuje prerozdelenie výhod plynúcich z medzinárodného obchodu pomedzi rezidentov domovskej krajiny.

6 Zahranično-obchodné stratégie rozvojových štátov

V minulom storočí sa v oblasti rozvojej ekonomie sformovali dva základné prúdy zahranično-obchodných stratégií. V prvom ráde ide o otvorenú rozvojovú politiku, ktorá propaguje voľný pohyb tovarov a služieb ako aj všetkých výrobných faktorov. Zástancovia otvorenej politiky apelujú na výhody, ktoré plynú zo zapojenia do medzinárodnej deľby práce a uvádzajú úspešné príklady niektorých rozvojových štátov Ázie. Zdôrazňujú význam presunu know-how z vyspelých do rozvojových krajín, čo skrátilo čas na samostatnú realizáciu vedecko-výskumného procesu a zvýšilo produktivitu výroby. V zahraničnoobchodných vzťahoch inklinujú k podpore exportnej činnosti a subvencovaniu exportujúcich firiem. Druhým prúdom je uzavretá rozvojová politika, ktorá predpokladá obmedzenie vplyvov globalizácie a sledovanie vlastnej cesty rozvoja. V rovine medzinárodných obchodných vzťahov je súčasťou tejto politiky stratégia substitúcie dovozu spočívajúca v rozšírení produkcie domácich primárnych a priemyselných výrobkov na úkor zahraničných. Predpokladá zavedenie tarifných a netarifných obchodných prekážok pre zabezpečenie rastu domácej produkcie.⁴³

Podpora exportu spočívajúca v subvencovaní výroby primárnych a priemyselných výrobkov bola a je jedným z najpopulárnejších zahraničnoobchodných politik rozvojových štátov. Skúsime rozobrať otázky spojené s exportom primárnych výrobkov, ktoré predstavujú často veľký podiel celkového vývozu rozvojových štátov. Mnohé menej rozvinuté krajiny sú stále závislé na exporte poľnohospodárskych výrobkov alebo nerastného bohatstva, a preto podporujú umiestnenie týchto produktov na zahraničných trhoch. Avšak, vo svetovom

---

⁴² CAVANAGH, J. – MANDER, J. (2003): World Bank, IMF, turned poor Third World nations into loan addicts. [Online.] In: *The Canadian Centre for Policy Alternatives Monitor*, 2003. [Citované 22. 12. 2021.] Dostupné na internete: <https://www.tru.ca/library/pdf/cavanagh-mander.pdf>

⁴³ Pozri napr. RAY, D. (1998), LIPKOVÁ, E. a kol. (2011), TODARO, M. a SMITH, S. (2014), De JANVRY, A. a SADOULET, E. (2016).

hospodárstve prevládajú faktory, ktoré obmedzujú expanziu týchto krajín v oblasti exportu poľnohospodárskych komodít a zabraňujú naštartovaniu ekonomického rastu a rozvoja. V prvom rade musíme spomenúť nízku príjmovú elasticitu dopytu poľnohospodárskych produktov, ktorá sa negatívne odráža na dopyte v rozvinutých krajinách. Rast dôchodku v bohatej časti sveta má za následok mierny nárast spotreby poľnohospodárskych výrobkov. Po druhé vedie nízka cenová elasticita dopytu po poľnohospodárskych výrobkoch k poklesu relatívnych cien, čo následne vedie k zníženiu exportných príjmov – často hlavného zdroja príjmu najmenej rozvinutých štátov. V kontexte tohto negatívneho faktora je potrebné zdôrazniť, že majú relatívne ceny základných priemyselných výrobkov tendenciu k poklesu v porovnaní so sofistikovanou produkciou vyspelých štátov. Ďalším problémom pre rozšírenie exportu poľnohospodárskych výrobkov je relatívne nízka miera rastu populácie vo vyspelých štátoch, čo obmedzuje spotrebu a export týchto výrobkov z rozvojových krajín. Faktorom pôsobiacim na dynamiku príjmov z exportu poľnohospodárskych produktov je taktiež expanzia syntetických materiálov, t. j. priamych substitútov niektorých poľnohospodárskych výrobkov. Vstupy pre ľahký priemysel sú častým príkladom substitútov, ktoré vytláčajú prírodné materiály a tlačia ich ceny nadol. Nepriaznivým faktorom je protekcionistická politika vyspelých krajín, ktorá bráni vnútorné trhy z poľnohospodárskymi produktmi. Rožné druhy tarifných a netarifných prekážok majú znehodnocujúci vplyv na exportné príjmy rozvojových krajín. Ako príklad môžeme uviesť vnútorný trh Európskej únie a jej spoločnú poľnohospodársku politiku. Ďalšími negatívnymi faktormi sú nepružnosť výrobných systémov v rozvojových krajinách, vrátane zastaraných ekonomických a inštitucionálnych štruktúr, nepriaznivých dopravných a distribučných sietí, neefektívneho vlastníctva pôdy. Nerovnomerná distribúcia výnosov z predaja poľnohospodárskych výrobkov, rozsiahla rozvojová pomoc, a subvencovaný import z vyspelých krajín taktiež patria medzi faktory ovplyvňujúce obchodnú bilanciu rozvojových štátov.

Podobne ako stratégia podpory exportu, má aj politika substitúcie importu limitácie. V prvom rade, sú chránené priemyselné odvetvia často nekonkurencieschopné v porovnaní s vysoko produktívnou výrobou v zahraničí. Po druhé, výhody plynúce z obmedzenia dovozu a iných vládnych stimulov končia v rukách zahraničných podnikov, ktoré využívajú preferenčné režimy cieľových krajín a odvádzajú väčšiu časť príjmov do materských štátov. Ďalším problematickým faktorom je dovoz zahraničnými firmami kapitálovo náročných vstupov a medziproduktov zo zahraničia, čo je niekedy subvencované domovskou vládou rozvojových krajín. Kapitálovo intenzívna výroba týchto firiem má taktiež tendenciu k vytvoreniu minimálneho počtu pracovných miest. Ďalším nástrojom v rámci substitúcie dovozu je uplatnenie umelého zhodnotenia domácej meny, čo na jednej strane zlacňuje kapitálovo náročne importy potrebné pre priemyselnú výrobu, ale na druhej strane zvyšuje hodnotu exportovaných komodít. Nadhodnotená domáca mena vedie takýmto spôsobom k nárastu ceny vyjadrenej v zahraničnej mene čím sa stráca konkurencieschopnosť exportných výrobkov. Občas stratégia substitúcie dovozu má opačný účinok na industrializáciu. Vlády rozvojových krajín často nie sú schopné znížiť alebo odstrániť ochranné opatrenia, ktoré boli zavedené pre podporu novovznikajúceho priemyselného odvetvia, čo má z dlhodobého hľadiska negatívny dôsledok pre konkurencieschopnosť.

Záver

V príspevku sme odpovedali na otázku o relevantnosti zahraničnoobchodných politik so zreteľom na vnútorné ekonomické, politické, alebo inštitucionálne špecifika rozvojových ekonomík. Vymedzili sme dva kľúčové názory na vedenie zahranično-ekonomických aktivít štátu. Ide o politiku otvorenosti alebo uzavretosti. Pre naplnenie primárneho cieľa bol nastavený aj súbor nápomocných otázok.

Je potrebné zdôrazniť, že disponujú obidve stratégie výhodami a nevýhodami, ktoré majú svoje implikácie pre ekonomický rozvoj. V rámci politiky uzavretosti a zavedenia substitúcie importu sa zavádzajú dovozné clá za účelom cenovej ochrany nových odvetví. To umožňuje firmám z rozvojových štátov začať vyrábať pre domáci trh. V priebehu určitého času, s rastom produkcie a konkurencieschopnosti, je možné ochranu trvalo odstrániť. Výhodou tejto stratégie je, že nevyžaduje financovanie štátnym rozpočtom, ale naopak, generuje príjmy z importu výrobkov konkurenčného odvetvia. Tieto príjmy môžeme investovať do rozvoja konkurencieschopnosti domáceho priemyslu. Výhodou substitúcie importu je taktiež priestor pre získanie konkurencieschopnosti na domacom trhu, kde sú požiadavky na kvalitu produktu oveľa nižšie v porovnaní s vysoko konkurenčným medzinárodným prostredím. V tomto prípade vláda nerozhoduje o konkrétnych spoločnostiach ale o širokom odvetví, ktoré potrebuje rozvíjať s cieľom industrializácie. Problémom tejto stratégie pre malé krajiny je však nevyhnutnosť existencie dostatočne veľkého domáceho trhu. Len veľký trh disponuje vlastnosťami potrebnými na dosiahnutie úspor z rozsahu – jedného z najdôležitejších faktorov pre dosiahnutie konkurencieschopnosti. Problémom veľkých rozvojových štátov môže byť vysoká príjmová nerovnosť a koncentrácia majetku. Ďalšou negatívnou stránkou je vytváranie silného zamestnaneckého a zamestnávateľského lobby, ktorého synergické námahy môžu ovplyvniť proces odstránenia colnej ochrany po nadobudnutí dostatočnej konkurencieschopnosti. Rizikom je taktiež politizácia protekcionistických opatrení, čo znemožňuje ich budúce odstránenie.

Na rozdiel od substitúcie importu a politiky uzavretosti výhodou otvorenosti je možnosť vyhnúť sa prípadným deformáciám v dôsledku zavedenia ciel, ktoré ovplyvňujú domácich spotrebiteľov a prinášajú čistú stratu národného blahobytu. Pozitívom je aj možnosť výberu potenciálnych víťazov tejto stratégie. Politika otvorenosti a subvencovania je dobre aplikovateľná pre ekonomicky malé krajiny, ktoré nemajú dostatočne veľký domáci trh. Avšak existujú aj negatívne stránky tejto stratégie. Po prvé, subvencie sú finančné náročné a predstavujú objekt politických debát nakoľko znižujú finančnú kapacitu pre alternatívne výdavky, ako napríklad zdravotníctvo, vzdelávanie, infraštruktúra, obrana, verejná sprava a pod. Po druhé, firmy musia byť konkurencieschopné na medzinárodnom trhu. Na rozdiel od substitúcie importu nie sú ovplyvnené chráneným prostredím, kde nadobúdajú požadované konkurenčné výhody. Tretím problémom je riziko korupcie v procese výberu cieľových firiem. V tomto prípade štát potrebuje určitú mieru autonómie pri pridelovaní a odoberaní subvencií. Po štvrté, dotácie sú menej deformujúce ale náchylnejšie na lobing. V rámci subvencovania sú výrobcovia objektmi individuálneho prístupu zo strany vlády, čo vytvára priestor pre osobné vzťahy medzi podnikateľmi a regulačnými orgánmi. Tieto vzájomné vzťahy sú následne priestorom pre rozvoj korupčných praktík.

V závere je potrebné konštatovať, že sa tieto diametrálne odlišné stratégie často používajú postupne a ich implementácia súvisí s konkrétnymi charakteristikami štátov. Rozvojové štáty môžu aplikovať tieto stratégie v závislosti od spomenutých faktorov, a to hlavne veľkosť trhu, dostupnosť finančných zdrojov, miera korupcie a autonómie štátu, či medzinárodná atraktivnosť.

Použitá literatúra:

1. BRITTINGHAM, R. L. – PITTS, S. – KAMERY, R. H. (2003): Concerning the infant-industry argument: John Stuart Mill and the ensuing discussion by Bastable and Marshall. [Online.] In: *Proquest*, 2003. [Citované 20.12.2021.] Dostupné na internete: <https://www.proquest.com/docview/192403620?pq-origsite=gscholar&fromopenview=true>
2. CAVANAGH, J. – MANDER, J. (2003): World Bank, IMF, turned poor Third World nations into loan addicts. [Online.] In: *The Canadian Centre for Policy Alternatives*

- Monitor*, 2003. [Citované 22.12.2021.] Dostupné na internete: <https://www.tru.ca/library/pdf/cavanagh-mander.pdf>
3. CLARKE, A. – KULKARNI, K. G. (2010): Testing the application of Heckscher-Ohlin theorem to contemporary trade between Malaysia and Singapore. In: *Journal of Emerging Knowledge on Emerging Markets*, 1, 1, p. 2-17.
  4. DUDÁŠ, T. a kol. (2017): Svetová ekonomika. Bratislava: Ekonóm, 2017. 267 s. ISBN 978-80-225-4352-1.
  5. FINDLAY, R. – LUNDAHL, M. (1994): Natural Resources, Vent-for-Surplus, and the Staples Theory. In: Meier G. M. (Ed.): *From Classical Economics to Development Economics*. London: Palgrave Macmillan, 1994. ISBN 978-1-349-23342-7.
  6. GRANČAY, M. – DUDÁŠ, T. – GREŠŠ, M. (2014): *Teórie medzinárodných hospodárskych vzťahov*. Bratislava: Ekonóm, 2014. 493 s. ISBN 978-80-225-3921-0.
  7. HAAS DE, H. et al. (2019): International migration: Trends, determinants, and policy effects. In: *Population and Development Review*, 2019, 45, 4, pp. 885-922.
  8. HARVEY, D. I. et al. (2010): The Prebisch-Singer hypothesis: four centuries of evidence. In: *The review of Economics and Statistics*, 2010, 92, 2, pp. 367-377.
  9. IOM (2020): World Migration Report 2020. [Online] In: *IOM*, 2020. [Citované 16. 12. 2021.] Dostupné online: https://publications.iom.int/system/files/pdf/wmr_2020.pdf
  10. JANVRY DE, A. – SADOULET, E. (2016). *Development economics: Theory and practice*. New York: Routledge, 2016. 828 p. ISBN 978-1-138-88531-8.
  11. KIM, S. (2021): What it means to be a developed country. [Online] In: *The Korea Herald*, 2021. [Citované 16. 12. 2021.] Dostupné online: <http://www.koreaherald.com/view.php?ud=20210824000669>
  12. KRUGMAN, P. R. – OBSTFELD, M. – MELITZ, M. (2012): *International Economics: Theory and Policy*. Boston: Pearson, 2012. 705 p. ISBN 978-0-13-214665-4.
  13. LIPKOVÁ, Ľ. a kol. (2010): Ekonomické teórie: medzinárodná ekonómia. Bratislava: Ekonóm, 2010. 173 s. ISBN 978-80-225-3130-6.
  14. LIPKOVÁ, Ľ. a kol. (2011): Medzinárodné hospodárske vzťahy. Bratislava: Sprint dva, 2011. 433 s. ISBN 978-80-89393-37-4.
  15. LOVE, J. L. (1980): Raul Prebisch and the origins of the doctrine of unequal exchange. In: *Latin American Research Review*, 1980, 15, 3, pp. 45-72.
  16. LUTZ, M. G. (1999): A general test of the Prebisch-Singer hypothesis. In: *Review of Development Economics*, 1999, 3, 1, pp. 44-57.
  17. MODY, A. (2004): Is FDI integrating the world economy? In: *World Economy*, 2004, 27, 8, pp. 1195-1222.
  18. MYINT, H. (1958): The classical theory of international trade and the underdeveloped countries. In: *The Economic Journal*, 1958, 68, 270, pp. 317-337.
  19. NEUMANN, P. (2017): Změny v mezinárodním obchodu a světové výrobě ve světle nových trendů globalizace. In: *Medzinárodné vzťahy*, 2017, roč. 15, č. 1, s. 75-92.
  20. OECD (2021): FDI in figures. [Online] In: *OECD*, 2021. [Citované 16. 12. 2021.] Dostupné online: <https://www.oecd.org/investment/investment-policy/FDI-in-Figures-October-2021.pdf>
  21. PEGG, S. (2003). Globalization and natural-resource conflicts. In: *Naval War College Review*, 2003, 56, 4, pp. 82-96.
  22. PREBISCH, R. (1950): The economic development of Latin America and its principal problems. [Online.] In: *ECLA*, 1950. [Citované 20.12.2021.] Dostupné na internete: <https://repositorio.cepal.org/bitstream/handle/11362/30088/S4900192.pdf?sequence=1>
  23. RAY, D. (1998): *Development Economics*. New Jersey: Princeton University Press, 1998. 848 p. ISBN 978-0-691-01706-8.

24. RICARDO, D. (1817, 2001): *On the Principles of Political Economy and Taxation*. Kitchener: Batoche Books, 2001. 333 p.
25. SINGER, H. W. (1949): Economic progress in underdeveloped countries. In: *Social Research*, 1949, 16, 1, pp. 1-11.
26. SMITH, A. (1776, 1977): *An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations*. Chicago: University of Chicago Press, 1977. 1152 p. ISBN 978-0226763743.
27. TEMPLE, J. R. (2005). Growth and wage inequality in a dual economy. In: *Bulletin of Economic Research*, 2005, 57, 2, pp. 145-169.
28. TODARO, M. – SMITH, S. (2014): *Economic Development*. Boston: Pearson, 2014. 860 p. ISBN 978-0-13-340678-8.
29. UNCTAD (2013): *World Investment Report 2013*. [Online] In: *UNCTAD*, 2013. [Citované 16. 12. 2021.] Dostupné online: <https://unctad.org/press-material/80-trade-takes-place-value-chains-linked-transnational-corporations-unctad-report>
30. UNCTAD (2021): *Merchandise trade matrices*. [Online] In: *UNCTAD*, 2020. [Citované 17. 12. 2021.] Dostupné online: <https://unctadstat.unctad.org/wds/ReportFolders/reportFolders.aspx>
31. WORLD BANK (2020): *World Development Indicators*. [Online] In: *World Bank*, 2020. [Citované 16. 12. 2021.] Dostupné online: <https://data.worldbank.org>
32. WTO (2014): *World Trade Report 2014*. [Online] In: *WTO*, 2014. [Citované 16. 12. 2021.] Dostupné online: https://www.wto.org/english/res_e/booksp_e/world_trade_report14_e.pdf
33. WTO (2020): *Regional trade agreements database*. [Online] In: *WTO*, 2020. [Citované 16. 12. 2021.] Dostupné online: <http://rtais.wto.org/UI/PublicMaintainRTAHome.aspx>

Kontakt:

Ing. Mykhaylo Kunychka, PhD.

Fakulta medzinárodných vzťahov
 Ekonomická univerzita v Bratislave
 Dolnozemska cesta 1/b
 852 35 Bratislava 5
 Slovenská republika
 e-mail: mykhaylo.kunychka@euba.sk

KRITICKÉ POZNÁMKY K AKTUÁLNÝM TEORETICKÝM INTERPRETÁCIAM HYBRIDNEJ VOJNY

CRITICAL COMMENTS ON CURRENT THEORETICAL INTERPRETATIONS OF HYBRID WAR

František Škvrnda, st.

Fakulta medzinárodných vzťahov, Ekonomická univerzita v Bratislave, Dolnozemska cesta 1/b,
852 35 Bratislava 5, Slovenská republika, e-mail: frantisek.skvrnda@euba.sk

Abstrakt: V príspevku sa stručne charakterizuje fenomén hybridnej vojny v kontexte súčasných bezpečnostných štúdií na Západe. Chápanie hybridnej vojny je vágne a jeho súčasná interpretácia sa spája aj s globálnymi procesmi. Na tomto základe sa často sugestívne charakterizuje ako nový fenomén a považuje sa za súčasť rozvoja súčasnej teórie vojny. Zvýrazňujú sa kritické pohľady na chápanie hybridnej vojny a spôsobov jej interpretácie. V nadväznosti na západné chápanie fenoménu sa dopĺňajú základné aspekty pohľadu na problém v ruskej literatúre. Tento pohľad je viac geopolitický ako vojensko-teoretický a hoci je politicky odlišný od západného pohľadu je jeho chápanie tiež vágne.

Kľúčové slová: hybridná vojna, nové vojny, vojenská teória, teória bezpečnosti

JEL klasifikácia: H56, Z00.

Abstract: The paper briefly characterizes the phenomenon of hybrid war in the context of contemporary security studies in the West. The understanding of hybrid war is vague and its current interpretation is also connected to global processes. On this basis, it is often suggestively characterized as a new phenomenon and is considered part of the development of the current theory of war. Critical views on the understanding of hybrid warfare and ways of its interpretation are highlighted. Following the Western understanding of the phenomenon, the basic aspects of the view of the problem in Russian literature are supplemented. This view is more geopolitical than military-theoretical, and although it is politically different from the Western view, its understanding is also vague.

Key words: hybrid war, new wars, military theory, security theory

JEL Classification: H56, Z00

Úvod

Hybridná vojna sa stala v posledných rokoch oblasťou zvýšeného záujmu bezpečnostného (vojenského) výskumu, ale častejšie sa nastoľuje ako aktuálna mediálno-politická záležitosť. Interpretuje sa príliš voľne bez ohľadu na teoretický či odborný kontext. V médiách hlavného prúdu sa stala „módnu“ tému, ktorej sa venuje vzhľadom na situáciu (politickú a spoločenskú objednávku) vo svete i v Európe veľká pozornosť v rôznych podobách. K boomu témy v slovenských médiách prispel najmä konflikt na Ukrajine a rastúca rusofóbia. Hybridná vojna sa v tomto pohľade považuje za jeden z dôležitých smerov (prvkov) v zahraničnopolitickom ale najmä v bezpečnostnom pôsobení Moskvy.

Zložitosti prebiehajúcich mediálno-politických diskusií na túto tému naznačuje M. Zrno, keď sa pýta, či je hybridná vojna užitočným konceptom, či prázdnu schránkou?¹ Pri súčasnej povrchnej a utilitarne zameranej rôznorodej diskusii o hybridnej vojne sa objavuje paradox, ktorý spočíva v tom, že napriek kritickým diskusiám v teórii sa ich mediálno-politická

---

¹ ZRNO, M. (2019): Hybridní válka – užitečný koncept, či prázdna schránka? [online]. In: *Konzervativní noviny*, 8. 2. 2019.

interpretácia voľne rozvíja do priveľkých rozmerov.² Ide o „všezahrňujúci“ pohľad, kde takmer všetko môže byť hybridnou vojnou, čo v praxi sťažuje jej skutočnú identifikáciu.

Chápanie problému komplikuje aj to, že okrem pojmu hybridná vojna sa používajú aj pojmy hybridná hrozba, hybridná zbraň, hybridné spôsoby vedenia vojny, ktoré sa v mediálno-politickej interpretácii prekrývajú. Ďalšie rozšírenie chápania týchto pojmov spôsobuje ich spájanie s bezpečnostnými výzvami.

V príspevku budeme pracovať s kategóriou hybridná vojna (niektorí autori používajú vzhľadom na vágne chápanie fenoménu aj pojem hybridné vojny). Cieľom je stručne charakterizovať prístupy k teoretickému chápaniu hybridnej vojny v súčasných západných bezpečnostných štúdiách a v nadväznosti na ne analyzovať aj ich interpretáciu v ruskej bezpečnostno-teoretickej literatúre. Poukazujeme aj na dialektickú protirečivosť týchto pohľadov. Text má diskusný charakter a načrtávame v ňom otázky, ktoré súvisia s rozvíjaním poznávania hybridnej vojny ako problému teoretického výskumu v oblasti bezpečnosti.

1 O vybraných otázkach chápania hybridných vojen v súčasnej západnej bezpečnostnej teórii

Prvou otázkou, pri ktorej sa v súčasných západných bezpečnostných štúdiách³ vo vzťahu k fenoménu hybridnej vojny, pozastávajú viacerí autori, je, či ide o novú alebo starú koncepciu? Jednoznačne prevláda názor, že v teórii je to koncept, ktorý sa používal už v minulosti. Podľa P. Mansoura⁴ prvky hybridných vojen nájdeme už vo vojnách v antickom Grécku. Vo svojej stati uvádza aj príklady novších vojen napr. francúzsko-indiánsku vojnu v severnej Amerike v rokoch 1755 – 1763, druhú svetovú vojnu – úsilie W. Churchilla o nasadenie neregulárnych síl proti Wehrmachtu (spojeným s vytvorením zvláštnych síl – *Special Operations Executive*⁵), pôsobenie sovietskych partizánov a ozbrojených síl čínskych komunistov počas čínsko-japonskej vojny v rokoch 1937 – 1945, ako aj v občianskej vojne 1946 – 1949 a i.

Hybridnú vojnu A. Deep charakterizuje ako starú koncepciu ale novú techniku.⁶ Poukazuje na to, že to, čo sa označuje za hybridnú vojnu, súvisí so základným princípom využívania kombinácie konvenčných a neregulárnych metód na dosiahnutie politického cieľa v podobe uplatňovanej aj v starších formách konfliktov. Poukazuje na príklady americkej revolúcie, keď armáda G. Washingtona pôsobila spolu so silami milície, napoleonské vojny v Španielsku, kde britské sily napádali francúzske vojská v mestách a španielski partizáni útočili na komunikačné linky a britské pôsobenie v Palestíne, kde sa konvenčné operácie britského vojska dopĺňali pôsobením nepravidelných síl pod ich kontrolou. Zdôrazňuje, že dnes sa však menia spôsoby, akými štátne a neštátne subjekty vedú hybridnú vojnu.

Vyjdeme teda zo záverov, že to, čo sa chápe v súčasnosti ako hybridná vojna (jej vedenie), sa praktizovalo v rôznych podobách aj v minulosti. M. Weissman obrazne píše o novom víne v starej fľaši.⁷ Vo vymenovaní mnohopočetných historických i aktuálnych

² BAHENSKÝ, V. (2018): Paradox hybridní války O příčinách a následcích pragmatismu v debatě. In: *Obrana a strategie*. 2018, č. 2, s. 90.

³ Súčasná západná bezpečnostná štúdia predstavujú jednu z najvýznamnejších aj najrozšírenejších častí bezpečnostnej teórie (vedy). Pozri COLLINS, A. (2018): *Contemporary Security Studies*.

⁴ MANSOOR, P. Introduction: Hybrid Warfare in History In: MURRAY, W. – MANSOOR, P. (2012): *Hybrid Warfare. Fighting Complex Opponents from the Ancient World to the Present*, s. 1-18.

⁵ *Special Operations Executive* - Oddelenie pre zvláštne operácie – špeciálna sekcia britskej spravodajskej služby MI6 (rozvedky) založená v júli 1940 na podnet W. Churchilla, ktorá mala viesť boje neštandardnými metódami, najmä uskutočňovať sabotáže, na území obsadenom nacistickým Nemeckom a vykonávať tam aj spravodajskú (špionážnu) činnosť.

⁶ DEEP, A. (2015): Hybrid War: Old Concept, New Techniques. [online]. In: *Small Wars Journal*, 3. 2. 2015.

⁷ WEISSMANN, M. (2019): Hybrid warfare and hybrid threats today and tomorrow: towards an analytical framework. In: *Journal on Baltic Security*, 2019, č. 1, s. 18.

príkladov by sa dalo pokračovať. Z historického hľadiska poukážeme ešte na často spomínaný príklad vietnamských (národnooslobodzovacích) vojen – najmä koncepciu ľudovej (partizánskej) vojny⁸ Vo Nguyen Giapa.

V 21. storočí sa ako príklady hybridnej vojny uvádzajú najmä druhá libanonská vojna (medzi Izraelom a libanonským hnutím Hizballáh) v júli až auguste 2006, vojna v Líbyi v roku 2011, vojna v Sýrii najmä od roku 2013, resp. s ňou spojená vojna Islamského štátu, ako aj jeho teroristické aktivity v iných regiónoch, vojna na juhovýchode Ukrajiny (v Donbase) od apríla 2014 a i. Veľmi problematiqué je zaradenie rusko-gruzínskej vojny v auguste 2008 medzi hybridné vojny, kde sa síce viedla aj informačná vojna, ale do bojov boli zapojené len regulárne ozbrojené sily.

Zložitý problém, ktorý komplikuje chápanie hybridnej vojny predstavuje, že na Západe sa obviňuje Rusko z jej vedenia vojny proti nemu,⁹ ale v Rusku takto hodnotia¹⁰ niektoré aktivity USA (resp. „kolektívneho Západu“¹¹) proti nemu. V tomto prípade protichodných stanovísk zohrávajú úlohu mimognozeologické (propagandistické) faktory a riešenie problémov, ktoré sa v nich objavuje, nemá charakter vedeckého, teoretického výskumu.

Teoretické, metodologické, ale aj praktické otázky, ktoré sa dotýkajú výskumu hybridnej vojny prináša teória nových vojen.¹² Podľa jej najprepracovanejšej verzie v diele M. Kaldorovej,¹³ ide o vojny, kde pôsobia štátni i neštátni aktéri a väčšina násilia v nich je namierená proti civilistom. Tradičné vojny sa v nich prelínajú s organizovanou zločinnosťou a masívnym porušovaním ľudských práv a často sú podmienené aj ekonomicky. Odlišujú sa od občianskych vojen a zahŕňajú nespočetné mnoho nadnárodných spojení. Ide o vojny asymetrického charakteru, čo sa považuje aj za jeden zo znakov hybridnej vojny.

K novým vojnám, resp. ich znakom v ďalšom pohľade na ne patria vojny s terorizmom, informačné vojny, vojny nízkej intenzity a môžu nimi byť aj vojny o suroviny a pod. J. Arquilla¹⁴ najmä v súvislosti s rastúcou silou sieťovo prepojených organizácií, ktoré ponúkajú perspektívu výrazného stierania hraníc medzi povstaním, terorom a vojnou, uvažuje, či nekončia vojny tak, ako ich poznáme.

Vývoj teórie hybridnej vojny, ako fenoménu 21. storočia je popísaný v mnohých prácach knižného i časopiseckého charakteru, ale nemá jednotný a ucelený rámec. Každý prehľad autorov, resp. ich názorov na hybridnú vojnu je relatívny a nemôže si nárokovať na komplexnosť, lebo spravidla sa charakterizuje na základe vybraných znakov (kritérií). Zo slovenských autorov spomenieme práce R. Ivančiča, ktorý stručne a všeobecne zhrnul chápanie hybridnej vojny v súčasnej literatúre ako súbežné využitie konvenčných i nekonvenčných prostriedkov, techník a metód pri vedení bojovej činnosti.¹⁵

K „aktualizácii“ pojmu hybridnej vojny na pozadí nových vojen, resp. vojen 21. storočia došlo v USA. Za tvorcu, či skôr mediálno-politického propagátora rámca súčasnej interpretácie

---

⁸ GIAP, V. N (1970): *Military Art of People's War*; ZIAP, V. G. (1971): *Nacional'no-osvoboditel'naja vojna vo Vjetname. Obščaja linija, strategija i taktika*; GIAP, V. G. (2001): *People's War People's Army: The Viet Cong Insurrection Manual for Underdeveloped Countries* (originál vyšiel v roku 1962).

⁹ FRIDMAN, O. (2018): Russian "Hybrid Warfare": Resurgence and Politicization; GALEOTTI, M. (2019): *Russian Political War: Moving Beyond the Hybrid*.

¹⁰ MARKOV, S. (2015): *Gybridnaja vojna protiv Rosii*; LIPSKIJ, A. (2018): *Rossija i SŠA nachodjatsja v sostojaniji gybridnoj vojny. Eto vserjoz i nadolgo*. Intervju direktora Moskovskogo centra Karnegi D. Trenina. [online]. In: *Novaja gazeta*, 1. 10. 2018.

¹¹ V súčasnej ruskej mediálno-politickej terminológii sa takto často charakterizuje prepojenie štátov NATO a EÚ.

¹² ŠKVRNDA, F. (2020): *O chápaní nových vojen v 21. storočí*.

¹³ KALDOR, M. (2012): *New and Old Wars. Organized Violence in a Global Era*.

¹⁴ ARQUILLA, J. (2007): *The end of war as we knew it? Insurgency, counterinsurgency and lessons from the forgotten history of early terror networks*. In: *Third World Quarterly*, 2007, č. 2, s. 369 – 386.

¹⁵ Pozri IVANČIČ, R. (2016): *Teoretické východiská skúmania problematiky hybridnej vojny – vojny 21. storočia*, s 133.

hybridnej vojny sa spravidla považuje F. G. Hoffman v článku z roku 2007.¹⁶ Ruská autorka N. A. Komleva však poukazuje na to, že v širšom kontexte sa fenomén vo voľnom chápaní objavil už v roku 2001 v závere kolektívnej práce „The Dynamics of Military Revolution 1300 – 2050.“¹⁷

Nad fenoménom hybridnej vojny sa F. G. Hoffman zamýšľal predovšetkým v súvislosti s mnohými praktickými problémami vojen USA v Iraku a Afganistane. Pôvodne nešlo o ucelenú teoretickú koncepciu, ku ktorej rozpracovaniu však neskôr prispel. V jeho prípade sa stretneme s tým, že používa aj pojem hybridnej hrozby a problém charakterizuje ho aj ako výzvu.¹⁸ Hybridnú vojnu porovnával aj s ďalším špecifickým pojmom (fenoménom), spojeným s modernou – zloženou (*compound*) vojnou – jej mnohostrannosťou,¹⁹ ktorá sa charakterizuje aj ako vojna štvrtej generácie.

Teoretická diskusia o hybridných vojnách pripomína jazykové hry v postmodernistickom chápaní J.-F. Lyotarda. Jednotliví autori koncept hybridnej vojny rozširujú a dopĺňujú, alebo naopak zužujú, takže jej chápanie je rôznorodé a môže nadobudnúť až protirečivý charakter. „Kremlológ“ M. Galleotti uvádza, že pojem hybridnej vojny je pohodlný a populárny pojem pochybnej akademickej kvality, ale napriek tomu sa rozsiahlo využíva.²⁰

K hybridnej vojne podľa jednotlivých autorov patria prvky tradičného (konvenčného) boja spojené s aktivitami diplomatického, politického, ekonomického, informačného, propagandistického (mediálneho), psychologického, elektronického charakteru, zapájajú sa do nich súkromné vojenské spoločnosti a pod. Môžu sa kombinovať s vojnou neregulárnou, občianskou, povstaním, teroristickými útokmi a i. D. Kilcullen²¹ v súvislosti s meniacou sa bezpečnostnou situáciou poukazuje na to, že terorizmus schádza z hôr do miest a nastáva éra mestskej guerily.

Hybridná vojna má podľa M. Banasika²² viacrozmerý charakter a pri jej vysvetľovaní sa stretávame aj s významami rozpačitého obsahu – zmiešaná vojna, nelineárna vojna, rebelantská vojna, vojna štvrtej generácie, postindustriálna vojna, asymetrická vojna a vojna novej generácie. V mediálnej terminológii je pomenovávanie hybridných vojen ešte pestrejšie: vojna bez pravidiel, vojna bez frontovej línie, vojna s množstvom propagandistických poloprávď a klamstiev, diplomatický a ekonomický tlak a i..

Hybridnú vojnu podrobne charakterizuje T. McCulloh prostredníctvom špecifického pojmu hybridná sila na základe siedmych princípov.²³

¹⁶ HOFFMAN, F. G. (2007): Conflict in the 21st Century: The Rise of Hybrid Wars. [Online.] *Potomac Institute for Policy Studies*, december 2007.

¹⁷ MCGREGOR, K. and WILLIAMSON, M. (2001): Conclusion: The future behind us. In: MCGREGOR, K. and WILLIAMSON, M. (Eds.) (2001): *The dynamics of Military Revolution 1300 – 2050*. Cambridge: Cambridge University Press, 2001, s. 175.

¹⁸ Pozri HOFFMAN, F. G. (2009): Hybrid Threats: Reconceptualizing the Evolving Character of Modern Conflict. [Online.] In: *Strategic forum*, No. 240, April 2009; HOFFMAN, F. G. (2009): Hybrid Warfare and Challenges. [Online.] In: *JFQ*, 1st quarter 2009.

¹⁹ Pozri HOFFMAN, F. G. (2009): Hybrid vs. compound war The Janus choice: Defining today's multifaceted conflict. [Online.] In: *Armed Forces Journal*, October 1, 2009.

²⁰ GALEOTTI, M. (2016): Hybrid War or Gibridnaya Voina? Getting Russia's non-linear military challenge right, lulu.com, 2016, s. 5. 978-1365549809

²¹ KILCULLEN, D. (2015): *Out of the Mountains: The Coming Age of the Urban Guerrilla*. Oxford University Press, 2015.

²² BANASIK, M. (2015): How to understand the hybrid war. In: *Securitologia*, 2015, č. 1, s. 19.

²³ McCULLOH, T. (2013): The Inadequacy of Definition and the Utility of a Theory of Hybrid Conflict: Is the “Hybrid Threat” New? In: McCULLOH, T. and JOHNSON, R. (2013): Hybrid Warfare, *JSOU Report*, 13-4 August 2013, s. 16- 17.

1. Princíp zloženia, schopností a účinkov hybridnej sily, ktoré sú jedinečné pre vlastný špecifický kontext sily. Súvisia s časovým, geografickým, sociokultúrnym a historickým prostredím, v ktorom sa daný konflikt odohráva.

2. Špecifická ideológia hybridnej sily, ktorá vytvára pre organizáciu vnútorný príbeh. Je spojená so strategickým kontextom a je založená na sociokultúrnej a náboženskej identite hybridnej sily.

3. Vnímanie existenčného ohrozenia hybridnej sily potenciálnym protivníkom. Vedie k opusteniu konvenčnej vojenskej racionality s cieľom dosiahnuť dlhodobé prežitie.

4. Prekrývanie schopností medzi hybridnou silou a potenciálnym protivníkom. Hybridná sila obsahuje pri porovnaní so silami tradičného protivníka menej konvenčných vojenských schopností, a preto musí hľadať spôsob, ako túto zjavnú výhodu vo vojenských schopnostiach vyrovnáť.

5. Existencia tradičných aj nekonvenčných prvkov v hybridnej sile. Medzi tieto prvky často patrí „akceptovaná“ vojenská technológia a nevojenská technológia partizánskeho typu. Môže tam patriť aj použitie teroristických alebo iných trestných taktík. Táto kombinácia vytvára asymetrickú výhodu pre hybridnú silu.

6. Spoliehanie sa na operácie obranného typu. Hybridná sila sa snaží obhájiť svoju existenciu využívaním stratégie obranných operácií. Tieto operácie môžu obsahovať aj útočné zložky, ale hlavným zámerom je stále obrana.

7. Využívanie taktiky oslabovania v činnosti hybridnej sily. Prejavuje sa v materiálnych i duchovných aktivitách v záujme neustáleho znižovania síl protivníka a jeho vôle ich používať.

Zdôrazníme, že táto charakteristika má výrazne vojenský (bezpečnostný) charakter a neplatí pre zjednodušenú mediálno-politickú interpretáciu hybridnej vojny. T. McCulloh z hľadiska teórie sumarizuje hybridnú vojnu ako „formu vojny, v ktorej jedna z bojujúcich strán vytvára optimalizovanú štruktúru síl kombináciou všetkých dostupných zdrojov – konvenčných aj nekonvenčných – v jedinečnom kultúrnom kontexte, v záujme špecifického, synergického a účinného pôsobenia proti konvenčne založenému protivníkovi.“²⁴

Iný pohľad na štruktúru hybridnej vojny podáva G. Yan. Za päť jej hlavných prvkov považuje synergiu, nejednoznačnosť, asymetriu, inovatívne narušenie a psychologický boj, pričom v nej pôsobi päť nástrojov – vojenský, politický, ekonomický, civilný a informačný (používa pritom anglickú skratku MPECI – military, political, economic, civil and informational).²⁵

Pojmy hybridná vojna a hybridná hrozba sa podľa väčšiny autorov prelínajú a ich odlišnosť je spravidla len relatívna,²⁶ ale vzniká formálny problém najmä vtedy, keď sa samotná hybridná vojna označuje za (hybridnú) hrozbu. Analýzou tejto dimenzie problému sa vzhľadom na cieľ a rozsah príspevku nebudeme zaoberať. Zdôrazníme, že hybridná vojna sa najmä vo voľnom mediálno-politickom pohľade stáva globálnym problémom – hrozbou,²⁷ ktorá môže nadobudnúť rôzne podoby. Z nich na ilustráciu poukážeme na ekonomický rozmer, ktorý sa vo vojnách 21. storočia často spomína. Z hospodárskeho hľadiska môže hybridná vojna spôsobiť exogénny šok.²⁸

²⁴ Tiež tam, s. 17.

²⁵ YAN, G. (2020): The impact of Artificial Intelligence on hybrid warfare. In: *Small Wars & Insurgencies*, 2020, č. 4, s. 898-917.

²⁶ Pozri OTAIKU, A. A. (2018): A Framework for Hybrid Warfare: Threats, Challenges and Solutions. [Online.] *Journal of Defense Management*, 2018, č. 3, WEISSMANN, M. (2019), cit. dielo.

²⁷ BACHMANN, S.-D. – GUNNERIUSSON, H. (2015): Hybrid wars: the 21st-Century's New Threats to Global Peace and Security. [Online.] In: *Scientia Militaria, South African Journal of Military Studies*, 2015, č. 1, s. 77-98.

²⁸ NOZHAROV, S. S. (2019): Hybrid Threats as an Exogenous Economic Shock. *Economic Archive*, 2019, č. 4, s. 1-29.

Súhlasíme s názorom R. Zúnu, ktorý v súvislosti so situáciou vo výskume hybridných vojen má na jej koncept kritický pohľad.²⁹ Poukazuje na to, že koncept je postavený na niektorých nie celkom vyjasnených premisách, ktoré budú mať za následok, že v budúcnosti sa nebude môcť ďalej rozpracovávať.

Kritici spôsobu výskumu hybridných vojen, ako uvádza V. Bahenský, sa zhodujú na jeho všeobecnej analytickej neužitočnosti, predovšetkým kvôli nejasnému obsahu a hraniciam. Problémy spočívajú aj v tom, že sa nepopisuje nič reálne nového, ale sa uvádzajú prípady, ktoré sa môžu lepšie popísať ináč a okrem toho hybridné vojny nezapadajú do existujúcich typológií konfliktov.³⁰

Teória hybridnej vojny sa vyvíja, aj keď zložito a protirečivo akýmsi „samopohybom“. Na základe vývoja bezpečnostnej situácie vo svete sa v nej objavujú aj nové teoretické problémy i názory na metodológiu ich skúmania. Možno poukázať na názor G. Yana, podľa ktorého sa skúmajú zmeny hybridnej vojny aj v súvislosti s využívaním umelej inteligencie.³¹

2 O chápaní hybridných vojen vo vybraných ruských teoretických a odborných zdrojoch

V mnohých teoretických prácach i mediálno-politických textoch a vystúpeniach o hybridnej vojne sa zdôrazňuje, že zvýšený záujem i nové problémy spojené s ňou priniesla zahraničná a bezpečnostná politika Ruska od roku 2014 – od pripojenia Krymu. Pri analýze fenoménu v ruskej teoretickej popr. odbornej literatúre sa v západných (aj slovenských) zdrojoch stretávame s dvomi základnými spôsobmi interpretácie týchto názorov. Prvý pohľad predstavuje teoretickú interpretáciu ruských prameňov, ktorá sa však spravidla uskutočňuje cez prizmu západného chápania hybridnej vojny. Druhý má mediálno-politický charakter, často zjednodušene až deformovane interpretujúci konanie a výroky ruských politikov a vojakov, ktoré sa spájajú s hybridnou vojnou a snažia sa rôzne dokázať, že Rusko ju proti Západu vedie.

Pri objektívnom pohľade na ruskú teoretickú tvorbu v oblasti hybridnej vojny dôjdeme k záveru, že pojem sa tam používa menej než v západnej literatúre a fenomén sa skúma ináč – v spojení s ďalšími podobami a znakmi súčasných vojen. Vo vzťahu k tomu, čo sa na Západe označuje ako hybridná vojna, ruskí odborníci používajú aj iné názvy.

Ruskí autori súhlasia s tým, že problém hybridnej vojny sa začal skúmať v USA, popr. v anglosaskom svete (časť ruských autorov, najmä historicky, považuje za významného protivníka Ruska Anglicko/Veľkú Britániu). Pojem sa preto považuje za súčasť západného pohľadu na svet a jeho bezpečnosť. Ako sme už uviedli, časť ruských autorov v tomto kontexte zdôrazňuje, že Západ, najmä USA a NATO, vedú proti Rusku hybridnú vojnu.

Ako raritu možno uviesť, že v niektorých západných i ruských prameňoch sa poukazuje na prácu ruského bielogvardejského dôstojníka Je. Messnera,³² ktorý sa v emigrácii zaoberal vojenskoteoretickými otázkami a vydal viacero publikácií, „znovuobjavených“ v posledných rokoch.³³ Najviac sa spomínajú tri, ktoré vydal v Buenos Aires. Prvou je „Tvár súčasnej vojny“ („*Лик современной войны*“ – *Lik sovremennoj vojny*) z roku 1959, kde sa prvýkrát zaoberal témou vzbúreneckej vojny – novej formy ozbrojených konfliktov, v ktorých by pôsobili už

²⁹ ZÚNA, R.: Kritický pohľad na koncept hybridných válek. In: Vojenské rozhledy, 2010, č. 3, s. 39.

³⁰ BAHENSKÝ, V (2018), cit. dielo, s. 92.

³¹ YAN, G. (2020): The impact of Artificial Intelligence on hybrid warfare. In: Small Wars & Insurgencies, 2020, č. 4, s. 898 - 917

³² Je. Messner v roku 1921 emigroval z vtedajšej Ruskej sovietskej socialistickej federatívnej republiky do Srbska a v roku 1947 do Argentíny. Vzhľadom na svoj silný antikomunizmus počas Veľkej vlasteneckej vojny slúžil vo vojensko-propagandistickom oddelení „Juhovýchod“ Wehrmachtu, kde viedol ruskú sekciu a od marca 1945 bol náčelníkom propagandistického oddelenia štábu I. Ruskej národnej armády. Potom, ako sa mu podarilo vyhnúť zajatiu, sa ukrýval v Lichtenštajnsku.

³³ CHOČEŠ (2005) mira, pobedi mjatežvoynu! Tvorčeskoje nasledije Je. E. Messnera, Moskva: Vojennyj universitet Russkijj puť, 2005.

nielen vojská, ale najmä ľudové hnutia a sily. Problém rozpracoval v dvoch ďalších materiáloch: „Vzbura – meno tretej svetovej“ („*Мятеж — имя третьей всемирной*“ – *Mjatež imja tretej vsemirnoj*) z roku 1960 a „Celosvetová vzbúrenecká vojna“ („*Всемирная мятежевойна*“ – *Vsemirnaja mjatežvojna*)³⁴ z roku 1971.

Koncepciu messnerovských vzbúreneckých vojen, na ktorých sa malo vo zvýšenej miere podieľať obyvateľstvo a kľúčový význam nadobudlo psychologické pôsobenie, rozhodujúce o víťazstve či porážke, pričom línie (hranice) frontu sa stávali nejasnými, analyzuje L. Sykulski.³⁵ Považuje ich za predobraz asymetrických a hybridných vojen. A. Klus³⁶ zas vzbúreneckú vojnu označuje za ruského starého otca západných hybridných vojen.

Ruský teoretický pohľad na hybridnú vojnu sa vytvára v dvoch základných podobách. Prvá podoba je spojená s akademickými kruhmi (popr. niektorými mimovládnyimi organizáciami typu think-tankov) a druhá podoba je zviazaná s vojensko-teoretickými kruhmi. Nebudeme sa zaoberať rozsiahlym a tiež mimoriadne rozmanitým pohľadom na tému v mediálno-politickej oblasti.

S relatívne uceleným ruským teoretickým pohľadom na hybridnú vojnu v akademických kruhoch prišla N. A. Komleva. Uviedla, že okrem hybridnej vojny sa na označenie vojen v poslednom štvrtstoročí používajú pojmy (prívlastky): asymetrická, preemtívna, sieťová, sietocentrická, nelineárna, bezkontaktná, nepriama, nekonvenčná, informačná, psychologická, proxy vojna, vojna chaosu. Hybridnú vojnu chápe ako „výlučne geopolitický jav, ktorý nie je možné úplne objasniť v rámci nijakej inej výskumnej paradigmy. Ide o súhrn činností zameraných na narušenie všetkých základných geopolitických priestorov spoločnosti-protivníka, teda na jeho úplné zničenie. Útok na všetky základné typy geopolitických priestorov sa uskutočňuje súčasne.“³⁷ Za základné geopolitické priestory považuje: zemepisný, ekonomický, informačno-ideologický a informačno-kybernetický.

Pomer medzi vojenskými a nevojenskými prvkami (technológiami) odhaduje N. A. Komleva podľa údajov ruského generálneho štábu na 1:4 v prospech nevojenských prvkov. Za hlavných aktérov hybridných vojen považuje štáty, globálne a nadnárodné korporácie, medzištátne a nadštátne inštitúcie ako aj mimovládne organizácie. Do týchto vojen sa však zapájajú aj nekonvenčné štruktúry ako súkromné vojenské spoločnosti, teroristi, organizovaný zločin, nesystémové radikálno-extrémistické skupiny, podvratné sily, médiá a pod.

Zvláštnosti hybridnej vojny podľa N. A. Komlevej sú aj v tom, že aktéri-agresori nemajú žiadne právne alebo morálne zadržávajúce faktory. Vedomé nedodržovanie morálnych noriem sa vytvára v tvrdosti konkrétneho geopolitického aktéra, ktorá je vyvolávaná reálnym nebezpečenstvom straty existujúceho geopolitického statusu.³⁸ V tomto pohľade, výrazne prevažuje geopolitika a vojenské (bezpečnostné) hľadisko je v jeho pozadí.

Významným momentom v akademickej sfére pri rozpracovávaní ruskej teórie témy bola konferencia „Hybridné vojny v chaotizujúcom sa svete 21. storočia“ vo februári 2015 na Lomonosovovej Moskovskej štátnej univerzite. Z konferencie vyšiel zborník,³⁹ ktorý obsahuje 16 príspevkov v dvoch základných oblastiach. V prvej časti sa zaoberá teoretickým a štruktúrnym skúmaním hybridných vojen a v druhej časti hybridnými vojnami v globálnom

³⁴ MESSNER, Je. E. (2004): *Vsemirnaja mjatežvojna*. Moskva: Kučkovo pole, 2004.

³⁵ SYKULSKI, L. (2014): Rosyjskaja koncepcija vojen buntowniczych Jewgienija Messnera. In: *Przeгляд Geopolityczny*, 2015, č. 11, s. 103-112.

³⁶ KLUS, A. (2016): Myatezh Voina: The Russian Grandfather of Western Hybrid Warfare. [Online.] *Small Wars Journal*, 7. 10. 2016.

³⁷ KOMLEVA, A. N.: Gybridnaja vojna: suščnost' i specifika. In: *Filosofija polityki i politologija*, 2017, č. 3, s. 130.

³⁸ Tiež tam, s. 133.

³⁹ CYGANKOV, P. A. (red.) (2015): „*Gybridnije vojny*“ v chaotizurujuščemsja mire XXI veka. Moskva: Izdatel'stvo Moskovskogo universiteta, 2015.

a regionálnom kontexte svetovej politiky. Všetky príspevky sú zamerané výrazne politologicky a sociologicky a vojensko-teoretický aspekt sa v nich objavuje marginálne.

Ako uvádza N. V. Kalačev zo Strediska strategických hodnotení a prognóz (ide o samostatnú neziskovú organizáciu) medzinárodný kontext vo vzťahu k hybridnej vojne je jasný, no nikto nevie, čo všetko presne vchádza do tohto pojmu. Všetci, vrátane NATO a EÚ, však súhlasia s tým, že ide o veľký problém.

Za základné komponenty i nástroje hybridnej vojny považuje:

- propagandu, vplyv na vnútorné prostriedky masovej komunikácie,
- sociálne siete,
- financovanie mimovládnych organizácií, organizovanie protestných hnutí,
- oligarchiu,
- cirkvi a cirkevných vodcov,
- využívanie teroristických organizácií,
- privatizáciu vojny,
- využívanie spravodajských služieb,
- kyberzbrane,
- ekonomické ovplyvňovanie, pranie peňazí, ekonomický terorizmus.⁴⁰

Na ilustráciu uvedieme zaujímavú, pomerne ucelenú charakteristiku hybridnej vojny zo zdroja na internete bez autorstva, ktorá má informačný, prehľadový charakter pre širokú verejnosť. Hybridná vojna znamená podriadenie určitého územia s pomocou informačných, elektronických, kybernetických operácií v spojení s aktivitami ozbrojených síl, spravodajských služieb a intenzívnym ekonomickým tlakom. Ide o kombináciu zjavných a skrytých vojenských akcií, provokácií a diverzie v spojení s popieraním účasti, čo značne sťažuje odpovede na ňu. Špecifika tejto vojny je v tom, že obyvateľ nechápe, čo sa deje, odkiaľ a od koho pochádza hrozba, ako sa prejavuje a čím a ako sa jej brániť.⁴¹

K ruským autorom, ktorí sa z vojensko-teoretického hľadiska podrobne zaoberajú hybridnou vojnou, patrí A. A. Bartoš. Spracoval vyše 50 rozličných materiálov, spomedzi ktorých uvedieme jednu z novších statí – „Model hybridnej vojny“ v časopise *Vojennaja mysl' Vojenno-teoretičeskij žurnal*.⁴² V stati sa nepodáva definícia hybridnej vojny, ale sa skúma model (spôsob jeho prípravy a využitia), ktorý prispieva k jej charakteristike a objasneniu. V jeho rámci sa analyzuje najmä štruktúra hybridnej vojny, typy správania sa (konania) protistojacich strán a vzory pôsobenia v sociálnych procesoch prinášajúce ohrozenie v podmienkach 21. storočia. V modeli sa zohľadňuje aj rozsah vojny (globálny, regionálny, subregionálny); procesory vojny, ktoré sú dané algoritmami, hrozbami, základnými zdrojmi a katalyzátormi; sieť spojenectiev a partnerských spojení ako aj systém monitorovania situácie.

Model hybridnej vojny predstavuje metodologický základ pre detailizovanie prvkov jej prípravy a vedenia. Poukazuje sa však aj na to, že využívanie tohto modelu pri riešení problémov už vychádza za rámec čistej vedy a malo by sa stať efektívnym faktorom zaistenia národnej bezpečnosti RF.

Druhým materiálom A. A. Bartoša, ktorý uvedieme, je monografia „Hmla hybridnej vojny. Neurčitosti a riziká konfliktov súčasnosti.“⁴³ Podáva sa v nej kritický prehľad chápania hybridnej vojny v dielach ruských i zahraničných autorov a poukazuje sa na zmeny národnej bezpečnosti v podmienkach éry hybridných vojen. Hybridná vojna sa charakterizuje v spojitosti

⁴⁰ KALAČEV, V. N. (2019): Gybridnaja vojna. [Online.] Centr strategičeskich ocenok i prognozov. 16. 11. 2019.

⁴¹ Gybridnaja vojna. [Online.] <http://chtooznachaet.ru/gibridnaya-vojna.html>

⁴² BARTOŠ, A. A. (2019): Model' gybridnoj vojny. [Online.] In: *Vojennaja mysl' Vojenno-teoretičeskij žurnal*. 1. 5. 2019.

⁴³ BARTOŠ, A. A. (2019): *Tuman gybridnoj vojny. Neopredelennosti i risky konfliktov XXI veka*. Moskva: Gorjačaja linija-Telekom, 2019. 324 s. ISBN 978-5991207850

s chaosom a považuje sa za agresiu nového typu. Zvláštna pozornosť sa venuje informačnému frontu hybridnej vojny. Publikácia je zakončená prakticko-politickými otázkami, ktoré preferuje väčšina ruských autorov či z akademických alebo vojenských (bezpečnostných) kruhov – hybridnou vojnou vedenou proti Rusku najmä zo strany NATO, ale poukazuje aj na to, ako je Rusko hodnotené z hľadiska hybridných hrozieb v USA, NATO a EÚ.

Doplníme, že A. A. Bartoš poukazuje na hybridnú vojny aj v spojení s farebnou revolúciou.⁴⁴ Na základe systémovej analýzy zmien v typológii súčasných konfliktov v podmienkach globalizácie a informačno-komunikačnej revolúcie charakterizuje stratégie farebnej revolúcie a hybridnej vojny a ich prelínanie. Považujú ich za zvláštny typ konfliktov spojených s technológiami riadeného chaosu. Pozornosť venuje aj chápaniu hybridných hrozieb a ich miestu predovšetkým v politike USA a NATO.

Poukážeme aj na publikáciu na Západe kontroverzne vnímaného bezpečnostno-politického teoretika I. N. Panarina (najmä kvôli jeho materiálom o možnosti rozpadu USA) o hybridných vojnách a prerozdelení sveta.⁴⁵ Podáva v nej výrazne geopolitický a geoeconomický pohľad na hybridné vojny, pričom uvádza, že svet po koronavíruse bude iný ako predtým. Rozoberá aj špecifiká aktuálnych bezpečnostno-politických problémov spojených s pôsobením RF, ČLR, USA, Veľkej Británie a NATO, ktoré povedú k prerozdeleniu usporiadania súčasného sveta.

Z hľadiska zahraničnej a bezpečnostnej (vojenskej) politiky sa v teoretických zdrojoch uvádzajú najmä myšlienky V. V. Gerasimova,⁴⁶ ktoré sú mediálne-politicky známe ako Gerasimovova doktrína hybridnej vojny. Rusko síce podniká kroky, ktoré sa na Západe hodnotia ako hybridná vojna, ale táto doktrína neexistuje. Uviedol to jej tvorca (propagátor) – kremlológ M. Galeotti v marci 2018, ktorý zverejnil vo *Foreign Policy* príspevok, kde sa ospravedlňuje za to, že pomenovanie „vytvoril“, ale v skutočnosti v tejto podobe neexistovalo.⁴⁷

Gerasimovova doktrína hybridnej vojny teda neexistuje, ale úvahy o nej v širšom kontexte vojen 21. storočia, či nových vojen možno nájsť vo viacerých prameňoch – článkoch a vystúpeniach V. V. Gerasimova. Poukážeme na dva články v časopise *Vojenno-promyšlennyj kurjer* a vybrané myšlienky z nich. Objavujú sa v nich myšlienky i závery, ktoré sú známe zo západnej teórie hybridnej vojny, ale V. V. Gerasimov pojem používa len výnimočne a žiadnu doktrínu v tomto smere neprezentuje.

Prvý článok je z februára 2013,⁴⁸ ktorý sa v aktuálnej situácii (po arabskej jari a s ňou spojených udalostiach najmä v Líbyi) vyjadroval k potrebe premyslieť formy a spôsoby vedenia bojovej činnosti. S tradičnými postupmi v bojoch sa využívajú aj neštandardné. Dochádza k nárastu dynamiky a aktívnosti a strácajú sa taktické a operačné prestávky. Nové informačné technológie menia priestorové a časové dimenzie bojových činností a hlavným spôsobom dosahovania cieľov boja sa stáva dištančné, bezkontaktné pôsobenie na protivníka, pričom sa strácajú frontálne zrážky známe z minulosti. Stierajú sa rozdiely medzi strategickou, operačnou a taktickou stránkou vojen, ako aj medzi útočnými a obrannými činnosťami. Masovo sa používajú vysoko technologické zbrane. Rozšírené sú asymetrické činnosti, ktoré umožňujú znížiť prevahu protivníka v boji.

V konfliktach 21. storočia sa objavili nové spôsoby vedenia bojovej činnosti, ktoré nemožno chápať ako výlučne vojenské. Príkladom toho sa stala najmä Líbya. V duchu ruskej

⁴⁴ BARTOŠ, A. A. (2018): *Konflikty XXI veka. Gybridnaja vojna i cvetnaja revolucija*. Moskva: Gorjačaja linija-Telekom, 2018. 282 s. ISBN 978-5991207140.

⁴⁵ PANARIN, I. N. (2020): *Gybridnaja vojna i peredel mira*. Moskva: Gorjačaja linija-Telekom, 2020.

⁴⁶ Generál armády V. V. Gerasimov je od novembra 2012 náčelníkom Generálneho štábu Ozbroyených síl RF – prvým námestníkom ministra obrany RF. Vo vojskách mal prezývku „Železná ruka“.

⁴⁷ GALEOTTI, M.: I'm Sorry for Creating the 'Gerasimov Doctrine'. [Online.] In: *Foreign Policy*, 5. 3. 2018.

⁴⁸ GERASIMOV, V. V. (2013): Cennosť nauki v predvideniji. Novyje vyzovy trebujut pereosmyslit' formy i sposoby vedenija bojovyh dejstvij. [online]. In: *Vojenno-promyšlennyj kurjer*, 2013, č. 8 (476).

historickej skúsenosti zdôraznil aj skutočnosť, že nech by bol protivník akokoľvek silný, akokoľvek dokonalé by boli jeho sily a ich pôsobenie, vždy má aj slabé, zraniteľné miesta, čo znamená možnosť adekvátneho pôsobenia proti nemu.

Druhý článok z marca 2016 sa dotýka skúseností z ruského vojenského pôsobenia v Sýrii.⁴⁹ V podtitule sa uvádza výrok: hybridná vojna potrebuje vysoko technologické zbrane a vedecké zdôvodnenie. Zdôrazňuje, že búrlivý rozvoj vedy a technológií mení charakter ozbrojeného zápasu a na konci minulého storočia sa stal bežným pojem „vysoko technologické vojny“.

Podľa V. Gerasimova v súčasných konfliktoch sa dôraz v metódach bojov posúva smerom ku komplexnému využitiu politických, ekonomických, informačných a iných nevojenských opatrení, ktoré sa pri realizácii opierajú o vojenskú silu a to sú tzv. hybridné metódy. Ich obsah spočíva v dosiahnutí politických cieľov s minimálnym vojenským pôsobením na protivníka, predovšetkým cestou podlomenia jeho vojenského a ekonomického potenciálu. Využíva sa informačno-psychologický nátlak, aktívna podpora domácej opozície, partizánskych a diverzných metód. Využívajú sa pri tom aj „farebné revolúcie“ – podľa mienky aktérov, ktorí ich vyvolávajú, majú viesť k nenásilnej zmene moci u protivníka.

Poukázal aj na to, že informačné zdroje sa stali najefektívnejším druhom zbrane, pričom na ovplyvňovanie vedomia občanov štátov – objektov agresie sa využíva globálna sieť Internetu. Hlavným prvkom hybridných metód je falzifikácia udalostí (reality) a činnosť prostriedkov masovej informácie sa stáva jedným z najaktívnejších asymetrických spôsobov vedenia vojen. Na základe týchto okolností zdôrazňuje, že dnes už vlastne klasické bojové činnosti bez hybridných neexistujú.

Záver – o zložitostiach teoretického chápania hybridnej vojny

V príspevku sme sa zamerali na teoretické chápanie hybridnej vojny vo vedeckých a odborných zdrojoch. Mediálno-politickým pohľadom, ktorý je veľmi rozšírený a pestrý, či už na Západe alebo v Rusku, sme sa zaoberali len okrajovo.

Hybridná vojna nie je novým teoretickým problémom a teda význam jej pôsobenia nemožno preceňovať, ale vidíme ju v širších súvislostiach so súčasnými javmi a procesmi v bezpečnostnej oblasti. Vzhľadom na rozvoj spoločnosti a jej bezpečnostné problémy sa aj to, čo sa označuje za fenomén hybridnej vojny, naplňa novým obsahom a teda možno hovoriť o jej novej koncepcii, ktorá súvisí so širším fenoménom nových vojen (vojen 21. storočia). Ovplyvňujú ju aj zmeny spoločnosti v politickej, bezpečnostnej, ekonomickej, informačnej i ďalších oblastiach. Zložitosť a protirečivosť týchto procesov sa premieta aj do chápania a interpretácie hybridnej vojny a jej blízkych javov, pričom sa zvýrazňuje rastúci podiel nevojenských a nekonvenčných činností v nich. Súčasné teoretické chápanie hybridnej vojny nemá jednoznačný charakter, je v neustálom vývoji. O hybridnej vojne sa vedú rozsiahle diskusie, pričom časť teoretikov ju za jej obsah i metódy, hodnotí kriticky.

V chápaní teórie hybridnej vojny na Západe a v Rusku sú rozdiely. Západná teória má výrazne vojensko-teoretický (bezpečnostný) charakter, kde sa prihliada ku globálnym súvislostiam. Poukazuje sa aj na to, že Rusko vykonáva činnosti, ktoré sa dajú označiť za vedenie hybridnej vojny. V Rusku sa zvýrazňujú viac geopolitické, globálne aspekty a problém sa spravidla spája s hrozbou, ktorú táto vojna pre krajinu predstavuje. Vidí sa najmä v aktivitách USA a NATO. Vo vojensko-teoretických kruhoch je problém rozpracovaný menej a má aj všeobecnejšiu podobu, zrejme z toho dôvodu, že pojem sa považuje za vytvorený Západom.

---

⁴⁹ GERASIMOV, V. V. (2016): Po opytu Siriji. [online]. In: *Vojenno-promyšlennyj kurjer*, 2016, č. 9 (624).

V súhrne možno uzavrieť, že fenomén hybridnej vojny sa v bezpečnostnej i vojenskej teórii skúma z rôznych pohľadov, ale nejde o hlavnú líniu ich rozvoja. Ako najvhodnejšia cesta výskumu hybridnej vojny sa javí jej zaradenie medzi problémy skúmania nových vojen.

Použitá literatúra:

1. ARQUILLA, J. (2007): The end of war as we knew it? Insurgency, counterinsurgency and lessons from the forgotten history of early terror networks. In: *Third World Quarterly*, roč. 28, 2007, č. 2, s. 369-386.
2. BAHENSKÝ, V. (2018): Paradox hybridní války O příčinách a následcích pragmatismu v debatě. In: *Obrana a strategie*, roč. 18, 2018, č. 2, s. 89-100.
3. BACHMANN, S.-D. – GUNNERIUSSON, H. (2015): Hybrid wars: the 21st-Century's New Threats to Global Peace and Security. [Online.] In: *Scientia Militaria, South African Journal of Military Studies*, Vol 43, No. 1, 2015, s. 77-98. [Citované 11. 9. 2020.] Dostupné na internete https://ung.edu/institute-leadership-strategic-studies/_uploads/files/bachmann-gunneriusson-hybrid-wars-16-sep-2016-scientia-militaria.pdf?t=1569110400096.
4. BANASIK, M. (2015): How to understand the hybrid war. In: *Securitologia*, 2015, č. 1, s. 19-34.
5. BARTOŠ, A. A. (2018): *Konflikty XXI veka. Gybridnaja vojna i cvetnaja revolucija*. Moskva: Gorjačaja linija-Telekom, 2018. 282 s. ISBN 978-5991207140.
6. BARTOŠ, A. A. (2019)a: Model' gybridnoj vojny. [Online.] In: *Vojennaja mysl' Vojenno-teoretičeskij žurnal*, 1. 5. 2019. [Citované 15. 9. 2020.] Dostupné na internete <https://vm.ric.mil.ru/Stati/item/191517>.
7. BARTOŠ, A. A. (2019)b: *Tuman gybridnoj vojny. Neopredelennosti i risky konfliktov XXI veka*. Moskva: Gorjačaja linija-Telekom, 2019. 324 s. ISBN 978-5991207850.
8. COLLINS, A. (2018): *Contemporary Security Studies*. Oxford: Oxford University Press, 2018, 560 s. ISBN 978-0198804109.
9. CYGANKOV, P. A. (red.) (2015): „*Gybridnije vojny*“ v chaotizirujuščjemsja mire XXI veka. Moskva: Izdatel'stvo Moskovskogo universiteta, 2015, 384 s. ISBN 978-5190111071.
10. DEEP, A. (2015): Hybrid War: Old Concept, New Techniques. [online]. In: *Small Wars Journal*. 3. 2. 2015. [Citované 6. 9. 2020.] Dostupné na internete <https://smallwarsjournal.com/jrnl/art/hybrid-war-old-concept-new-techniques>.
11. FRIDMAN, O. (2018): *Russian "Hybrid Warfare": Resurgence and Politicization*, Oxford: Oxford University Press, 2018, 288 s. ISBN 978-0190877378.
12. GALEOTTI, M. (2016): *Hybrid War or Gibridnaya Voina? Getting Russia's non-linear military challenge right*, lulu.com, 2016, 100 s. ISBN 978-1365549809.
13. GALEOTTI, M. (2018): I'm Sorry for Creating the 'Gerasimov Doctrine'. [Online.] In: *Foreign Policy*, 5. 3. 2018. [Citované 15. 9. 2020.] Dostupné na internete <https://foreignpolicy.com/2018/03/05/im-sorry-for-creating-the-gerasimov-doctrine/>
14. GALEOTTI, M. (2019): *Russian Political War: Moving Beyond the Hybrid*. London: Routledge, 2019, 156 s. ISBN 978-1138335950.
15. GERASIMOV, V. V. (2013): Cennost' nauki v predvideniji. Novyje vyzovy trebujut pereosmysliť formy i sposoby vedenija bojevych dejstvij. [online]. In: *Vojenno-promyšlennyj kurjer*, 2013, č. 8 (476). [Citované 16. 9. 2020.] Dostupné na internete https://vpk-news.ru/sites/default/files/pdf/VPK_08_476.pdf.
16. GERASIMOV, V. V. (2016): Po opytu Siriji. [online]. In: *Vojenno-promyšlennyj kurjer*, 2016, č. 9 (624). [Citované 16. 9. 2020.] Dostupné na internete: <https://www.vpk-news.ru/articles/29579>.

17. GIAP, V. N. (1970): *Military Art of People's War*. New York: Monthly Review Press 1970, 342 s. ISBN 978-0853451938.
18. GIAP, V. N. (2001): *People's War People's Army: The Viet Cong Insurrection Manual for Underdeveloped Countries*. Honolulu: University Press of the Pacific, 2001, 252 s. ISBN 978-0898753714.
19. HOFFMAN, F. G. (2007): Conflict in the 21st Century: The Rise of Hybrid Wars. [online.] *Potomac Institute for Policy Studies*, december 2007. [Citované 6. 9. 2020.] Dostupné na internete https://www.potomacinstitute.org/images/stories/publications/potomac_hybridwar_0108.pdf.
20. HOFFMAN, F. (2009)a: Hybrid Warfare and Challenges. [online]. In: *JFQ: Joint Force Quarterly*, 52, 2009, s. 34-39. [Citované 6. 9. 2020.] Dostupné na internete: <https://smallwarsjournal.com/documents/jfqhoffman.pdf>.
21. HOFFMAN, F. G. (2009)b: Hybrid Threats: Reconceptualizing the Evolving Character of Modern Conflict. [Online.] In: *Strategic forum*, April 2009, No. 240, s. 1-8. [Citované 6. 9. 2020.] Dostupné na internete: https://www.academia.edu/22897432/Hybrid_Threats_Reconceptualizing_the_Evolving_Character_of_Modern_Conflict.
22. HOFFMAN, F. G. (2009)c: Hybrid vs. compound war The Janus choice: Defining today's multifaceted conflict. [Online.] In: *Armed Forces Journal*, October 1, 2009. [Citované 11. 9. 2020.] Dostupné na internete: <http://armedforcesjournal.com/hybrid-vs-compound-war>.
23. CHOČEŠ (2005) *mira, pobedi mjatežvojnju! Tvorčeskoje nasledije Je. E. Messnera*. Moskva: Vojennyj universitet Russkij put', 2005, 696 s. ISBN 5858871348
24. IVANČÍK, R. (2016): Teoretické východiská skúmania problematiky hybridnej vojny – vojny 21. storočia. In: *Medzinárodné vzťahy*, 2016, roč. 14, č. 2, s. 130-156.
25. KALÁČEV, V. N. (2019): Gybridnaja vojna. [Online.] Centr strategičeskich ocenok i prognozov. 16. 11. 2019. [Citované 14. 9. 2020.] Dostupné na internete: <http://csef.ru/ru/oborona-i-bezopasnost/348/gibridnaya-vojna-9025>.
26. KALDOR, M. (2012): *New and Old Wars. Organized Violence in a Global Era*. 3rd ed. Cambridge: Polity Press, 2012, 224 s. ISBN 978-0745655635.
27. KILCULLEN, D. (2015): *Out of the Mountains: The Coming Age of the Urban Guerrilla*. Oxford: Oxford University Press, 2015, 552 s. ISBN 978-0190230968.
28. KLUS, A.: Myatezh Voina: The Russian Grandfather of Western Hybrid Warfare. [Online.] In: *Small Wars Journal*, 7. 10. 2016. [Citované 14. 9. 2020.] Dostupné na internete: <https://smallwarsjournal.com/jrnl/art/myatezh-voina-the-russian-grandfather-of-western-hybrid-warfare>.
29. KOMLEVA, A. N.: Gybridnaja vojna: suščnosť i specifika. In: *Filosofija politiki i politologija*, roč. 12, 2017, č. 3, s. 128-137.
30. LIPSKIJ, A. (2018): Rossija i SŠA nachodjatsja v sostojaniji gybridnoj vojny. Eto vserjoz i nadolgo. Intervju direktora Moskvovskogo centra Karnegi D. Trenina. [online]. In: *Novaja gazeta*, 1. 10. 2018. [Citované 10. 9. 2020.] Dostupné na internete <https://novayagazeta.ru/articles/2018/09/27/77969-rossiya-i-ssha-nahodyatsya-v-sostoyanii-gibridnoy-voyny-eto-vseriez-i-nadolgo>.
31. MANSOOR, P.: Introduction: Hybrid Warfare in History In: MURRAY, W. – MANSOOR, P. (2012): *Hybrid Warfare. Fighting Complex Opponents from the Ancient World to the Present*, Cambridge: Cambridge University Press, 2012. 334 s. ISBN 978-1107643338.
32. MARKOV, S. (2015): *Gybridnaja vojna protiv Rosiji*. Moskva: TD Algoritm, 2015, 200 s. ISBN 978-5906798350.
33. McCULLOH, T. (2013): The Inadequacy of Definition and the Utility of a Theory of Hybrid Conflict: Is the “Hybrid Threat” New? In: McCULLOH, T. and JOHNSON, R.

- (2013): *Hybrid Warfare*, JSOU Report 13-4 August 2013, The JSOU Press MacDill Air Force Base, Florida 137 s. ISBN: 978-1933749778.
34. MESSNER Je. G. (2004): *Vsemirnaja mjatežvojna*. Moskva: Kučkovo pole, 2004, 512 s. ISBN: 5860901062.
  35. NOZHAROV, S. S. (2019): Hybrid Threats as an Exogenous Economic Shock. *Economic Archive*, roč. 72, 2019, č. 4, s. 1-29.
  36. OTAIKU, A. A. (2018): A Framework for Hybrid Warfare: Threats, Challenges and Solutions. [Online.] *Journal of Defense Management*, 2018, č. 3. [Citované 13. 9. 2020.] Dostupné na internete <https://www.longdom.org/open-access/a-framework-for-hybrid-warfare-threats-challenges-and-solutions-2167-0374-1000178.pdf>
  37. PANARIN, I. N. (2020): Gybridnaja vojna i peredel mira. Moskva: Gorjačaja linija-Telekom, 2020. 274 c. ISBN 978-5991208819.
  38. STOJAR, R. (2017): Vývoj a proměna konceptu hybridní války. In: *Vojenské rozhledy*, roč. 26 (58), 2017, č. 2, s. 44-56.
  39. SYKULSKI, L. (2014): Rosyjskaja koncepcija wojen buntowniczych Jewgienija Messnera. In: *Przegląd Geopolityczny*, 2015, č. 11, s. 103-112.
  40. ŠKVRNDA, F. (2020): O chápaní nových wojen v 21. storočí. In: *Negatívne dôsledky ozbrojených konfliktov a ich možné riešenia*. Zborník vedeckých prác Bratislava, EKONÓM, 2019, s. 92-99, ISBN 978-80-225-4653-9.
  41. WEISSMANN, M. (2019): Hybrid warfare and hybrid threats today and tomorrow: towards an analytical framework. In: *Journal on Baltic Security*, roč. 5, 2019, č. 1, s. 17-26.
  42. ZIAP, V. G. (1971): *Nacional'no-osvoboditel'naja vojna vo Vjetname. Obščaja linija, strategija i taktika*. Chanoj: Izdatel'stvo literatury po inostrannym jazykach, 1971, 168 s.
  43. ZRNO, M. (2019): Hybridní válka – užitečný koncept, či prázdna schránka? [online]. In: *Konzervativní noviny*, 8. 2. 2019. [Citované 9. 9. 2020.] Dostupné na internete: <https://www.konzervativninoviny.cz/hybridni-valka-uzitecny-koncept-ci-prazdna-schranka>.
  44. ZŮNA, R. (2010): Kritický pohled na koncept hybridních válek. In: *Vojenské rozhledy*, roč. 19 (51), 2010, č. 3, s. 33-45.

Kontakt:

doc. PhDr. František Škvrnda, CSc.

Fakulta medzinárodných vzťahov

Ekonomická univerzita v Bratislave

Dolnozemska cesta 1/b

852 35 Bratislava 5

Slovenská republika

e-mail: frantisek.skvrnda@euba.sk

Recenzia monografie

WINKLER, MARTIN a kolektív: *Právo v medzinárodnom obchode*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2021. ISBN 978-80-571-0320-2

Do pozornosti slovenskej odbornej verejnosti sa dostáva vedecká monografia spracovaná pod názvom *Právo v medzinárodnom obchode*. Predkladané dielo bolo spracované autorským kolektívom, ktorý viedol vysokokvalifikovaný slovenský právnik a vysokoškolský pedagóg JUDr. Ing. Martin Winkler, PhD. Vedecká monografia sa komplexne venuje analýze právnych aspektov medzinárodného obchodu.

Autori predloženej monografie sa v rámci svojej vedeckovýskumnej práce dlhodobo zaoberajú témou práva v medzinárodnom obchode. Znalosť danej problematiky sa v aktuálnej práci pretavili do rozsiahlej analýzy jednotlivých kľúčových prvkov právnych vzťahov v medzinárodnom obchode. Predložená monografia je rozdelená do desiatich častí, v ktorých autori analyzujú teoretické východiská práva v medzinárodnom obchode ako aj spôsoby jeho praktickej aplikácie. Pri spracovávaní tejto vedeckej práce bol použitý rozsiahly arzenál vedeckých i odborných i zdrojov zahraničných i slovenských autorov ako aj originálne texty právnych dokumentov.

Úvodná časť monografie uvádza čitateľa do skúmanej problematiky vymedzením pojmu, predmetu a prameňov práva v medzinárodnom obchode. Vzhľadom na komplexnú povahu právnych vzťahov medzi subjektmi v medzinárodnom obchode podrobili autori monografii relevantné pramene práva podrobnej analýze z hľadiska ich aplikácie v prípade horizontálnych, vertikálnych, ale aj diagonálnych právnych vzťahov. Venovali sa samostatne prameňom medzinárodného práva verejného, prameňom práva Európskej únie, vnútroštátnym prameňom práva, ako i pomocným prameňom práva ako sú medzinárodné obchodné zvyklosti i medzinárodné obchodné podmienky.

Druhá časť monografie analyzuje svetové právne systémy s dôrazom na kontinentálny a angloamerický právny systém. Autori v tejto kapitole neopomenuli základné prvky islamského právneho systému najmä z hľadiska jeho špecifik aplikovateľných v medzinárodnom obchode.

Rozsahovo síce nie nosnou, ale obsahovo kľúčovou z hľadiska praktickej aplikácie právnych noriem v medzinárodných obchodných vzťahoch je tretia časť vedeckej monografie, ktorá analyzuje metódy regulácie právnych vzťahov s cudzím prvkom v medzinárodnom obchode. Autori sa podrobnejšie venujú podmienkam aplikácie priamej metódy a kolíznej metódy regulácie právnych vzťahov s cudzím prvkom, pričom upozorňujú i na iné riešenia regulácie právnych vzťahov s cudzím prvkom. Konkrétne uvádzajú špecifiká aplikované v USA s prihliadnutím na federatívny právny systém.

Štvrtá časť predkladanej monografie sa zaoberá podrobnou analýzou subjektov práva v medzinárodnom obchode. Obsah tejto kapitoly je venovaný medzinárodným organizáciám, štátu ako subjektu práva v medzinárodnom obchode (pričom podrobne rozoberajú princípy jurisdikčnej a exekučnej imunity štátov), fyzickým osobám a právnickým osobám ako subjektu práva v medzinárodnom obchode, transnacionálnym korporáciám ako i štátom vlastneným korporáciám, ktorých špecifiká sú významné vzhľadom na zvyšujúcu sa intenzitu globalizácie a diverzifikácie medzinárodných obchodných vzťahov. Osobitnú pozornosť autorov si oprávnene vyslúžila analýza nadnárodných foriem podnikania v medziach európskeho práva obchodných spoločností, medzi ktoré patrí európske zoskupenie hospodárskych záujmov, európska spoločnosť i európske družstvo. Autori neopomenuli ani iné formy podnikania v medzinárodnom obchode s právnou subjektivitou ako joint ventures, holdingové spoločnosti a offshorové spoločnosti a analýze podrobili aj osobitosti nesubjektívnych foriem podnikania

v medzinárodnom obchode, ako sú nemajetkové spôsoby medzinárodnej spolupráce vo forme subdodávateľských zmlúv, zmlúv o manažmente, licencovania, franchisingu, koncesii, strategických aliancií, dohôd na kľúč a zdieľanej produkcie. Komparatívnej analýze autori podrobili aj právne formy v Slovenskej republike, v Nemecku, vo Francúzsku, Spojenom kráľovstve a USA.

Piata časť je venovaná vecným právam v medzinárodnom obchode – vlastníckemu právu a vecným právam k cudzím veciam. Autori tu analyzujú jednotlivé zabezpečovacie inštitúty, ako je záložné a zádržné právo a vecné bremená k nehnuteľnostiam prostredníctvom komparatívnej analýzy slovenskej, nemeckej, francúzskej a anglickej právnej úpravy.

Úlohe právnej úpravy práv duševného vlastníctva v medzinárodnom obchode sa je venovaná šiesta časť monografie. Analýze sú podrobené najmä najvýznamnejšie medzinárodné dohovory v oblasti ochrany práv duševného vlastníctva. Rozberaný je tu obsah Parížskeho dohovoru na ochranu priemyselného vlastníctva, Madridského dohovoru o medzinárodnom zápise továrenských alebo obchodných známk a neopomínajú ani Dohovor o práve ochrannej známky podpísaný v Singapure v roku 2006 a Zmluvu o patentovej spolupráci prijatú vo Washingtone v roku 1970 a ďalšie. Pokiaľ ide o medzinárodnoprávnu úpravu autorských práv a práv príbuzných autorskému právu, predmetom rozboru je Bernský dohovor o ochrane literárnych diel a umeleckých diel, Ženevský všeobecný dohovor o autorskom práve, no i Pekinský dohovor o umeleckých výkonoch v audiovizii. Európskej úprave práv duševného vlastníctva je venovaná samostatná kapitola. Autori sa v závere šiestej časti predkladanej monografie venujú komparácii hmotnoprávnej úpravy práv duševného vlastníctva v právnom poriadku EÚ, USA, Japonska i Číny.

Za nosnú časť monografie možno považovať jej siedmu časť a to záväzkové vzťahy v medzinárodnom obchode, ktoré sú kľúčom k realizácii medzinárodných obchodných transakcií. Právna úprava záväzkových vzťahov v medzinárodnom obchode je prezentovaná optikou medzinárodnoprávnej úpravy (medzinárodné zmluvy), právnou úpravou na úrovni Európskej únie (Nariadenie Rím I, Nariadenie Rím II), ako aj na úrovni vnútroštátnych prameňov práva. V tejto časti autori podrobne rozoberajú vznik, zmenu, zabezpečenie aj zánik záväzkov v medzinárodnom obchode. Osobitnú pozornosť venujú analýze medzinárodnoprávnej úpravy kúpnej zmluvy (CISG), zmluvy o dielo (najmä v oblasti stavebníctva uplatňované zmluvné podmienky FIDIC), zmluvy v oblasti medzinárodnej prepravy tovaru tak v medzinárodnej cestnej preprave (Dohovor CMR), medzinárodnej železničnej preprave (Dohovor COTIF), medzinárodnej leteckej preprave (Montrealský dohovor), medzinárodnej vodnej preprave (Haagske pravidlá, Hamburské pravidlá, Rotterdamské pravidlá), multimodálnej preprave (pravidlá FIATA), ako aj právnej úprave licenčných zmlúv, zmlúv o kontrolnej činnosti, poisťných zmlúv, zmlúv v oblasti zastúpenia. Mimozmluvné záväzky v medzinárodnom obchode sú taktiež rozobraté z hľadiska medzinárodnej ako aj európskej úpravy.

Oblasťou verejnoprávnej regulácie medzinárodného obchodu sa zaoberá ôsma kapitola vedeckej monografie. Hoci v záujme medzinárodnej spolupráce sú štáty zväčša ochotné akceptovať v prípade právnych vzťahov s cudzím prvkom aplikáciu zahraničných súkromnoprávných predpisov (najmä prostredníctvom kolíznych noriem), nie sú zväčša ochotné upustiť od používania vlastných noriem ústavného, správneho, finančného a trestného práva vrátane noriem procesných. Verejnoprávne predpisy, ktoré môžu ovplyvniť právne postavenie a práva a povinnosti subjektov medzinárodného obchodu, sú najmä daňové, devízové, menové predpisy, predpisy o ochrane hospodárskej súťaže, predpisy na ochranu spotrebiteľa, predpisy o ochrane investícií, predpisy stanovujúce podmienky pre začatie a výkon podnikania, predpisy týkajúce sa exportu a importu, predpisy týkajúce sa platobných nástrojov, predpisy týkajúce sa ochrany životného prostredia, predpisy týkajúce sa technických požiadaviek na výrobky a mnohé ďalšie. Pravidlá upravujúce vyššie uvedené oblasti sú v tejto

kapitole rozobraté predovšetkým na úrovni právnych predpisov EÚ a v relevantných prípadoch i a úrovni medzinárodnoprávnej úpravy širšieho rozsahu.

Otázke súdneho riešenia sporov v medzinárodnom obchode je venovaná deviatá časť monografie. Podrobne sa tu autori venujú analýze spôsobov súdneho riešenia sporov v medzinárodnom obchode s dôrazom na vymedzenie právomoci a príslušnosti súdov, priebeh súdneho konania, ako aj uznanie a výkon cudzích súdnych rozhodnutí. V súvislosti s narastajúcou intenzitou cezhraničnej ekonomickej spolupráce a reálnymi často i nepriaznivými okolnosťami, ktoré ekonomické aktivity podnikov sprevádzajú, treba oceniť i osobitnú pozornosť venovanú právnej úprave medzinárodného konkurzu a reštrukturalizácie. Samostatná pozornosť je venovaná insolvenčnému konaniu, pokiaľ má medzinárodný prvok vzťah k členským štátom EÚ (Nariadenie EP a R (EÚ) 2015/848), ako i insolvenčnému konaniu vo vzťahu k štátom, ktoré nie sú členom Európskej únie (ZKR, ZMPSP).

Posledná časť monografie je venovaná spôsobom mimosúdneho riešenia sporov v medzinárodnom obchode, ako je mediácia, facilitácia, negociácia, konciliácia, arbitráž. Hlavná pozornosť je v analýze venovaná práve rozhodcovskému konaniu, jeho právnej úprave a špecifikám tohto konania v medzinárodnom obchode. Autori neopomenuli ani samostatnú úpravu alternatívneho riešenia spotrebiteľských sporov a analýze podrobili aj európsku právnu úpravu prijatú pre túto oblasť v podobe smernice pre alternatívne riešenie spotrebiteľských sporov, nariadenia o riešení spotrebiteľských sporov online.

Predkladaná vedecká monografia *Právo v medzinárodnom obchode* predstavuje v slovenskej vedeckej literatúre významný a vítaný počín, ktorý dopĺňa nie príliš bohatú a najmä aktuálnu zbierku vedeckých prác z problematiky práva v medzinárodnom obchode. Osobitne oceňujem na práci komplexný charakter spracovania vybranej problematiky a kritickú, často komparatívnu analýzu príslušných právnych úprav na národnej, európskej i medzinárodnej úrovni.

Katarína Brocková

Kontakt:

Dr. hab. JUDr. Ing. Katarína Brocková, PhD., LL.M

Fakulta medzinárodných vzťahov

Ekonomická univerzita v Bratislava

Dolnozemska cesta 1/b

852 35 Bratislava 5

Slovenská republika

e-mail: katarina.brockova@euba.sk

Recenzia monografie

BELICA, Miroslav: *Vzpomínky na Sýrii. Od arabského socialismu k islámskemu státu*. Praha: Nakladatelství Epoque, 2021, 489 s. ISBN 978-80-278-0015-5

Arabský svet je v posledných desaťročiach poznačený veľkou nestabilitou a viaceré štáty regiónu sú zmietané vlnami chaosu a násilia. Je to dané nielen radom príčin zemepisného, vojenského aj hospodárskeho charakteru, ale aj protichodnými záujmami veľmocí a úlohou, ktorú po druhej svetovej vojne hrali v tejto oblasti. Zápas arabských krajín o odstránenie koloniálnej závislosti sa odohrával na pozadí studenej vojny. Stretávali sa tu rozličné politické doktríny, strategické projekty a vojenské pakty. Snahy o budovanie novej sekulárnej spoločnosti sa dostávali do konfliktu s predstavami náboženských kruhov, ktoré boli často podporované Západom pod heslom boja proti bezbožnému komunizmu. Domáci politický vývoj bol narušovaný neustálym zasahovaním veľmocí do vnútorných záležitostí arabských štátov a neľútostným zápasom o ovládnutie zdrojov arabskej ropy.

Zmeny nastali ukončením studenej vojny a rozpadom bipolárneho sveta. Odvtedy mohli USA a ich spojenci priamo zasahovať do diania v arabských štátoch. Prvým dejstvom bola operácia Púštna búrka proti Iraku v roku 1990, ktorá sa po vykonštruovanom obvinení, o držbe jadrových zbraní, stala príčinou porážky a okupácie Iraku v roku 2002 s fatálnymi dôsledkami: vytvorením vhodných podmienok pre rozmach ozbrojeného náboženského extrémizmu a tzv. Islamského štátu. A tak to, čo vidíme, je typ mnohorozmerného kolapsu a neúspechu politiky uskutočňovanej v regióne posledných štyridsať rokov. Dôsledky tohto vývoja nepríjemne pociťuje aj Európa zvýšeným príchodom utečencov.

Autor knihy, PhDr. Miroslav Belica od skončenia vysokoškolského štúdia pôsobil v diplomatických službách Československa, potom Českej republiky. Sám som mal možnosť s ním diskutovať o blízkovýchodných problémoch v 90. rokoch v Bagdade, kde on viedol zastupiteľský úrad ČR a ja veľvyslanectvo SR. Téma tejto knihy sa týka najmä politického a spoločenského vývoja v Sýrskej arabskej republike, ale zasahuje aj do širších celoarabských súvislostí. Autor na osudoch pestrej sýrskej spoločnosti tvorenej príslušníkmi viacerých náboženstiev aj národnostných menšín, s intímnou znalosťou miestnych pomerov popisuje udalosti, ktoré predchádzali tzv. arabskej jari a s údivom pozoruje, ako sa protesty v sýrskych uliciach náhle zmenili do bratovražednej vojny v zastúpení regionálnych štátov v réžii mocností na džihád financovaný sieťami militantného islamu.

Autor svoju knihu rozdelil do dvoch častí a prvú časť nazval „Spomienky“. V nej v jednotlivých kapitolách približuje svoje dotyky so sýrskou realitou a prieniky pod povrch diania v krajine najprv ako mladý diplomat, navyše so špecializáciou na arabský svet, ktorý sa postupne vypracoval na jedného z najskúsenejších pracovníkov MZV v danom regióne a do najvyšších diplomatických hodností. Treba pripomenúť, že v krajinách Orientu sa vďaka znalosti miestneho jazyka nielen turista, ale najmä odborník alebo diplomat dostane k oveľa širším kontaktom s domácim obyvateľstvom a oveľa hlbšiemu poznaniu života krajiny a jej problémov. V kapitolách autor popisuje svoje dotyky s udalosťami a ľuďmi. Hoci kniha si nekladie za cieľ nahrádzať moderné dejiny Sýrie, autor svojimi zasvätenými pohľadmi na dianie v spoločnosti a konanie významných politických osobností oživuje suchý prehľad historických udalostí o mnohé menej známe avšak dôležité udalosti, ktoré mali v konečnom dôsledku rozhodujúci vplyv na vývoj politického diania v krajine. K oživeniu napínaveho rozprávania o udalostiach, ktoré sa v Sýrii odohrávali počas služobného pobytu autora v Sýrii, patrí aj pohľad do diania a pomerov na tamojšom zastupiteľskom úrade Československa. Autor približuje ovzdušie a vzťahy na veľvyslanectve, ktoré prežíval ako mladý diplomat v období pred novembrom 1989 a zasväčuje nás do zložitého procesu získavania poznatkov a skúseností, ktoré prispievali k jeho profesionálnemu rastu.

Autor svoje spomienky vhodne rozširuje tým, že pozornosť čitateľa zameriava na viaceré kľúčové obdobia modernej Sýrie. Napr. v kapitole „Čo sa učia sýrski školáci“ na pozadí školských osnov dejepisu približuje historický vývoj krajiny po ukončení prvej svetovej vojny a delení územia porazenej Osmanskej ríše – bývalej Veľkej Sýrie (Bilád aš-Šám) a Iraku – z ktorých si európski víťazi, Veľká Británia a Francúzsko, urobili kolónie, vznešene označené ako územia pod mandátom Spoločnosti národov. Kým územia, ktoré boli zverené do správy Veľkej Británie sa podľa vzoru pána zmenili na feudálne monarchie (kráľovstvá, kniežatstvá/emiráty), Francúzsko v Sýrii a v Libanone, ku ktorému v roku 1920 svojvoľne pripojilo značnú časť sýrskeho územia zaviedlo republikánsky systém. Na názor obyvateľstva „zverených“ území sa mandatári nepýtali, takže v medzivojnovom období na tomto území dochádzalo k častým nepokojom a povstaniam proti mandátnej správe. Preto je školákom už od začiatku vštepovaná myšlienka vlasteneckého vzťahu k štátu v ktorom žijú, ako aj myšlienky príslušnosti k širšiemu arabskému národu.

Po druhej svetovej vojne sa Arabi podobne ako iné národy začali hlasnejšie domáhať slobody a samostatnosti. Sýria sa vďaka britsko-francúzskej rivalite ako prvá z arabských krajín Blízkeho východu dočkala samostatnosti už v apríli a hneď po nej Libanon v decembri 1946, takže oficiálne diplomatické styky ČSR sa trajajú až od tohto obdobia. Autor sa snaží uviesť čitateľa do problémov zložitého vývoja sýrskej spoločnosti v povojnovom období, keď už na programe nebol zápas za nezávislosť, ale snahy nových síl zaujať prislúchajúce miesto v spoločnosti: popri tradičných buržoáznych zoskupeniach do politickej arény vstupovali aj strany, predstavujúce nové prúdy, napr. Komunistická strana Sýrie, Socialistická strana arabskej obrody (Baas) a ďalšie.

Autor do svojho rozprávania nevtieravo zakomponoval aj popis vývoja v Sýrii v 50. rokoch, keď Sýriou otriasli tri cudzími rozviedkami iniciované vojenské prevraty a vyústenie situácie do zjednotenia Sýrie s Egyptom v roku 1958 a vytvorenie Zjednotenej arabskej republiky. Osvetľuje príčiny, pre ktoré sa pokus jednoty nevydaril a vedúcou politickou silou v Sýrii sa v 60. rokoch stala strana Baas. Pre nášho čitateľa prináša zrozumiteľné vysvetlenie, ako a prečo sa do riadiacich funkcií v tejto strane dostali príslušníci *šiiitskej* náboženskej menšiny (Alaviti) a ako sa na čelo strany Baas a štátu nakoniec dostal jeden z nich, Háfiz al-Asad. Veľa pozornosti autor venuje i vývoju v regióne po arabsko-izraelskej vojne v roku 1973, úlohe Sýrie pri riešení libanonskej krízy v polovici 70. rokov, postojom Sýrie k egyptsko-izraelskej mierovej dohode (Camp David) a nakoniec k príčinám postoja k iracko-iránskej vojne v 80. rokoch, keď sa arabská Sýria nielen kvôli vzájomnej animozite generálneho tajomníka Sýrskeho regionálneho vedenia Strany Baas, *šiiitu* Háfiza al-Asada a generálneho tajomníka Irackého regionálneho vedenia Strany Baas, *sunnitu* Saddáma Husajna, nečakane postavila na stranu Iránu a po irackej okupácii Kuvajtu vstúpila do medzinárodnej protiirackej koalície v operácii Púštna búrka.

Začiatok deväťdesiatych rokov minulého storočia priniesol nielen skončenie studenej vojny, ale zároveň rozpad ZSSR, a tým aj zavádzanie nového svetového poriadku. V druhej časti knihy, nazvanej „Radšej zabudnúť“ sa autor venuje obdobiu po rozpade bipolárneho sveta. V súvislosti so Sýriou približuje udalosti, ktoré sa odohrávali v sýrskej spoločnosti v poslednom decéniu vlády Háfiza al-Asada až do jeho smrti, zákulisné boje vo vládnucej elite okolo možného nástupníctva, ktoré sa skončili zvolením vodcovho syna, MUDr. Baššára al-Asada za prezidenta Sýrskej republiky v roku 2000. Pre čitateľa sú zaujímavé najmä informácie zo zákulisia vzťahov vo vládnucim klane. A to už sa dostávame do obdobia vlády prezidenta USA G. Busha mladšieho, keď na Blízkom východe vypukla otvorená vojna proti terorizmu vojenským útokom ozbrojených síl USA a Veľkej Británie proti Iraku. Sýria pocítovala jej dôsledky priamo, pretože susedila s Američanmi okupovaným Irakom, na ktorom po porážke režimu Saddáma Husajna a nastolení vojenskej správy USA, sa rozhorela občianska vojna s katastrofálnymi následkami pre celý región.

V roku 2011 vypukli v mnohých arabských krajinách ľudové povstania proti režimom, označované všeobecne ako „arabská jar“. K nepokojom došlo aj v Sýrii a so zahraničnou podporou povstalcov sa režim Baššára Al-Asada dostával pod stále väčší tlak a územie, ktoré ovládal sa pod tlakom zo zahraničia podporovaných povstaleckých jednotiek a bojovníkov Islamského štátu stále zmenšovalo. Keď sa v roku 2015 po nepodložených obvineniach zdalo, že sýrsky režim padne, do konfliktu zasiahla Ruská federácia, ktorá nemala záujem, aby sa islamsky džihád preniesol na jej vlastné územie. Popis udalostí, ktoré sa po roku 2015 odohrávali v Sýrii ako aj úlohu vnútorných a vonkajších síl zainteresovaných v sýrskom konflikte podáva autor spôsobom, ktorým jasne prezentuje dôvernú znalosť príčin a dôsledkov udalostí. Jeho vlastné hodnotenia sú podložené aj dostatočne reprezentatívnym výberom prameňov, literatúry aj internetových zdrojov a výsledkom je dôveryhodný obraz celého priebehu udalostí.

Autor si nekladie za cieľ predkladať definitívne odpovede na všetky problémy súvisiace s vývojom v Sýrii, alebo s arabskou jarou, ale podarilo sa mu osvetliť aj viacero menej známych súvislostí prebiehajúceho vývoja. Demokracia je inštitucionálny rámec, ktorý si vyžaduje mnoho stavebných kameňov: nezávislé súdnictvo, vládu zákona, existenciu civilných a politických ustanovizní, slobodu slova, združovania, slobodné všeobecné voľby a ostražitosť liberálnej spoločnosti. Kultúra arabskej spoločnosti sa väčšinou nerozvíjala v podmienkach slobodnej výmeny názorov. Jej tendencia prijímať tradíciu bez kritického skúmania, nevedela k prijímaniu rozdielnych názorov a hodnôt. K tomu prispel aj neúspech sekulárnych národno-revolučných režimov, ktoré nadobudli autoritársky charakter. S týmito limitujúcimi faktormi bude treba počítať aj v budúcnosti, hoci by nemali zastaviť postup k demokracii.

Kniha PhDr. Miroslava Belicu patrí k úspešným dielam literatúry faktu. Niet pochyb, že „arabská jar“ ako aj jej súčasný a budúci rámec spolu s možnosťou jej pokračovania zostane predmetom fascinácie a štúdia. Pre každého by bolo príliš smelé tvrdiť, že boli preštudované všetky poučenia, alebo že bol vypracovaný nejaký absolútny, nezvratný celkový teoretický alebo analytický model. Prípád Sýrie nás presvedča, že ani faktor vonkajšieho arabského, zahraničného, regionálneho a medzinárodného zásahu, ani faktor médií nemožno vždy alebo trvale považovať za rozhodujúci. Kniha je cenným príspevkom nielen pre študentov moderných arabských a islamských dejín ako doplnkové čítanie, ale aj pre rozšírenie informácií o Blízkom východe medzi českými a slovenskými čitateľmi.

Karol R. Sorby

Kontakt:

prof. PhDr. Karol R. Sorby, DrSc.

Ústav orientalistiky Slovenskej akadémie vied

Klemensova 19

813 64 Bratislava

e-mail: karol.sorby@savba.sk

ISSN 1339-3502